

Протокол аналізу звіту подібності

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання щодо роботи:

Автор: Черкашина Надія Григорівна, група ПС-24-13-зМ

Назва: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

Керівник: Сидоренко Вікторія Вікторівна

Підрозділ: Bila Tserkva institute of continuous professional education

Коефіцієнт подібності 1: 13.53%

Мікропробіли: 0

Заміна букв: 0

Інтервали: 0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 26. ЗУ Про фахову передвищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедур. Таким чином робота не приймається.

Висновок:

Відсоток оригінальності за системою Strike Plagiarism 13,53% відповідає встановленим вимогам. Високий рівень оригінальності. Допускається до захисту/рецензування

Дата 06.05.2026 р.

Відповідальний за антиплагіатну технічну експертизу у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України:

Підпис _____

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ ДЗВО
«УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ»
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність: 053 Психологія
Освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Ю.С. Терасименко

« 19 » *січня* 2026 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувачці освіти

Черкашина Надія Григорівна

Тема роботи «Психологічні особливості готовності дитини до навчання у школі»

Науковий керівник СИДОРЕНКО Вікторія Вікторівна, доктор педагогічних наук, професор. Затверджені наказом БІНПО від «12» січня 2026 року №01-06/01

Строк подання здобувачем освіти роботи 1 травня 2026 року.

Вихідні дані до роботи: дослідження психологічних особливостей готовності дитини до навчання у школі ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів України у сфері дошкільної та початкової освіти, зокрема Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну освіту», Закону України «Про повну загальну середню освіту», Базового компонента дошкільної освіти, Державного стандарту початкової освіти, Концепції Нової української школи, а також наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених

з проблеми психологічної готовності дитини до шкільного навчання та результатів власного емпіричного дослідження.

Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння сутності психологічної готовності дитини до навчання в школі.
2. Охарактеризувати нормативно-правові засади забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти.
3. Розкрити основні структурні компоненти психологічної готовності дитини до шкільного навчання.
4. Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей готовності дітей до навчання у школі.
5. Узагальнити результати дослідження та розробити практичні рекомендації щодо формування психологічної готовності дитини до навчання у школі.

Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Сидоренко В.В., доктор педагогічних наук, професор	13.01.2026 р.	13.01.2026 р.
2	Сидоренко В.В., доктор педагогічних наук, професор	12.03.2026 р.	12.03.2026 р.
3	Сидоренко В.В., доктор педагогічних наук, професор	17.04.2026 р.	17.04.2026 р.

Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	січень	Виконано
2	Вивчення літературних джерел	січень	Виконано
3	Збирання матеріалу на підприємстві	січень	Виконано
4	Обробка матеріалу	лютий	Виконано
5	Виконання розділу 1	лютий	Виконано
6	Виконання розділу 2	березень	Виконано
7	Виконання розділу 3	квітень	Виконано
8	Формулювання висновків	квітень	Виконано
9	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	травень	Виконано
10	Подання роботи на кафедру	травень	Виконано

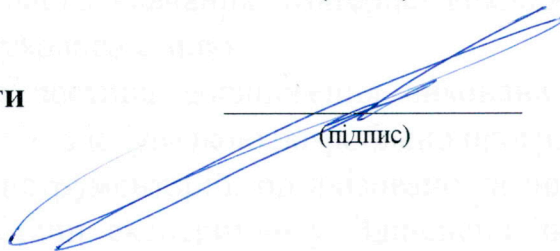
Здобувачка освіти

(підпис)

Надія ЧЕРКАШИНА

Керівник роботи

(підпис)

Вікторія СИДОРЕНКО

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЗВО «УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ» НАПН УКРАЇНИ
**БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ**

Кафедра педагогіки, психології та менеджменту

В І Д Г У К

**наукового керівника на кваліфікаційну роботу
здобувачки вищої освіти другого (магістерського) рівня
ЧЕРКАШИНОЇ Надії Григорівни
на тему: «Психологічні особливості готовності дитини до навчання у
школі»**

Кваліфікаційна робота Черкашиної Н.Г. присвячена актуальній проблемі сучасної вікової та педагогічної психології — дослідженню психологічної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі. Актуальність теми зумовлена сучасними реформами системи освіти України, впровадженням концепції Нової української школи та необхідністю забезпечення ефективної наступності між дошкільною та початковою освітою.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. **Предмет дослідження:** психологічні особливості структури та формування психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. **Мета дослідження:** теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психологічні особливості готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

У процесі виконання роботи здобувачка продемонструвала належний рівень теоретичної підготовки, вміння працювати з науковими джерелами, аналізувати та узагальнювати психолого-педагогічну літературу, а також систематизувати різні наукові підходи до проблеми дослідження.

У теоретичній частині роботи розкрито сутність поняття «психологічна готовність до навчання у школі», визначено її структуру та основні компоненти, охарактеризовано психологічні умови формування готовності дитини до шкільного навчання. Матеріал викладено логічно, послідовно, з дотриманням наукового стилю.

Емпірична частина дослідження виконана на достатньому науково-методичному рівні. Здобувачкою розроблено програму дослідження, підібрано діагностичний інструментарій, організовано та проведено констатувальний і формувальний етапи експерименту. Здійснено якісний і кількісний аналіз отриманих результатів, що дозволило визначити рівень психологічної готовності дітей до навчання у школі та простежити динаміку його змін.

Практична цінність роботи полягає у розробці рекомендацій для практичних психологів, вихователів закладів дошкільної освіти та батьків щодо формування психологічної готовності дитини до навчання у школі. Запропоновані матеріали можуть бути використані у практичній діяльності фахівців освітньої сфери.

Структура роботи є логічною та відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт освітнього ступеня «магістр». Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Здобувачка проявила самостійність, відповідальність, наполегливість та зацікавленість у досліджуваній проблемі, вміння працювати з емпіричним матеріалом та аналізувати результати дослідження.

Рівень академічної доброчесності та оригінальності тексту відповідає встановленим вимогам (відповідно до протоколу аналізу подібності коефіцієнт подібності становить **13, 53%**).

Водночас слід звернути увагу на окремі недоліки:

1. Теоретичний розділ потребує більшої наукової узагальненості та критичного аналізу джерел. У роботі представлено значний обсяг теоретичного матеріалу щодо психологічної готовності дитини до навчання у школі, однак переважає описовий характер викладу. Доцільно посилити аналітичний аспект дослідження шляхом порівняння підходів різних науковців, виділення спільних і відмінних позицій, а також формулювання власного узагальнення щодо структури та змісту психологічної готовності.

2. Потребує вдосконалення структура та логіка викладу матеріалу.

У тексті наявні окремі повтори понять, тверджень і висновків, особливо у вступі та першому розділі. Частина положень дублюється в анотації, вступі та висновках. Доцільно скоротити повторювану інформацію та забезпечити більш чітку логічну послідовність викладу матеріалу.

3. Необхідно доопрацювати оформлення роботи відповідно до методичних вимог. У змісті виявлено технічні неточності: порушення форматування, некоректне відображення номерів сторінок, відсутність єдиного міжрядкового інтервалу та нерівномірне оформлення заголовків. Також у тексті трапляються окремі випадки порушення абзацного оформлення та розміщення підписів.

4. Недостатньо детально описано методичний інструментарій емпіричного дослідження. У роботі необхідно ширше обґрунтувати вибір психодіагностичних методик, описати критерії оцінювання рівнів психологічної готовності дітей та подати характеристику вибірки дослідження. Бажано також уточнити кількісні показники контрольної та експериментальної груп.

5. Емпіричний розділ потребує посилення статистичної обробки результатів. У роботі переважає якісний аналіз результатів дослідження, тоді

як кількісна інтерпретація представлена недостатньо. Доцільно доповнити дослідження статистичними методами обробки даних, таблицями, діаграмами та більш детальним аналізом динаміки змін між контрольними й експериментальними групами.

6. **Практичні рекомендації потребують більшої конкретизації.** Рекомендації для психологів, батьків і вихователів є змістовними, однак окремі положення мають загальний характер. Варто доповнити їх конкретними формами роботи, прикладами вправ, ігор, психолого-педагогічних прийомів та рекомендаціями щодо організації взаємодії з дітьми старшого дошкільного віку.

7. **Список використаних джерел необхідно уніфікувати.** Оформлення бібліографічних посилань подекуди не відповідає чинним вимогам ДСТУ. Потребує перевірки правильність оформлення нормативно-правових актів, електронних ресурсів та наукових публікацій.

Загалом кваліфікаційна робота Черкашиної Надії Григорівни на тему є **завершеним самостійним науковим дослідженням**, що має вагоме теоретичне та практичне значення, заслуговує на оцінку **«добре» (83 б, за шкалою ЄКТС – В)** та може бути рекомендована до захисту на засіданні екзаменаційної комісії.

«09» травня 2026 р.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Вікторія СИДОРЕНКО

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано та емпірично досліджено проблему психологічної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі. Розкрито сутність поняття «психологічна готовність дитини до навчання у школі» як складного інтегративного утворення, що охоплює мотиваційний, інтелектуальний, емоційно-вольовий, соціально-комунікативний та особистісний компоненти розвитку дитини. Проаналізовано наукові підходи до розуміння готовності дитини до шкільного навчання, а також нормативно-правові засади забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою в контексті реалізації ідей Нової української школи.

У роботі підкреслено, що психологічна готовність до школи не зводиться лише до вміння читати, писати або рахувати, а передбачає сформованість у дитини здатності приймати нову соціальну роль школяра, взаємодіяти з дорослими й однолітками, діяти за правилами, виконувати інструкції, регулювати власну поведінку, долати посильні труднощі та виявляти пізнавальний інтерес. Особливу увагу приділено психологічним умовам формування готовності дитини до навчання у школі, зокрема створенню безпечного освітнього середовища, підтримці ігрової діяльності, розвитку самостійності, довільності, мовлення, емоційної стійкості та позитивної навчальної мотивації.

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення рівня психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. У дослідженні було передбачено порівняння результатів двох груп дітей: контрольної групи, з якою не проводилася спеціально організована розвивальна робота, та експериментальної групи, з якою було реалізовано комплекс психолого-педагогічних заходів, спрямованих на формування основних компонентів психологічної готовності до шкільного навчання.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її результатів у діяльності практичних психологів, вихователів закладів

дошкільної освіти, учителів початкових класів і батьків з метою своєчасного виявлення особливостей готовності дитини до шкільного навчання та створення сприятливих умов для її успішного переходу до початкової освіти. Розроблені рекомендації можуть бути застосовані у психолого-педагогічному супроводі дітей старшого дошкільного віку, у роботі з батьками та в системі наступності між закладом дошкільної освіти і початковою школою.

Ключові слова: психологічна готовність, готовність до школи, старший дошкільний вік, шкільне навчання, мотиваційна готовність, інтелектуальна готовність, емоційно-вольова готовність, соціально-комунікативна готовність, наступність дошкільної та початкової освіти, психолого-педагогічний супровід.

ABSTRACT

The qualification thesis theoretically substantiates and empirically investigates the issue of psychological readiness of senior preschool children for school education. The concept of “psychological readiness of a child for school” is defined as a complex integrative formation that includes motivational, intellectual, emotional-volitional, social-communicative, and personal components of child development. The study analyzes scientific approaches to understanding school readiness, as well as the regulatory and legal foundations for ensuring continuity between preschool and primary education in the context of the implementation of the New Ukrainian School concept.

The paper emphasizes that psychological readiness for school cannot be reduced only to the ability to read, write, or count. It involves the child’s ability to accept a new social role of a pupil, interact with adults and peers, follow rules, understand and carry out instructions, regulate behavior, overcome age-appropriate difficulties, and demonstrate cognitive interest. Particular attention is paid to the psychological conditions for the formation of school readiness, including the creation of a safe educational environment, support for play activity, development of independence, voluntary behavior, speech, emotional stability, and positive learning motivation.

The empirical study was aimed at identifying the level of psychological readiness of senior preschool children for school education. The research involved the comparison of two groups of children: a control group, with which no specially organized developmental work was carried out, and an experimental group, with which a set of psychological and pedagogical activities was implemented. These activities were aimed at developing the main components of psychological readiness for school education.

At the initial stage of the study, the baseline level of children’s readiness for school was determined according to the main indicators: motivational, cognitive, emotional-volitional, social-communicative, and personal. The obtained results showed that some children had difficulties related to insufficient development of

voluntary behavior, unstable attention, insufficient learning motivation, lack of confidence in interaction with adults and peers, as well as difficulties in completing tasks according to instructions.

After the developmental work was carried out in the experimental group, repeated diagnostics made it possible to identify positive dynamics in the indicators of children's psychological readiness for school. The children in the experimental group demonstrated increased interest in learning activities, improved ability to listen to and follow adult instructions, higher levels of independence, voluntary behavior, emotional stability, and communicative activity. The comparison of the results of the control and experimental groups confirmed that specially organized psychological and pedagogical work has a positive effect on the formation of children's psychological readiness for school education.

The practical significance of the study lies in the possibility of using its results in the work of practical psychologists, preschool teachers, primary school teachers, and parents in order to timely identify the specific features of children's readiness for school education and create favorable conditions for their successful transition to primary school. The developed recommendations can be applied in psychological and pedagogical support of senior preschool children, in work with parents, and in ensuring continuity between preschool institutions and primary school.

Keywords: psychological readiness, school readiness, senior preschool age, school education, motivational readiness, intellectual readiness, emotional-volitional readiness, social-communicative readiness, continuity between preschool and primary education, psychological and pedagogical support.

ЗМІСТ

ВСТУП	13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	19
1.1. Поняття психологічної готовності дитини до навчання в школі в психолого-педагогічній літературі.....	19
1.2. Базові складники і критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання.....	33
1.3. Психологічні умови готовності дитини до навчання в школі.....	46
Висновки до першого розділу.....	60
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛИ	64
2.1. Програма емпіричного дослідження, процедура та етапи проведення...64	64
2.2. Діагностика психологічної готовності дитини до навчання в школі.....70	70
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження...74	74
Висновки до другого розділу.....	82
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	86
3.1. Рекомендації для практичних психологів у роботі з дітьми дошкільного віку.....	86
3.2 Рекомендації для батьків щодо формування психологічної готовності дитини до навчання в школі.....	91
3.3. Рекомендації для вихователів щодо формування психологічної готовності дитини до навчання в школі.....	95
Висновки до третього розділу.....	98
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку системи освіти України характеризується зміною підходів до організації освітнього процесу, оновленням нормативно-правових засад дошкільної і початкової освіти, а також посиленням уваги до особистісного розвитку дитини як активного суб'єкта навчання. Відповідно до Закону України «Про освіту», освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації та економічного добробуту. У цьому контексті особливої значущості набуває проблема готовності дитини до навчання в школі, оскільки саме вона визначає успішність переходу від дошкільного дитинства до нового етапу життя, пов'язаного з входженням у систематичну навчальну діяльність.

Актуальність дослідження зумовлюється також тим, що сучасна українська школа функціонує в умовах реалізації реформи Нової української школи, яка передбачає компетентнісну спрямованість освіти, дитиноцентризм, педагогіку партнерства та врахування індивідуальних потреб кожної дитини. За таких умов проблема готовності до навчання у школі виходить за межі традиційного розуміння як сукупності окремих знань, умінь і навичок. Вона постає як складне інтегративне психологічне утворення, що охоплює інтелектуальну, мотиваційну, емоційно-вольову, соціальну та комунікативну сфери розвитку дитини.

Нормативну основу для дослідження проблеми становлять Закон України «Про освіту», Закон України «Про дошкільну освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Базовий компонент дошкільної освіти та Державний стандарт початкової освіти. Закон України «Про дошкільну освіту» визначає дошкільну освіту як обов'язкову первинну складову системи безперервної освіти та закріплює її спрямованість на цілісний і всебічний розвиток дитини, формування життєвих навичок і компетентностей. Державний стандарт початкової освіти, своєю чергою, встановлює вимоги до

обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів початкової освіти. Таким чином, на рівні державної політики чітко простежується логіка наступності між дошкільною і початковою ланками освіти, а проблема готовності дитини до школи набуває не лише психологічного, а й важливого соціально-педагогічного значення.

Вагоме значення для обґрунтування теми має Базовий компонент дошкільної освіти, який визначає державний стандарт дошкільної освіти та орієнтує освітній процес на досягнення дитиною результатів розвитку і сформованість компетентностей, необхідних для подальшого навчання та соціалізації. Відповідно, готовність дитини до шкільного навчання має розглядатися як закономірний результат повноцінного проживання дошкільного дитинства, а не як передчасне перенесення на дитину шкільних вимог. Такий підхід повністю узгоджується з ідеями Нової української школи, у межах яких першочергового значення набувають не формальне засвоєння знань, а розвиток допитливості, самостійності, ініціативності, здатності до взаємодії, саморегуляції та пізнавальної активності.

Психологічна готовність дитини до навчання в школі є багатокомпонентним явищем. Її зміст охоплює сформованість пізнавальних процесів, достатній рівень мовленнєвого розвитку, навчальної мотивації, довільності поведінки, емоційної стійкості, здатності до комунікації та прийняття нової соціальної ролі школяра. Недостатній рівень сформованості хоча б одного з цих компонентів може ускладнювати входження дитини у шкільне середовище, позначатися на адаптації до нових форм діяльності, на успішності засвоєння навчального матеріалу та на загальному емоційному самопочутті. Саме тому вивчення психологічних особливостей готовності дитини до навчання у школі є важливим напрямом сучасної психологічної науки і практики.

Особливу актуальність ця проблема має в умовах забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. Державні документи орієнтують педагогів на створення таких умов, за яких перехід дитини до

школи буде природним, психологічно безпечним і розвивальним. Отже, наукове вивчення психологічної готовності дитини до школи має спиратися не лише на класичні психологічні підходи, а й на сучасні нормативні орієнтири, що визначають нові вимоги до результатів дошкільної освіти та до організації початкового навчання. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження психологічних особливостей готовності дитини до навчання у школі та визначає актуальність обраної теми.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Предмет дослідження: психологічні особливості структури і формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психологічні особливості готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Гіпотеза дослідження. Психологічна готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання у школі має багатокomпонентну структуру та охоплює мотиваційний, пізнавальний, емоційно-вольовий, соціально-комунікативний і особистісний компоненти. Передбачається, що рівень психологічної готовності дітей до шкільного навчання може бути підвищений за умови цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи, спрямованої на розвиток пізнавальної активності, довільної поведінки, самостійності, комунікативних умінь, емоційної стійкості та позитивної мотивації до навчання.

У дослідженні також передбачається, що діти експериментальної групи, з якими проводилася спеціально організована розвивальна робота, продемонструють більш виражену позитивну динаміку показників психологічної готовності до школи порівняно з дітьми контрольної групи, з якими така робота не проводилася.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукові підходи до розуміння поняття психологічної готовності дитини до навчання у школі.
2. Розкрити сутність поняття психологічної готовності дитини до навчання у школі
3. Визначити основні структурні компоненти і критерії психологічної готовності дитини до навчання у школі.
4. Обґрунтувати психологічні умови формування готовності дитини до навчання у школі.
5. Розробити програму та здійснити емпіричне дослідження психологічної готовності дітей до навчання у школі.
6. Розробити практичні рекомендації для психологів, батьків і вихователів щодо формування психологічної готовності дитини до навчання у школі.

Методи дослідження: Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань у роботі використано такі методи дослідження:

До теоретичних методів належать: аналіз наукової, психолого-педагогічної та нормативно-правової літератури, який використовувався для вивчення сучасних підходів до розуміння психологічної готовності дитини до навчання у школі; синтез - для поєднання різних наукових положень у цілісне уявлення про структуру психологічної готовності; порівняння - для зіставлення підходів різних авторів до визначення складників і критеріїв готовності до школи; узагальнення та систематизація - для формулювання теоретичних висновків і практичних рекомендацій.

До емпіричних методів належать: спостереження за поведінкою дітей старшого дошкільного віку під час виконання завдань і взаємодії з дорослими та однолітками; бесіда з дітьми для виявлення їхнього ставлення до школи й майбутньої ролі школяра; психодіагностичні методики, спрямовані на визначення рівня сформованості основних компонентів психологічної готовності до навчання у школі; констатувальний, формувальний і контрольний етапи емпіричного дослідження.

Методи кількісної та якісної обробки результатів використовувалися для підрахунку показників, визначення рівнів психологічної готовності дітей, порівняння результатів контрольної та експериментальної груп, а також аналізу динаміки змін після проведення розвивальної роботи.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у діяльності практичних психологів, вихователів закладів дошкільної освіти, учителів початкових класів та батьків для своєчасного виявлення особливостей готовності дитини до навчання у школі та створення сприятливих умов для її успішного входження в освітній процес.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: *вперше* теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено психологічні особливості готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі;

уточнено зміст поняття «психологічна готовність дитини до навчання у школі» як інтегративного психологічного утворення, що охоплює мотиваційний, інтелектуальний, емоційно-вольовий, соціально-комунікативний та особистісний компоненти розвитку дитини старшого дошкільного віку;

поглиблено наукові уявлення про психологічні особливості готовності дитини до шкільного навчання в умовах сучасної української освіти, зокрема з урахуванням принципів Нової української школи, дитиноцентризму, наступності дошкільної та початкової освіти;

конкретизовано основні критерії психологічної готовності дитини до навчання у школі, серед яких: сформованість позитивної навчальної мотивації, розвиток пізнавальних процесів, здатність до довільної регуляції поведінки, емоційна стійкість, комунікативна активність, уміння взаємодіяти з дорослими та однолітками, готовність виконувати інструкції й долати посильні труднощі;

обґрунтовано значення психолого-педагогічного супроводу дітей старшого дошкільного віку як важливої умови формування їхньої готовності до навчання у школі;

розроблено та апробовано систему розвивальних психолого-педагогічних заходів, спрямованих на формування основних компонентів психологічної готовності дітей до шкільного навчання.

Апробація дослідження. Основні теоретичні положення та практичні результати кваліфікаційної роботи були апробовані під час проходження переддипломної практики, у процесі проведення розвивальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку, а також представлені на III Всеукраїнській студентській конференції «Сучасна педагогіка: інновації, виклики та перспективи» з темою виступу «Дошкільна освіта: інновації у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку» (10 квітня 2026 року м.Дніпро). Результати дослідження також використано під час розроблення практичних рекомендацій для батьків, вихователів і практичних психологів щодо формування психологічної готовності дитини до навчання у школі.

Структура дослідження. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 132 сторінок. Робота містить 5 рисунків та 1 таблицю.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

1.1. **Поняття психологічної готовності дитини до навчання в школі в психолого-педагогічній літературі**

Проблема психологічної готовності дитини до навчання в школі є однією з ключових у сучасній віковій, педагогічній та практичній психології. Її актуальність зумовлена тим, що вступ до школи для дитини є не лише формальним переходом з одного освітнього середовища в інше, а глибокою зміною соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності, системи стосунків із дорослими й однолітками, а також вимог до поведінки, саморегуляції, пізнавальної активності та емоційної стійкості. Саме тому в психолого-педагогічній літературі готовність до школи розглядається не як сума окремих знань, умінь і навичок, а як складне інтегративне утворення, що відображає рівень загального психічного, особистісного, соціального, емоційно-вольового та пізнавального розвитку дитини [42].

Особливого значення ця проблема набуває в умовах реформування української освіти, коли сучасна школа орієнтується не лише на засвоєння знань, а й на формування компетентностей, розвиток самостійності, ініціативності, критичного мислення, комунікативності, здатності до співпраці та навчання впродовж життя. У цьому контексті психологічна готовність дитини до школи має розглядатися не вузько, як здатність виконувати навчальні завдання, читати, рахувати чи писати, а значно ширше - як здатність дитини гармонійно увійти в нову освітню ситуацію, прийняти роль школяра, взаємодіяти з учителем і ровесниками, регулювати власну поведінку, виявляти пізнавальний інтерес і поступово опановувати навчальну діяльність [4].

У науковій літературі поняття «готовність до школи» часто співвідноситься з такими близькими, але не тотожними категоріями, як

«підготовка до школи», «шкільна зрілість», «психологічна готовність», «соціальна готовність», «дошкільна зрілість», «адаптація до школи». Важливо розмежовувати ці поняття, оскільки кожне з них має власний змістовий акцент. Підготовка до школи переважно розглядається як процес цілеспрямованого педагогічного, психологічного, сімейного та соціального впливу на дитину з метою формування передумов успішного навчання. Шкільна зрілість частіше пов'язується з певним рівнем фізіологічного, психофізіологічного та функціонального розвитку, який дозволяє дитині витримувати навчальне навантаження. Психологічна готовність, у свою чергу, є більш комплексним поняттям, оскільки охоплює не тільки фізіологічну або інтелектуальну готовність, а й мотиваційну, емоційно-вольову, особистісну, соціальну та комунікативну складові.

У сучасному науковому розумінні психологічна готовність дитини до навчання в школі - це актуальний стан розвитку соціально-психологічних якостей, життєвих умінь, навичок, пізнавальних процесів, мотивації, довільної регуляції та особистісної зрілості, що забезпечує можливість успішного переходу дитини до нової ситуації розвитку - початку шкільного навчання. Таке розуміння є особливо важливим, адже школа для дитини не починається лише з навчальних предметів. Вона починається з нових правил, нового режиму, нового типу взаємодії з дорослим, нових вимог до самостійності, відповідальності та здатності діяти не тільки за бажанням, а й відповідно до поставленого завдання [42].

У Законі України «Про освіту» освіта визначається як основа інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації та формування компетентностей, необхідних для самореалізації [1]. Це положення має пряме значення для розуміння психологічної готовності до школи, оскільки початкова освіта не повинна розглядатися як механічний старт академічного навчання. Вона є першим рівнем повної загальної середньої освіти, на якому дитина не лише отримує знання, а й продовжує особистісне становлення. Тому готовність до школи має

співвідноситися з ширшими завданнями освіти: розвитком особистості, соціалізацією, формуванням цінностей, умінням взаємодіяти з іншими, здатністю до пізнання, творчості, самовираження та поступового становлення суб'єктності дитини.

Закон України «Про дошкільну освіту» визначає дошкільну освіту як процес і результат всебічного розвитку, виховання, навчання, соціалізації дітей та формування у них необхідних життєвих навичок і компетентностей до початку здобуття початкової освіти [2]. Саме це формулювання дозволяє розглядати психологічну готовність до школи як закономірний результат дошкільного розвитку, а не як окремий «екзамен» перед вступом до першого класу. Дошкільний період має власну цінність і не повинен зводитися лише до тренування шкільних навичок. Його завдання полягає у створенні умов для цілісного розвитку дитини, формування допитливості, самостійності, емоційної відкритості, комунікативної активності, ігрового досвіду, уяви, мислення, мовлення та здатності співіснувати з іншими дітьми й дорослими.

У Державному стандарті початкової освіти метою початкової освіти визначено всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, а також формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [4]. Це положення є принципово важливим для дослідження психологічної готовності, адже воно показує: сучасна початкова школа очікує від дитини не «готового маленького учня», який уже володіє всіма академічними навичками, а дитину, здатну входити в освітній процес через діяльність, гру, спілкування, дослідження, співпрацю та поступове засвоєння нової соціальної ролі. Тому психологічна готовність до школи є не кінцевою сформованістю всіх навчальних умінь, а наявністю передумов для їхнього успішного розвитку.

У психолого-педагогічній літературі підкреслюється, що проблема готовності дитини до школи виникла з потреб практики, але поступово набула фундаментального наукового значення. Вона пов'язана з питаннями

онтогенезу, закономірностей психічного розвитку, становлення довільної поведінки, формування навчальної мотивації, розвитку мислення, мовлення, уяви, самосвідомості та соціальної компетентності. Дослідники зазначають, що готовність до шкільного навчання не можна зводити до окремих показників інтелектуального розвитку, оскільки успішне входження в школу залежить від взаємодії багатьох компонентів психічного розвитку дитини [18].

Традиційно у практиці підготовки дітей до школи батьки часто зосереджуються на зовнішніх ознаках готовності: умінні читати, рахувати, писати друковані літери, знати назви геометричних фігур, кольорів, днів тижня, пір року. Безумовно, ці знання можуть полегшувати початок навчання, однак вони не є визначальними критеріями психологічної готовності. Дитина може знати абетку, але не вміти слухати інструкцію дорослого; може рахувати до ста, але не вміти чекати своєї черги; може читати окремі слова, але не мати інтересу до пізнання; може виконувати завдання вдома, але губитися в ситуації групової взаємодії. Саме тому сучасна психологія підкреслює, що справжня готовність до школи проявляється не лише у знаннях, а в здатності дитини діяти в нових умовах, приймати навчальне завдання, підтримувати контакт з дорослим, взаємодіяти з ровесниками, доводити розпочату справу до завершення та зберігати емоційну рівновагу в ситуації труднощів

У методичних рекомендаціях «Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби» психологічна готовність до шкільного навчання визначається як комплексна характеристика дитини, що розкриває рівні розвитку психологічних якостей і є найважливішою передумовою гармонійного входження дитини в нове соціальне середовище [30]. Такий підхід дозволяє підкреслити, що дитина не просто переходить у нову будівлю чи новий режим дня. Вона входить у нову систему соціальних очікувань, де має поступово навчитися бути учнем, приймати правила, розуміти роль учителя, співвідносити власні бажання з вимогами ситуації, взаємодіяти з колективом, виконувати завдання не лише за безпосереднім інтересом, а й тому, що це потрібно для навчання.

З позиції вікової психології вступ до школи припадає на перехідний етап між дошкільним і молодшим шкільним віком. Цей період характеризується важливими психологічними новоутвореннями: розвитком довільності, формуванням внутрішньої позиції школяра, ускладненням самосвідомості, становленням самооцінки, розвитком пізнавальних процесів, здатністю до елементарного планування та контролю власних дій. Піроженко Тетяна розглядала розвиток дитини через поняття соціальної ситуації розвитку, наголошуючи, що кожен віковий період має свою специфіку взаємодії дитини з навколишнім світом. У цьому контексті готовність до школи означає не лише досягнення певного віку, а й сформованість тих психологічних передумов, які дозволяють дитині перейти до нової соціальної ситуації розвитку [42] .

Також вона підкреслювала, що при вивченні дитини на межі дошкільного та молодшого шкільного віку необхідно враховувати як новоутворення дошкільного періоду, так і початкові форми діяльності наступного вікового етапу. Це означає, що готовність до школи не виникає раптово перед першим вересня. Вона формується поступово у дошкільному дитинстві через гру, спілкування, предметно-практичну діяльність, мовленнєвий розвиток, емоційний досвід, взаємодію з дорослими, участь у правилах і спільних діях. Саме тому дуже важливо не підміняти психологічну готовність раннім навчанням за шкільним типом, коли дитину завчасно навантажують письмом, читанням і математикою, ігноруючи при цьому гру, рухову активність, емоційний розвиток і природну допитливість.

Особливе місце в розумінні психологічної готовності посідає поняття «внутрішня позиція школяра», яке пов'язане з мотиваційною сферою дитини. Внутрішня позиція школяра означає не просто бажання мати портфель, форму, зошити чи нові шкільні речі, а глибше прагнення зайняти нову соціальну позицію, виконувати суспільно значущу діяльність, дізнаватися нове, взаємодіяти з учителем, бути учасником навчального процесу. Якщо дитина хоче до школи лише через зовнішні атрибути, її мотивація може швидко знизитися після зіткнення з реальними вимогами навчання. Якщо ж дитину

приваблює можливість пізнавати, ставити запитання, відкривати нове, спілкуватися і поступово дорослішати, це є важливим показником більш зрілої психологічної готовності [43].

У сучасних українських дослідженнях готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах школи визначається як актуальний стан розвитку соціально-психологічних якостей, життєвих умінь та навичок, на основі якого можна формулювати висновок щодо можливості успішного переходу дитини в нову ситуацію розвитку - початок навчання в школі [10]. Це визначення є особливо цінним, оскільки воно відображає не оцінювально-каральний, а підтримувальний підхід. Йдеться не про те, щоб «відсіяти» дитину або поставити їй ярлик готової чи неготової, а про те, щоб зрозуміти її актуальний рівень розвитку і визначити, якої саме підтримки вона потребує з боку дорослих.

Сучасний підхід до оцінювання готовності дитини до школи має бути етичним, дитиноцентричним і таким, що не порушує права дитини на розвиток. У методичних рекомендаціях Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України підкреслюється, що діагностичні завдання не мають бути спрямовані на вимірювання інтелектуальних досягнень у вузькому значенні або формулювання висновків, які можуть негативно вплинути на подальшу долю дитини [21]. Це відповідає сучасній гуманістичній парадигмі освіти, у якій дитина розглядається не як об'єкт перевірки, а як особистість, що розвивається у своєму темпі, має власні сильні сторони, потреби, інтереси та можливості.

Психологічна готовність тісно пов'язана з принципом наступності між дошкільною та початковою освітою. Наступність означає не механічне перенесення шкільних методів у дошкільний заклад і не перетворення старшої групи дитячого садка на «нульовий клас». Її сутність полягає в узгодженості освітніх впливів, збереженні цінності дошкільного дитинства, поступовому формуванні передумов навчальної діяльності та створенні умов для м'якого переходу дитини до шкільного життя. У методичних рекомендаціях щодо

оцінювання готовності зазначається, що ключові компетентності дитини на момент завершення дошкільної освіти мають корелювати зі Стандартом початкової освіти, забезпечуючи принцип наступності й узгодженості освітніх впливів.

Важливим нормативним підґрунтям для розуміння наступності є Закон України «Про дошкільну освіту», де закріплено принцип дитиноцентризму, особистісно орієнтованого підходу, пріоритету сімейного виховання, педагогічного партнерства сім'ї та закладу дошкільної освіти, створення безпечного і здорового освітнього середовища [2]. З погляду теми дипломної роботи це означає, що психологічна готовність не може бути сформована лише на заняттях із підготовки до школи. Вона формується в системі повсякденного життя дитини: у сімейному спілкуванні, грі, режимі дня, емоційному кліматі, ставленні дорослих до помилок, підтримці самостійності, розвитку мовлення, можливості обирати, діяти, пробувати, ставити запитання, взаємодіяти з іншими дітьми.

Не менш важливим є положення Державного стандарту початкової освіти про те, що перший цикл початкової освіти, тобто 1 - 2 класи, має враховувати вікові особливості розвитку дітей і передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу та переважанням ігрових методів [4]. Це положення руйнує застаріле уявлення про те, що дитина має прийти до першого класу вже повністю готовою до «дорослого» навчання. Навпаки, сама початкова школа має бути продовженням природного розвитку дитини, де навчання організовується через діяльність, гру, дослідження, співпрацю, рух, творчість і поступове формування навчальної самостійності.

У психолого-педагогічній літературі виділяють кілька основних підходів до визначення готовності дитини до школи.

Перший підхід акцентує увагу на фізіологічній або шкільній зрілості. У його межах важливими є стан здоров'я дитини, розвиток нервової системи,

працездатність, розвиток дрібної моторики, зорово-моторної координації, здатність витримувати певний режим і навантаження.

Другий підхід орієнтується на інтелектуальний розвиток, тобто рівень сформованості мислення, мовлення, пам'яті, уваги, уяви, сенсорних еталонів, елементарних математичних і просторових уявлень.

Третій підхід підкреслює значення особистісної та мотиваційної готовності, тобто бажання навчатися, прийняття ролі школяра, позитивне ставлення до школи, сформованість пізнавальних мотивів.

Четвертий підхід розглядає готовність через соціально-комунікативну зрілість: уміння співпрацювати, слухати дорослого, взаємодіяти з ровесниками, дотримуватися правил, просити допомоги, домовлятися.

Сучасний підхід інтегрує всі ці напрями і розглядає готовність як цілісне багатокomпонентне утворення [8].

У межах інтегративного підходу психологічна готовність не може бути оцінена за одним критерієм. Наприклад, високий рівень інтелектуального розвитку не гарантує успішного навчання, якщо дитина емоційно нестійка, не приймає правил, уникає взаємодії з дорослим або не може зосередитися на завданні. Так само добра комунікабельність не завжди компенсує недостатню сформованість пізнавальних процесів чи довільної регуляції. Саме тому психологічна готовність розглядається як система взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких виконує власну функцію в процесі входження дитини до шкільного навчання.

Одним із важливих компонентів психологічної готовності є мотиваційна готовність. Вона відображає ставлення дитини до школи, навчання, нового статусу, пізнавальної діяльності та вимог дорослого. Мотиваційно готова дитина не лише говорить, що хоче до школи, а й виявляє інтерес до нового, ставить запитання, прагне зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки, цікавиться книжками, природою, соціальними явищами, намагається самостійно знаходити відповіді. Водночас мотиваційна готовність не означає, що дитина завжди буде із задоволенням виконувати всі шкільні завдання. Вона означає,

що у дитини сформовані передумови позитивного ставлення до навчання як до значущої діяльності [13].

Другим важливим компонентом є інтелектуальна або пізнавальна готовність. Вона охоплює розвиток пізнавальних процесів: сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви, а також здатність дитини аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки. Водночас інтелектуальна готовність не зводиться до обсягу знань. Важливо не лише те, що дитина знає, а й те, як вона мислить, чи може зрозуміти інструкцію, чи здатна переносити знання в нову ситуацію, чи вміє ставити запитання, чи може діяти за зразком і словесною інструкцією, чи здатна помічати помилки та виправляти їх [15].

Особливу роль у пізнавальній готовності відіграє мовленнєвий розвиток. Мовлення є не лише засобом спілкування, а й інструментом мислення, саморегуляції та засвоєння навчального матеріалу. Дитина, яка має достатній словниковий запас, може будувати зв'язні висловлювання, розуміє звернене мовлення, здатна відповідати на запитання, пояснювати власні дії, розповідати про події, легше входить у навчальну взаємодію. Недостатній мовленнєвий розвиток може ускладнювати не лише читання і письмо, а й розуміння інструкцій, взаємодію з учителем, спілкування з однолітками, формування самооцінки та впевненості в собі [24].

Емоційно-вольова готовність є не менш значущою, ніж пізнавальна. Вона проявляється у здатності дитини керувати своєю поведінкою, стримувати імпульсивні реакції, приймати правила, виконувати завдання до кінця, долати труднощі, чекати, переключатися з однієї діяльності на іншу, зберігати увагу, діяти за інструкцією. На момент вступу до школи дитина ще не може мати повністю сформовану довільну регуляцію, однак у неї мають бути її передумови. Саме вони дозволяють дитині не лише робити те, що цікаво, а й поступово виконувати те, що потрібно для досягнення навчальної мети [27].

У практичному вимірі емоційно-вольова готовність проявляється в багатьох буденних ситуаціях. Дитина може вислухати завдання до кінця, не перебиваючи дорослого; може спробувати виконати інструкцію навіть тоді, коли завдання не є одразу легким; може попросити допомоги, а не відмовлятися від діяльності; може пережити помилку без руйнівної емоційної реакції; може завершити розпочату справу; може дотримуватися правил гри або спільної діяльності. Саме ці якості часто є більш важливими для успішного старту в школі, ніж формальне знання букв чи цифр.

Соціальна готовність дитини до школи пов'язана з її здатністю взаємодіяти з іншими людьми в новій системі стосунків. У школі дитина потрапляє у більш складне соціальне середовище, ніж сім'я або дитячий садок. Вона має взаємодіяти з учителем як із дорослим, який організовує навчальну діяльність і висуває загальні для всіх вимоги; з однокласниками як із групою ровесників, у якій потрібно домовлятися, чекати черги, співпрацювати, дотримуватися правил, приймати не лише власні бажання, а й потреби інших. Тому соціальна готовність охоплює комунікативність, здатність до співпраці, елементи емпатії, повагу до іншого, розуміння правил групової взаємодії, здатність звертатися по допомогу та приймати допомогу [44].

Особистісна готовність передбачає певний рівень розвитку самосвідомості, самооцінки, самостійності, відповідальності, елементарного усвідомлення власних можливостей і обмежень. Для майбутнього першокласника важливо не лише знати, що таке школа, а й мати певне уявлення про себе як про дитину, яка може вчитися, пробувати, помилятися, запитувати, долати труднощі. Якщо дитина має надмірно занижену самооцінку, боїться помилок, гостро реагує на зауваження, уникає нових завдань, це може ускладнювати її входження в шкільне життя. Якщо ж дитина поступово набуває досвіду успіху, підтримки, самостійних дій і прийняття з боку дорослих, вона легше адаптується до нової ролі школяра [6].

У контексті сучасної освіти важливо розглядати готовність до школи через компетентнісний підхід. Компетентність у Законі України «Про освіту»

визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити подальшу навчальну або професійну діяльність [1]. У Законі України «Про дошкільну освіту» компетентність також розглядається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей і особистісних якостей, що визначає здатність дитини успішно соціалізуватися і здобувати освіту [2]. Це означає, що готовність до школи має оцінюватися не через ізольоване знання, а через здатність дитини діяти, взаємодіяти, мислити, обирати, регулювати себе, використовувати досвід у реальних життєвих і освітніх ситуаціях.

Саме тому в сучасних методичних рекомендаціях з оцінювання готовності дитини до школи увага приділяється таким показникам, як наявність досвіду ігрової діяльності, досвіду взаємодії з однолітками, вміння взаємодіяти з дорослим в освітній ситуації, вміння робити вибір, здатність оцінювати складність завдання, об'єктивно оцінювати результат власної діяльності, створювати образи, діяти за зразком і словесною інструкцією, виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети та готовність долати труднощі [12]. Ці показники добре відображають сучасний зміст психологічної готовності: дитина має бути не просто «навченою», а психологічно здатною включитися в новий тип діяльності.

Важливо наголосити, що ігрова діяльність залишається провідною для дошкільного віку і має принципове значення для формування готовності до школи. Через гру дитина засвоює соціальні ролі, правила, способи взаємодії, вчиться домовлятися, планувати, контролювати поведінку, діяти в уявній ситуації, підпорядковувати імпульсивні бажання ігровому задуму. Саме в грі формуються багато передумов навчальної діяльності: довільність, символічна функція, уява, мовлення, здатність діяти за правилом, приймати позицію іншого. Тому скорочення гри на користь надмірної академізації дошкільного дитинства може не посилювати, а навпаки послаблювати психологічну готовність дитини до школи.

У цьому аспекті цінним є підхід Нової української школи, який визнає право дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, а також підкреслює цінність дитинства, радість пізнання, розвиток вільної особистості, підтримку самостійності, оптимізму і впевненості в собі [45]. Така позиція дає змогу переосмислити традиційні уявлення про «готового першокласника». У сучасній школі важливою є не стільки дитина, яка вже вміє виконувати все за зразком, скільки дитина, яка зберегла інтерес до пізнання, не боїться запитувати, може включатися в спільну діяльність, здатна до емоційного контакту, поступового самоконтролю й відкритості до нового досвіду.

Психологічна готовність тісно пов'язана з проблемою адаптації до школи, але ці поняття не є тотожними. Готовність передуює вступу до школи і відображає рівень сформованості передумов для успішного навчання. Адаптація - це вже процес пристосування дитини до реальних умов шкільного життя після початку навчання. Чим більш гармонійно сформована психологічна готовність, тим легше дитині проходити період адаптації. Однак навіть достатня готовність не гарантує повної відсутності труднощів, оскільки адаптація залежить також від освітнього середовища, стилю педагогічної взаємодії, сімейної підтримки, стану здоров'я дитини, особливостей класного колективу та загальної безпеки середовища [16].

У сучасних умовах, особливо в українському контексті, психологічна готовність дитини до школи має розглядатися також з урахуванням впливу соціальних стресорів, змін у родинному житті, безпекової ситуації, досвіду переміщення, тривожності батьків, порушення стабільності освітнього процесу. Для частини дітей початок школи може збігатися з досвідом нестабільності, зміни місця проживання, втрати звичних контактів, підвищеної тривожності в сім'ї. Тому психологічна готовність не може розглядатися відірвано від емоційного благополуччя дитини. Безпечне, підтримувальне, передбачуване середовище є важливою умовою прояву й розвитку готовності до навчання.

Відповідно до Закону України «Про освіту», безпечне освітнє середовище має унеможлилювати заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової або моральної шкоди, зокрема через насильство, дискримінацію, приниження честі та гідності, булінг [1]. Для дитини старшого дошкільного віку це має особливе значення. Вона може виявляти пізнавальний інтерес і потенційну готовність до навчання, але в умовах страху, тиску, порівняння, сорому або приниження ці можливості можуть блокуватися. Тому психологічна готовність дитини має розглядатися у взаємозв'язку з психологічною готовністю дорослих створити середовище, у якому дитина зможе безпечно розвиватися.

У дослідженнях готовності дітей до навчання в умовах реформування української школи наголошується, що особливої значущості набуває проблема наступності дошкільного та початкового навчання, ядром якої є готовність дітей дошкільного віку до умов сучасної школи [41]. Це означає, що готовність дитини не можна перекладати тільки на сім'ю або тільки на заклад дошкільної освіти. Вона формується в системі партнерства між родиною, дошкільним закладом, початковою школою, психологічною службою та ширшим соціальним оточенням.

Проблема психологічної готовності має також практичну значущість для роботи психолога. Практичний психолог не лише діагностує готовність дитини до школи, а й допомагає дорослим побачити реальні потреби дитини, визначити її сильні сторони, виявити ризики, надати рекомендації батькам і педагогам, організувати розвивальну роботу. У цьому сенсі оцінювання готовності має бути не процедурою «перевірки», а інструментом підтримки розвитку. Саме такий підхід представлений у сучасних методичних рекомендаціях, де діагностичний інструментарій «Чарівні перетворення» застосовується у форматі ігрової взаємодії дорослого з дитиною старшого дошкільного віку.

Значущим є і те, що готовність дитини до школи не є сталою характеристикою, яку можна визначити один раз і назавжди. Вона є

динамічним утворенням, що розвивається під впливом дорослих, середовища, діяльності, емоційного досвіду, соціальної взаємодії. Якщо у дитини виявляються труднощі в окремих компонентах готовності, це не означає, що вона «не здатна» до навчання. Це означає, що їй потрібна додаткова підтримка: розвиток довільності, комунікативних навичок, мовлення, емоційної регуляції, пізнавального інтересу, дрібної моторики, самостійності або впевненості в собі. Саме тому оптимальним є не жорстке оцінювання, а своєчасне виявлення потреб і створення індивідуально орієнтованих умов розвитку [11].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури та нормативної бази дає змогу визначити психологічну готовність дитини до навчання в школі як багатокомпонентну інтегративну характеристику розвитку дитини старшого дошкільного віку, що охоплює мотиваційну, пізнавальну, емоційно-вольову, соціальну, комунікативну, особистісну та психофізіологічну складові. Її сутність полягає у здатності дитини прийняти нову соціальну роль школяра, включитися в навчальну діяльність, взаємодіяти з учителем і однолітками, діяти за правилами, виявляти пізнавальний інтерес, регулювати поведінку, долати сильні труднощі й поступово адаптуватися до нового освітнього середовища.

Отже, психологічна готовність до школи не є тотожною ранньому навчанню читанню, письму чи лічбі. Вона є значно глибшим феноменом, який відображає загальний рівень психічного й особистісного розвитку дитини та її здатність до гармонійного переходу від дошкільного дитинства до початкової освіти. У сучасних умовах особливо важливо розглядати готовність до школи крізь призму дитиноцентризму, наступності, компетентнісного підходу, безпечного освітнього середовища та поваги до індивідуального темпу розвитку кожної дитини. Саме такий підхід дозволяє не лише підготувати дитину до школи, а й зберегти її природну допитливість, емоційне благополуччя, віру у власні сили та бажання навчатися.

1.2. Базові складники і критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання

Психологічна готовність дитини до шкільного навчання є складним багатокомпонентним утворенням, яке не може бути зведене лише до сформованості окремих навчальних умінь або наявності певного обсягу знань. У сучасній психолого-педагогічній літературі готовність до школи розглядається як система взаємопов'язаних характеристик розвитку дитини, що забезпечують її здатність прийняти нову соціальну роль школяра, включитися в навчальну діяльність, адаптуватися до вимог шкільного середовища, взаємодіяти з дорослими й однолітками, регулювати власну поведінку та виявляти пізнавальну активність.

Психологічна готовність дитини до школи не є одномірним показником. Вона включає різні сторони розвитку дитини: мотиваційну, інтелектуальну, емоційно-вольову, соціально-психологічну, особистісну, комунікативну та психофізіологічну. Кожен із цих складників має самостійне значення, але лише в їхній взаємодії можна говорити про цілісну готовність дитини до шкільного навчання. Саме тому оцінювання готовності майбутнього першокласника має бути комплексним, а не зосередженим тільки на перевірці знань букв, цифр, умінь читати чи виконувати елементарні математичні дії.

У методичних рекомендаціях щодо адаптації дітей до навчання у школі зазначається, що психологічна готовність складається з мотиваційної, інтелектуальної, вольової та соціально-психологічної готовності.

1) мотиваційна готовність охоплює позитивне ставлення до школи й навчання;

2) інтелектуальна - відповідний рівень розвитку пізнавальних процесів, знань, умінь і навичок;

3) вольова - достатній рівень довільності;

4) соціально-психологічна - сформованість якостей, що забезпечують встановлення взаємовідносин із ровесниками та дорослими, участь у спільній діяльності й входження в життя класного колективу [19].

У сучасному компетентнісному підході ці складники доцільно розглядати не як ізольовані «блоки», а як взаємопов'язану систему, у якій кожен компонент підтримує інший. Наприклад, пізнавальний інтерес дитини сприяє її мотиваційній готовності, але він не реалізується повною мірою без довірливої уваги, мовленнєвого розвитку, здатності слухати інструкцію дорослого та завершувати розпочату діяльність. Так само соціальна готовність неможлива без емоційної регуляції, уміння домовлятися, розуміти правила та приймати позицію іншої людини. Тому психологічна готовність є не набором окремих якостей, а цілісною характеристикою розвитку дитини старшого дошкільного віку.

Важливим методологічним орієнтиром для визначення складників психологічної готовності є Державний стандарт початкової освіти. У ньому підкреслюється, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, а також формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Це положення дозволяє розглядати готовність до школи не як механічну підготовленість до виконання навчальних завдань, а як наявність у дитини передумов для розвитку в новому освітньому середовищі.

Державний стандарт початкової освіти також визначає, що перший цикл початкової освіти, тобто 1-2 класи, має враховувати вікові особливості розвитку дітей і передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу та переважанням ігрових методів [4]. Це означає, що критерії готовності дитини до школи мають бути узгоджені з реальними особливостями сучасної початкової освіти. Якщо школа першого циклу орієнтується на гру, діяльність, інтегроване навчання, співпрацю, розвиток допитливості та самостійності, то й готовність дитини має оцінюватися не

через «дорослі» академічні очікування, а через її здатність навчатися в природний для цього віку спосіб.

Першим базовим складником психологічної готовності є мотиваційна готовність. Вона відображає ставлення дитини до школи, навчання, нової соціальної ролі, пізнання та взаємодії з учителем. Мотиваційно готова дитина не просто говорить, що хоче до школи. Вона виявляє інтерес до нового, прагне дізнаватися, ставить запитання, із зацікавленням слухає дорослого, пробує виконувати завдання, радіє власним успіхам і поступово усвідомлює, що школа - це не лише зовнішні атрибути, а й новий зміст життя. У цьому контексті важливо відрізнити зовнішню шкільну мотивацію від внутрішньої пізнавальної мотивації [22].

Зовнішня мотивація може проявлятися в бажанні мати шкільний портфель, форму, пенал, нові зошити, бути «дорослим», отримувати похвалу або оцінку. Така мотивація є природною для дитини старшого дошкільного віку, але сама по собі вона ще не забезпечує стійкого позитивного ставлення до навчання. Якщо дитину приваблюють лише зовнішні ознаки школи, то після зіткнення з реальними навчальними обов'язками її інтерес може швидко знизитися. Внутрішня мотивація пов'язана з пізнавальною активністю, бажанням розуміти, досліджувати, ставити запитання, розв'язувати завдання, відкривати нове. Саме вона є більш стійкою основою успішного входження дитини в навчальну діяльність [56].

Критеріями мотиваційної готовності можна вважати позитивне ставлення дитини до майбутнього навчання, інтерес до школи не лише як до місця, а як до простору пізнання, бажання дізнаватися нове, готовність виконувати завдання дорослого, наявність елементарного розуміння ролі учня, здатність говорити про школу без вираженого страху або відмови. Важливо також враховувати, чи може дитина підтримувати інтерес до завдання після того, як зникає перша новизна, чи здатна вона докласти зусиль для завершення діяльності, чи виникає в неї радість від досягнення результату [51].

Важливим показником мотиваційної готовності є сформованість внутрішньої позиції школяра. Це поняття означає, що дитина поступово починає сприймати себе не тільки як дошкільника, який грається, а як майбутнього учня, який буде виконувати нову суспільно значущу діяльність. Внутрішня позиція школяра проявляється в готовності прийняти правила шкільного життя, у бажанні взаємодіяти з учителем, у прагненні бути частиною класу, у позитивному ставленні до навчальних завдань. Однак ця позиція не формується автоматично з досягненням певного віку. Вона залежить від попереднього досвіду дитини, ставлення дорослих до школи, характеру підготовки, емоційного клімату в сім'ї та закладі дошкільної освіти.

Другим базовим складником психологічної готовності є інтелектуальна, або пізнавальна, готовність. Вона пов'язана з рівнем розвитку пізнавальних процесів, що забезпечують можливість дитини сприймати, осмислювати, запам'ятовувати й використовувати інформацію. Інтелектуальна готовність включає розвиток уваги, пам'яті, мислення, мовлення, сприймання, уяви, елементарних навчальних умінь, а також загальну обізнаність дитини про навколишній світ [53].

Водночас інтелектуальна готовність не повинна розумітися як сума академічних знань. Дитина може знати багато фактів, але не вміти встановлювати зв'язки між ними; може механічно відтворювати вивчене, але не розуміти суті завдання; може рахувати або читати, але не вміти слухати інструкцію, порівнювати, узагальнювати, робити висновки. Тому критеріями інтелектуальної готовності мають бути не лише знання, а й способи мислення, гнучкість пізнавальної діяльності, здатність діяти за правилом, аналізувати ситуацію, знаходити спосіб розв'язання завдання.

До важливих критеріїв пізнавальної готовності належить розвиток сприймання. Дитина має вміти помічати ознаки предметів, розрізняти форму, колір, величину, просторове розташування, встановлювати подібність і відмінність між об'єктами. Розвинене сприймання є основою для подальшого оволодіння читанням, письмом, математичними уявленнями, орієнтацією на

аркуші, сприйманням інструкцій і навчального матеріалу. Недостатність сенсорного розвитку може призводити до труднощів у розрізненні графічних образів букв, цифр, геометричних форм, просторових напрямків [49].

Не менш важливою є сформованість уваги. У старшому дошкільному віці увага ще значною мірою залишається мимовільною, однак поступово формуються передумови довільної уваги. Для шкільного навчання важливо, щоб дитина могла зосередитися на завданні, утримувати інструкцію, не відволікатися одразу на сторонні стимули, переключатися з одного виду діяльності на інший, завершувати розпочату дію. Критерієм готовності є не здатність довго сидіти нерухомо, а вміння включатися в діяльність, підтримувати увагу протягом посильного для віку часу та повертатися до завдання після короткого відволікання.

Пам'ять також виступає важливим складником пізнавальної готовності. У дошкільному віці переважає мимовільне запам'ятовування, коли дитина краще запам'ятовує те, що її емоційно зацікавило. На межі дошкільного і молодшого шкільного віку поступово розвиваються елементи довільного запам'ятовування: дитина може запам'ятати інструкцію, послідовність дій, зміст короткого оповідання, правила гри, прохання дорослого. Для школи важливо, щоб дитина не лише механічно відтворювала матеріал, а й могла осмислювати його, пов'язувати з попереднім досвідом, використовувати в новій ситуації [35].

Мислення майбутнього першокласника має бути достатньо розвиненим для виконання елементарних операцій аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. У цьому віці важливу роль відіграють наочно-дійове та наочно-образне мислення, а словесно-логічне мислення перебуває на етапі становлення. Тому дитина краще розуміє завдання, коли може діяти з предметами, малюнками, схемами, моделями, ігровими ситуаціями. Це повністю узгоджується з діяльнісним підходом Нової української школи, який передбачає навчання через активну дію, дослідження, гру, практичний досвід [4].

Окреме місце в інтелектуальній готовності займає мовленнєва готовність. Мовлення є основним засобом спілкування, мислення, засвоєння інструкцій і побудови навчальної взаємодії. Дитина, готова до школи, має розуміти звернене мовлення дорослого, відповідати на запитання, ставити власні запитання, будувати прості зв'язні висловлювання, переказувати події, описувати предмети, пояснювати власні дії. Недостатній розвиток мовлення може ускладнювати не лише навчання грамоти, а й соціальну адаптацію, оскільки дитині важко висловлювати потреби, домовлятися з ровесниками, пояснювати свої труднощі або звертатися по допомогу.

До критеріїв пізнавальної готовності також належить розвиток уяви. Уява важлива не тільки для творчості, а й для навчальної діяльності загалом. Вона допомагає дитині оперувати образами, передбачати результат дії, розуміти умови завдання, будувати внутрішній план дій, створювати нові способи розв'язання ситуації. У методичних рекомендаціях «Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» серед важливих показників готовності зазначено здатність створювати образи та оперувати ними в уяві [28].

Третім базовим складником є емоційно-вольова готовність. Вона відображає здатність дитини керувати своєю поведінкою, емоціями, увагою, діями, а також долати сильні труднощі в процесі діяльності. Шкільне навчання передбачає не лише інтерес, а й необхідність виконувати завдання, дотримуватися правил, слухати пояснення, чекати, працювати в певному темпі, приймати вимоги дорослого, завершувати діяльність навіть тоді, коли вона не є одразу привабливою. Саме тому емоційно-вольова готовність є однією з найважливіших передумов успішного початку навчання [26].

Емоційно-вольова готовність включає розвиток довільності. Довільність означає здатність дитини діяти не лише під впливом безпосереднього бажання, а відповідно до мети, правила, інструкції, соціальної вимоги. У дошкільному віці довільність формується поступово, насамперед у грі, де дитина вчиться

підпорядковувати поведінку ролі та правилам. Наприклад, у сюжетно-рольовій грі дитина може стримувати імпульсивні дії, тому що її роль цього вимагає. Надалі ця здатність стає основою навчальної поведінки.

Критеріями емоційно-вольової готовності є здатність слухати інструкцію і виконувати її, діяти за зразком, дотримуватися правил, завершувати розпочату справу, зберігати зосередженість, долати труднощі, приймати допомогу, контролювати імпульсивні реакції, адекватно реагувати на зауваження, не відмовлятися від діяльності після першої помилки. А серед важливих показників готовності виокремлено вміння виконувати дії за зразком, виконувати дії за словесною інструкцією, виявляти цілеспрямованість, активність у досягненні мети та готовність долати труднощі [23].

Важливо розуміти, що емоційно-вольова готовність не означає повну емоційну стриманість або безумовну слухняність дитини. Дитина старшого дошкільного віку все ще може засмучуватися, втомлюватися, потребувати підтримки, емоційно реагувати на невдачі. Однак критерієм готовності є здатність поступово відновлюватися після труднощів, приймати підтримку дорослого, пробувати ще раз, не руйнувати діяльність через помилку, не уникати повністю складних завдань. Тому в оцінюванні важливо враховувати не лише результат виконання завдання, а й те, як дитина поводить себе в процесі його виконання [38].

Четвертим складником є соціально-психологічна готовність. Вона пов'язана зі здатністю дитини вступати у взаємодію з дорослими та однолітками, приймати правила групи, діяти в колективі, домовлятися, слухати інших, висловлювати власну думку, брати участь у спільній діяльності. У школі дитина потрапляє в нову систему соціальних відносин. Учитель стає для неї не лише доброзичливим дорослим, а й організатором навчальної діяльності, носієм правил і вимог. Однокласники стають не просто партнерами для гри, а учасниками спільного навчального простору. Тому

соціально-психологічна готовність є важливою умовою успішної адаптації до класного колективу [23].

Критеріями соціально-психологічної готовності є здатність дитини встановлювати контакт із дорослим, відповідати на звернення, виконувати правила спільної діяльності, взаємодіяти з однолітками без постійних конфліктів, домовлятися, чекати своєї черги, брати участь у колективних іграх, приймати спільну мету. До важливих показників належать також уміння просити допомоги, приймати відмову, враховувати позицію іншого, розуміти прості соціальні норми. У сучасних рекомендаціях серед критеріїв готовності окремо наголошується на наявності досвіду взаємодії з однолітками та вмінні взаємодіяти з дорослим у ситуації освітньої взаємодії [17].

Соціальна готовність також пов'язана з розвитком комунікативної компетентності. Дитина має не лише говорити, а й слухати, розуміти звернення, ставити запитання, відповідати по суті, висловлювати прохання, пояснювати власні потреби. У школі комунікація стає важливою умовою навчання. Якщо дитина не може звернутися до вчителя, коли не зрозуміла завдання, не може пояснити, що їй складно, або не вміє домовлятися з ровесниками, це може створювати додаткові труднощі навіть за достатнього інтелектуального розвитку.

П'ятим складником є особистісна готовність. Вона охоплює самооцінку, самосвідомість, самостійність, відповідальність, елементарне усвідомлення власних дій, ставлення до себе як до суб'єкта діяльності. Дитина, яка вступає до школи, має поступово вчитися бачити себе не лише об'єктом турботи дорослих, а й активним учасником власного навчання. Вона має пробувати самостійно організовувати свої речі, відповідати за прості доручення, оцінювати результат власної роботи, розуміти, що зусилля можуть приводити до результату.

Критеріями особистісної готовності є достатній рівень самостійності в побутових і навчально-ігрових ситуаціях, здатність робити вибір, приймати прості рішення, відповідально ставитися до доручення, мати позитивне

уявлення про себе, не боятися нової діяльності, адекватно реагувати на успіх і помилку. У сучасному інструментарії оцінювання готовності дитини до школи окремо виділено вміння робити вибір, здатність оцінювати складність гри, вправи, завдання, а також здатність об'єктивно оцінювати результат власної діяльності [25].

Особистісна готовність тісно пов'язана з самооцінкою. Для майбутнього першокласника важливо мати достатню впевненість у собі, але водночас поступово формувати здатність бачити свої помилки та виправляти їх. Завищена самооцінка може призводити до труднощів у прийнятті зауважень і невдач, а занижена - до страху перед завданнями, уникнення активності, залежності від дорослого. Оптимальною є така самооцінка, за якої дитина відчуває себе здатною діяти, але може приймати допомогу й визнавати, що не все одразу виходить.

Шостим складником є психофізіологічна готовність. Вона пов'язана зі станом здоров'я, фізичною витривалістю, розвитком нервової системи, координацією рухів, дрібною моторикою, зорово-моторною координацією, працездатністю. Шкільне навчання передбачає певний режим, необхідність сидіти за партою, виконувати графічні дії, орієнтуватися на сторінці, утримувати поставу, користуватися письмовим приладдям, зберігати працездатність упродовж навчального дня. Тому фізіологічна й психофізіологічна зрілість є важливою передумовою шкільного старту [47].

Водночас психофізіологічна готовність не повинна розглядатися ізольовано. Дитина може мати достатній фізичний розвиток, але бути емоційно неготовою до школи; або, навпаки, мати високий пізнавальний інтерес, але потребувати підтримки через швидку втомлюваність, труднощі моторики чи стан здоров'я. Саме тому важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Закон України «Про освіту» закріплює принцип рівного доступу до освіти, інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну й розумного пристосування [1]. Це означає, що

готовність дитини до школи має оцінюватися не з позиції жорсткого відбору, а з позиції визначення умов, за яких дитина зможе успішно навчатися.

Окремим важливим критерієм готовності є здатність до навчальної взаємодії. Вона формується на перетині мотиваційної, пізнавальної, соціальної та вольової сфер. Дитина має бути здатною вступити в контакт із дорослим, прийняти завдання, зрозуміти інструкцію, спробувати виконати дію, отримати зворотний зв'язок, виправити помилку, завершити роботу. Саме ця здатність є однією з ключових для шкільного навчання, адже дитина в першому класі навчається не самотійно, а в системі постійної взаємодії з учителем.

У сучасному оцінюванні готовності особливе значення має не тільки кінцевий результат діяльності, а й процес виконання завдання. Наприклад, важливо спостерігати, як дитина реагує на нову ситуацію, чи виявляє інтерес, чи потребує багаторазового повторення інструкції, чи приймає допомогу, чи може виправити помилку, чи доводить завдання до кінця, чи зберігає контакт із дорослим. Саме процесуальні характеристики часто дають психологу більше інформації, ніж формальна правильність відповіді. У цьому полягає відмінність сучасного дитиноцентричного підходу від традиційної перевірки знань.

Важливо також розрізняти критерії готовності і показники її недостатньої сформованості. Ознаками недостатньої мотиваційної готовності можуть бути стійке небажання йти до школи, страх перед навчанням, відсутність інтересу до нового, орієнтація лише на зовнішні атрибути без прийняття змісту навчання. Ознаками недостатньої пізнавальної готовності можуть бути труднощі розуміння інструкції, слабкий розвиток мовлення, недостатня сформованість мисленневих операцій, труднощі зосередження, низька пізнавальна активність. Недостатня емоційно-вольова готовність може проявлятися в імпульсивності, швидкій відмові від завдання, нездатності діяти за правилом, різких емоційних реакціях на помилки. Соціальна неготовність може виявлятися в труднощах контакту з однолітками й дорослими, невмінні

домовлятися, конфліктності, замкненості або надмірній залежності від дорослого.

Однак такі прояви не повинні сприйматися як підстава для негативного ярлика щодо дитини. Вони є сигналом про потребу в додатковій підтримці. Сучасні методичні рекомендації наголошують, що оцінювання готовності має застосовуватися не для обмеження можливостей дитини, а для формулювання рекомендацій щодо актуалізації виховних і розвивальних впливів з боку батьків і педагогів [39]. Це особливо важливо в контексті гуманістичної та інклюзивної освіти.

У межах компетентнісного підходу критеріями готовності до школи можна вважати не тільки психологічні якості, а й здатність дитини застосовувати набутий досвід у життєвих ситуаціях. У Законі України «Про дошкільну освіту» компетентність визначається як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей і особистісних якостей, що визначає здатність дитини успішно соціалізуватися і здобувати освіту [2]. Отже, дитина є готовою до школи не тому, що володіє окремими знаннями, а тому, що може діяти, спілкуватися, мислити, обирати, співпрацювати й поступово вчитися.

Державний стандарт початкової освіти визначає ключові компетентності, серед яких вільне володіння державною мовою, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, інноваційність, екологічна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність. Для дитини старшого дошкільного віку ці компетентності не можуть бути сформовані в повному шкільному обсязі, але їхні передумови вже проявляються через мовлення, допитливість, практичні дії, гру, спілкування, творчість, елементарну відповідальність і здатність взаємодіяти з іншими.

Спільними для всіх ключових компетентностей у Державному стандарті початкової освіти визначено такі вміння, як читання з розумінням, уміння

висловлювати власну думку, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами [4]. Якщо перенести ці орієнтири на рівень старшого дошкільного віку, то критеріями психологічної готовності стають початкові прояви цих умінь: дитина може висловити думку, пояснити вибір, придумати варіант дії, домовитися, керувати емоціями з підтримкою дорослого, прийняти просте рішення, спробувати розв'язати проблему.

Важливим критерієм готовності є здатність до вибору. У дошкільному віці вибір часто має ситуативний характер, однак поступово дитина вчиться обирати вид діяльності, спосіб виконання завдання, партнера для гри, матеріали для творчості, варіант відповіді. Уміння робити вибір свідчить про розвиток самостійності, ініціативності, відповідальності й особистісної активності. Якщо дитина постійно очікує вказівок дорослого і боїться будь-якого самостійного рішення, це може свідчити про потребу в розвитку особистісної готовності.

Ще одним критерієм є здатність оцінювати складність завдання та результат власної діяльності. Для майбутнього школяра важливо поступово вчитися розуміти, що завдання може бути легким або складним, що помилка не є катастрофою, а результат можна покращити. Така здатність є основою навчальної рефлексії. У першому класі вона тільки починає формуватися, але її передумови мають виникати ще в дошкільному віці. Дитина, яка може сказати, що було складно, що вийшло, що потрібно спробувати ще раз, демонструє важливий рівень психологічної готовності.

Значущим показником є досвід ігрової діяльності. Іноді батьки помилково вважають, що перед школою гру потрібно максимально замінити заняттями. Насправді саме розвинена гра є важливим джерелом готовності до навчання. У грі дитина засвоює правила, ролі, послідовність дій, планування, комунікацію, уяву, емоційну регуляцію. Дитина, яка має багатий ігровий

досвід, часто легше входить у шкільну взаємодію, тому що вже вміє діяти в умовній ситуації, приймати правила та співпрацювати з іншими [55].

З огляду на це, базові критерії психологічної готовності доцільно згрупувати за такими напрямками. Мотиваційні критерії відображають ставлення до школи, інтерес до навчання, наявність внутрішньої позиції школяра, пізнавальну активність. Пізнавальні критерії охоплюють розвиток мислення, мовлення, уваги, пам'яті, сприймання, уяви, здатність діяти за інструкцією та використовувати знання в новій ситуації. Емоційно-вольові критерії включають довільність, саморегуляцію, здатність долати труднощі, завершувати діяльність, приймати правила. Соціально-комунікативні критерії відображають уміння взаємодіяти з дорослими й однолітками, домовлятися, працювати в групі, просити допомоги. Особистісні критерії стосуються самооцінки, самостійності, відповідальності, здатності до вибору та елементарної рефлексії. Психофізіологічні критерії охоплюють стан здоров'я, працездатність, розвиток моторики, координації, здатність витримувати посилене навчальне навантаження.

При цьому важливо підкреслити, що жоден із критеріїв не може бути абсолютним. Психологічна готовність завжди має індивідуальний характер. Одна дитина може бути сильнішою в пізнавальному розвитку, але потребувати підтримки в соціальній взаємодії. Інша може бути комунікабельною й активною, але мати труднощі з довільною увагою. Третя може мати високий рівень самостійності, але проявляти тривожність у нових ситуаціях. Тому завдання психолога і педагога полягає не в тому, щоб порівняти дитину з умовною нормою, а в тому, щоб побачити її актуальний рівень розвитку, сильні сторони й зони підтримки.

Психологічна готовність дитини до школи формується не лише на спеціальних заняттях із підготовки. Вона розвивається в повсякденному житті: у грі, спілкуванні, побутовій самостійності, читанні книжок, творчості, руховій активності, спільних діях із дорослими, виконанні простих доручень. Саме тому підготовка до школи має бути цілісною. Вона не повинна

перетворюватися на перевантаження дитини навчальними вправами. Її метою має бути розвиток допитливості, самостійності, мовлення, мислення, емоційної стійкості, вміння спілкуватися, дотримуватися правил і радіти власному просуванню [52].

Отже, базові складники психологічної готовності дитини до шкільного навчання охоплюють мотиваційну, інтелектуально-пізнавальну, емоційно-вольову, соціально-психологічну, комунікативну, особистісну та психофізіологічну сфери розвитку. Критеріями сформованості цієї готовності є позитивне ставлення до школи, пізнавальний інтерес, здатність приймати роль учня, розвиток мислення, мовлення, уваги, пам'яті й уваги, уміння діяти за зразком і словесною інструкцією, довільна регуляція поведінки, здатність долати труднощі, взаємодіяти з дорослими й однолітками, робити вибір, оцінювати результат власної діяльності, виявляти самостійність і відповідальність. У сучасному розумінні ці критерії мають оцінюватися не як підстава для відбору чи порівняння дітей, а як орієнтири для створення умов, які допоможуть кожній дитині м'яко, безпечно й успішно перейти від дошкільного дитинства до навчання в школі.

1.3. Психологічні умови готовності дитини до навчання в школі

Психологічна готовність дитини до навчання в школі формується не стихійно і не лише в останні місяці перед вступом до першого класу. Вона є результатом тривалого й цілісного розвитку дитини в сім'ї, закладі дошкільної освіти, середовищі спілкування з однолітками та дорослими, у процесі гри, пізнання, творчості, рухової активності, побутової самостійності й емоційного досвіду. Саме тому вивчення психологічної готовності до школи потребує не тільки аналізу її складників і критеріїв, а й визначення тих умов, за яких ця готовність може гармонійно формуватися.

Під психологічними умовами готовності дитини до навчання в школі доцільно розуміти сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які

забезпечують розвиток у дитини мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, соціально-комунікативної, особистісної та психофізіологічної готовності до переходу в нову соціальну ситуацію розвитку. Такі умови охоплюють особливості сімейного виховання, зміст і якість дошкільної освіти, психологічний клімат у дитячому колективі, характер взаємодії з дорослими, рівень безпеки освітнього середовища, дотримання принципу наступності між дошкільною та початковою освітою, а також урахування індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини [4].

У сучасній психолого-педагогічній літературі готовність до школи дедалі частіше розглядається не як фіксована властивість дитини, а як динамічний результат її розвитку в певних умовах. Це означає, що одна й та сама дитина може по-різному проявляти свої можливості залежно від того, чи відчуває вона безпеку, підтримку, прийняття, довіру до дорослого, чи має можливість діяти самостійно, грати, спілкуватися, помилятися без страху покарання, отримувати посильні завдання і позитивний зворотний зв'язок. Тому психологічні умови готовності до школи мають розглядатися не як додатковий фактор, а як необхідна основа формування самої готовності [7].

Однією з провідних психологічних умов готовності дитини до навчання є створення безпечного, емоційно підтримувального та дитиноцентричного середовища. Дитина старшого дошкільного віку активно пізнає світ, але її пізнавальна активність значною мірою залежить від емоційного стану. Якщо дитина перебуває в умовах тиску, страху, постійного порівняння з іншими, надмірної критики або завищених очікувань, її внутрішні ресурси спрямовуються не на пізнання, а на захист. У таких умовах можуть зростати тривожність, невпевненість, уникнення складних завдань, страх помилки, залежність від оцінки дорослого. Навпаки, у середовищі прийняття, поваги, передбачуваності й підтримки дитина легше проявляє ініціативу, ставить запитання, пробує нові способи дії, звертається по допомогу і поступово вчиться самостійності.

Закон України «Про освіту» визначає безпечне освітнє середовище як сукупність умов, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, моральної або психологічної шкоди, зокрема через насильство, дискримінацію, приниження гідності чи булінг. Для старшого дошкільника це положення має особливе значення, оскільки саме в цьому віці формується базове ставлення до навчання, дорослого як носія знань і правил, до себе як до дитини, яка може або не може впоратися. Якщо перший досвід підготовки до школи пов'язаний із напругою, страхом, соромом або постійними докорами, дитина може прийти до першого класу не з інтересом, а з внутрішнім опором або тривогою.

Важливою умовою формування готовності є дитиноцентризм. У Законі України «Про дошкільну освіту» серед засад державної політики у сфері дошкільної освіти визначено дитиноцентризм та особистісно орієнтований підхід до розвитку дитини відповідно до її індивідуальних особливостей, потреб, інтересів, здібностей і свободи вибору [2]. Це означає, що психологічна готовність не може формуватися через однакові вимоги до всіх дітей без урахування їхнього темпу розвитку. Дитина п'яти, шести або семи років може мати різний рівень дозрівання нервової системи, різний досвід соціальної взаємодії, різний стан здоров'я, різний рівень мовленнєвого розвитку, різний сімейний досвід. Тому завдання дорослих полягає не в тому, щоб «підтягнути» всіх дітей до одного шаблону, а в тому, щоб створити умови, за яких кожна дитина зможе максимально розкрити власний потенціал.

Наступною психологічною умовою є врахування індивідуальних особливостей дитини. У статті «Індивідуальні особливості готовності дітей до вступу в школу» підкреслено, що діти дошкільного віку є унікальною індивідуальною системою, і саме це визначає динаміку розвитку кожної дитини. Автори зазначають, що готовність дитини до школи є комплексним показником, який охоплює фізичну, психологічну та соціальну готовність, а успішність формування цієї готовності залежить не тільки від віку, а й від

особливостей розвитку, сімейного середовища, комунікативного досвіду та мотивації [5].

Індивідуальний підхід особливо важливий тому, що хронологічний вік не завжди збігається з психологічною зрілістю. Дитина може досягти шести років, але ще потребувати підтримки в розвитку довільної регуляції, емоційної стабільності, соціальної взаємодії чи дрібної моторики. Водночас інша дитина цього ж віку може мати високий рівень пізнавальної активності, але бути тривожною або надмірно залежною від дорослого. Саме тому психологічні умови готовності мають передбачати не формальний підхід за віком, а уважне спостереження за реальною поведінкою дитини, її реакціями, способом виконання завдань, ставленням до труднощів, характером взаємодії з однолітками й дорослими.

Важливою психологічною умовою є формування позитивної мотивації до навчання. Дитина має поступово сприймати школу не як місце покарання, примусу або постійного контролю, а як простір нового досвіду, спілкування, відкриттів і дорослішання. Позитивна мотивація виникає тоді, коли дорослі не залякують дитину школою, не використовують вислови на кшталт «у школі тебе навчать», «там з тобою ніхто панькатися не буде», «будеш погано поводитися — вчителька сваритиме». Такі повідомлення можуть формувати не готовність, а страх перед школою. Натомість важливо створювати образ школи як нового, відповідального, але цікавого етапу життя, де дитина зможе дізнаватися нове, мати друзів, ставити запитання, вчитися самостійності [9].

Психологічна готовність значною мірою залежить від того, чи сформована в дитини внутрішня позиція школяра. Ця позиція не виникає лише через купівлю портфеля або шкільного приладдя. Вона формується через поступове усвідомлення дитиною нової соціальної ролі, її значущості, нових прав і обов'язків. У статті В. П. Писоцький підкреслюється, що підготовка до школи включає формування готовності до прийняття нової соціальної позиції - статусу школяра, який має певне коло прав і обов'язків та займає інше положення в суспільстві порівняно з дошкільником [46]. Отже, мотиваційна

умова готовності полягає не тільки в бажанні дитини йти до школи, а й у поступовому прийнятті нею змісту майбутньої навчальної діяльності.

Ще однією важливою умовою є розвиток пізнавальної активності та допитливості. Державний стандарт початкової освіти визначає серед ціннісних орієнтирів початкової освіти радість пізнання, дослідницьку та проєктну діяльність, розвиток самостійності, творчості, допитливості й упевненості дитини в собі [4]. Тому підготовка до школи не має обмежуватися механічним тренуванням читання, письма й лічби. Значно важливіше підтримувати природну пізнавальну потребу дитини: її запитання, спостереження, спроби пояснити явища, бажання експериментувати, порівнювати, досліджувати, робити висновки.

Дитяча допитливість формує інтерес до навчання, розвиток пізнавальних інтересів утворює основу творчого мислення, а комунікативні вміння забезпечують активне навчальне співробітництво [37]. Це положення є важливим для розуміння того, що психологічна готовність формується не через примусове «натаскування», а через розвиток живого інтересу дитини до світу. Дитина, яка звикла ставити запитання, шукати відповіді, слухати пояснення, пробувати різні способи дії, легше включається в навчальну діяльність.

Пізнавальна активність підтримується тоді, коли дорослі не ігнорують запитання дитини, не висміюють її припущення, не вимагають одразу правильної відповіді, а створюють умови для пошуку. Наприклад, замість того щоб одразу виправляти дитину, дорослий може поставити уточнювальне запитання, запропонувати порівняти, подумати, перевірити, поспостерігати. Такий підхід розвиває не тільки знання, а й мислення. Він формує в дитини досвід активного пізнання, який у школі стане основою навчальної діяльності.

Особливе значення має розвиток мовлення. Мовленнєва готовність є умовою успішного засвоєння навчального матеріалу, спілкування з учителем, взаємодії з однолітками, вираження власних думок і переживань. Дитина, яка може сформулювати запитання, пояснити свою дію, описати подію,

переказати почуте, аргументувати вибір, легше входить у навчальний процес. Розвиток мовлення відбувається не лише на спеціальних заняттях, а й у щоденному спілкуванні, читанні книжок, обговоренні подій, спільній грі, розповідях за малюнками, творчих завданнях, діалогах із дорослими [31].

Важливою психологічною умовою є розвиток довільної регуляції поведінки й діяльності. У школі дитина має поступово вчитися діяти не лише за бажанням, а й відповідно до інструкції, правила, зразка, вимог навчальної ситуації. Вона має слухати завдання, утримувати його в пам'яті, виконувати послідовність дій, перевіряти результат, виправляти помилки, зберігати зосередженість, завершувати розпочате. Саме тому розвиток довільності є однією з центральних умов психологічної готовності до школи.

Гра є однією з найважливіших психологічних умов готовності до школи. Саме у грі дитина вчиться діяти за правилами, брати на себе роль, узгоджувати власні дії з діями інших, контролювати імпульси, дотримуватися послідовності, використовувати уяву, домовлятися, приймати програш, чекати черги, будувати спільний задум. У сюжетно-рольовій грі дитина не просто розважається, а проживає соціальні ролі, моделює життєві ситуації, засвоює норми поведінки та взаємодії. У грі з правилами вона вчиться підпорядковувати поведінку зовнішньому правилу, що є важливою передумовою навчальної діяльності.

Тому однією з психологічних умов готовності до школи є своєчасне виявлення таких труднощів і організація підтримки без стигматизації дитини. Дорослим важливо не приклеювати ярлики «неготовий», «проблемний», «неслухняний», «невпевнений», а бачити за поведінкою потребу дитини. Тривожній дитині потрібні передбачуваність, підтримка й досвід успіху. Дитині з низькою самооцінкою потрібне підкріплення її зусиль, а не тільки результату. Гіперактивній дитині потрібні рухові паузи, чіткі правила, короткі інструкції, послідовність і доброзичлива структура. Сором'язливій дитині потрібен час для включення, м'яке залучення до спілкування, ситуації безпечного самовираження [40].

Важливою умовою психологічної готовності є розвиток адекватної самооцінки та віри дитини у власні сили. Дитина, яка вступає до школи, неминуче стикається з новими вимогами, помилками, порівнянням результатів, необхідністю докладати зусиль. Якщо в неї сформована базова впевненість у собі, вона легше переживає труднощі, не відмовляється від діяльності після першої невдачі, готова пробувати ще раз. Якщо ж самооцінка нестійка або занижена, будь-яка помилка може сприйматися як доказ власної неспроможності. Тому дорослі мають навчати дитину ставитися до помилки як до природної частини навчання.

Наступною умовою є розвиток самостійності. Самостійність дитини проявляється не лише у здатності одягатися, складати речі, користуватися шкільним приладдям або виконувати прості доручення. Вона також включає психологічну готовність діяти без постійної підказки дорослого, робити вибір, брати відповідальність за сильні дії, завершувати розпочату справу, звертатися по допомогу тоді, коли власні спроби не дали результату. Самостійність формується тоді, коли дорослі не роблять за дитину те, що вона вже може зробити сама, але й не залишають її без підтримки у складних ситуаціях [48].

Формування самостійності потребує балансу між свободою і структурою. Якщо дитині не дають можливості вибору, вона звикає чекати інструкцій. Якщо ж дитині надають повну свободу без правил і меж, їй важко прийняти організовану навчальну діяльність. Тому оптимальними є умови, у яких дитина має зрозумілі правила, але в межах цих правил може діяти, обирати, пробувати, висловлювати думку, брати участь у прийнятті простих рішень. Такий підхід формує відповідальність і водночас підтримує ініціативність.

Важливою психологічною умовою є розвиток здатності дитини виконувати завдання за зразком і словесною інструкцією. У школі значна частина навчальної діяльності спирається саме на ці вміння. Дитина має почути інструкцію, зрозуміти її, утримати в пам'яті, перенести у дію, зіставити

результат із вимогою. У методичних рекомендаціях «Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» значна увага приділяється таким показникам, як уміння виконувати дії за зразком, за словесною інструкцією, дотримуватися теми спілкування з дорослим, виявляти цілеспрямованість і готовність долати труднощі [14].

Такі вміння доцільно розвивати в ігровій, творчій і побутовій діяльності. Наприклад, дитина може будувати за зразком із конструктора, виконувати графічні завдання у клітинку, складати малюнок за інструкцією, готувати просту страву за послідовністю дій, грати в ігри з правилами, виконувати доручення з кількох кроків. Головне, щоб такі завдання були посильними, цікавими, не надто тривалими й супроводжувалися доброзичливою підтримкою дорослого.

Окремою умовою є розвиток дрібної моторики та зорово-моторної координації. Хоча психологічна готовність не зводиться до підготовки руки до письма, однак достатній розвиток моторики має важливе значення для початку навчання. Дитині потрібно тримати олівець, орієнтуватися на аркуші, проводити лінії, зафарбовувати, вирізати, клеїти, складати, маніпулювати дрібними предметами. У статті «Індивідуальні особливості готовності дітей до вступу в школу» серед рекомендацій для батьків зазначено, що за недостатнього розвитку дрібної моторики доцільно використовувати образотворчу й конструктивну діяльність, нанизування намиста, застібання гудзиків, кнопок, гачків, ігри з лялькою та інші практичні дії [29].

Фізичне здоров'я та психофізіологічна зрілість також є важливою умовою готовності до школи. Початок навчання пов'язаний зі зміною режиму, зменшенням спонтанної рухової активності, необхідністю певний час сидіти, слухати, виконувати завдання, працювати разом із класом. Якщо дитина швидко втомлюється, має слабку витривалість, недостатньо розвинену координацію або дрібну моторику, це може ускладнювати не лише письмо чи фізичну активність, а й загальну працездатність та емоційний стан.

У статті «Психогігієнічна характеристика готовності дітей до школи під час дії воєнного стану» підкреслено, що шкільне навчання потребує від дитини вмінь працювати за зразком і самостійно, слухати та сприймати навчальний матеріал, а підготовка до школи має здійснюватися як комплексний вплив на сенсорний, розумовий, морально-етичний, трудовий і фізичний розвиток [34]. Отже, психологічні умови готовності мають обов'язково включати турботу про здоров'я, рухову активність, режим дня, сон, відпочинок, прогулянки, збалансоване навантаження.

Особливого значення в сучасних українських реаліях набуває психогігієнічний аспект готовності до школи в умовах воєнного стану. Діти можуть жити в умовах підвищеної тривожності дорослих, повітряних тривог, зміни місця проживання, порушення стабільного режиму, втрати звичних контактів, дистанційного або змішаного навчання старших дітей у родині. У таких умовах психологічна готовність не може розглядатися лише як результат занять із підготовки. Вона значною мірою залежить від того, наскільки дорослим вдається підтримувати для дитини відчуття безпеки, стабільності, емоційного контакту й передбачуваності.

Ще однією важливою умовою є педагогічне партнерство сім'ї та закладу дошкільної освіти. Дитина не може якісно підготуватися до школи, якщо сім'я, дитячий садок і майбутня школа діють окремо, висувають суперечливі вимоги або перекладають відповідальність одне на одного. Закон України «Про дошкільну освіту» визначає пріоритет сімейного виховання та педагогічне партнерство сім'ї й закладу дошкільної освіти як одну із засад державної політики у сфері дошкільної освіти [2]. Це означає, що психологічна готовність формується ефективніше тоді, коли батьки й педагоги мають спільне розуміння потреб дитини, узгоджують підходи, підтримують одне одного і діють в інтересах дитини.

Сім'я є першим і найважливішим середовищем розвитку дитини. Саме в сім'ї формуються базова довіра до світу, ставлення до себе, стиль реагування на труднощі, рівень самостійності, емоційна безпека, мовленнєве середовище,

ставлення до навчання і праці. Якщо батьки підтримують допитливість дитини, читають їй, розмовляють з нею, залучають до побутових справ, дають можливість робити вибір, не карають за помилки, пояснюють правила, емоційно підтримують, то вони створюють важливу основу психологічної готовності до школи. Якщо ж у сім'ї переважають гіперопіка, авторитарність, емоційна холодність, постійне порівняння або завищені вимоги, це може ускладнювати формування самостійності, впевненості та позитивної мотивації.

Заклад дошкільної освіти забезпечує інший важливий простір розвитку - досвід життя серед однолітків, участі в груповій діяльності, взаємодії з педагогом, дотримання режиму, виконання правил, участі в заняттях, іграх, святах, творчих проєктах. Саме в дошкільному закладі дитина поступово набуває досвіду організованої діяльності, але ще в умовах, що відповідають дошкільному віку. Тому якість дошкільного середовища має прямий вплив на готовність до школи. Воно має бути не тренувальним майданчиком для шкільних вимог, а простором розвитку дошкільної зрілості.

Важливою психологічною умовою є наступність між дошкільною та початковою освітою. Наступність не означає, що дошкільний заклад має копіювати школу. Вона означає узгодженість цілей, підходів, методів і очікувань. Дошкільна освіта має формувати ті компетентності, життєві вміння й психологічні передумови, які будуть підтримані й розвинені в початковій школі. Початкова школа, у свою чергу, має враховувати, що першокласник ще перебуває на межі дошкільного й молодшого шкільного віку, потребує гри, руху, емоційної підтримки, наочності, поступового входження в навчальну діяльність.

Отже, психологічною умовою готовності є така організація освітнього процесу, за якої дитина поступово переходить від дошкільної діяльності до навчальної без різкого розриву, перевантаження й втрати емоційної безпеки [58].

Ще однією умовою є правильна організація діагностики готовності. Діагностика не повинна бути стресовим іспитом для дитини. Вона має здійснюватися в доброзичливій формі, з урахуванням віку, індивідуальних особливостей і права дитини на помилку. У методичних рекомендаціях «Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи» наголошується, що результати обстеження слід сприймати виключно як актуальний стан розвитку дитини «тут і зараз», а не як діагноз [43]. Це принципово важливо, оскільки дитина швидко розвивається, і виявлені труднощі мають бути підставою для підтримки, а не для негативного прогнозу.

У цих же рекомендаціях зазначено, що діагностичний комплекс «Чарівні перетворення» застосовується у форматі ігрової взаємодії дорослого з дитиною, а отримані результати є основою для формулювання пропозицій і рекомендацій щодо актуалізації виховних та розвивальних впливів з боку педагогів і батьків [60]. Отже, психологічна умова ефективної підготовки полягає не в тому, щоб просто визначити рівень готовності, а в тому, щоб після цього організувати підтримку саме тих сфер, які потребують розвитку.

Важливо також створювати умови для розвитку творчості та уяви. Уява допомагає дитині не лише малювати чи вигадувати історії, а й діяти у внутрішньому плані, уявляти результат, будувати образи, прогнозувати, знаходити нестандартні рішення. У методичних рекомендаціях Піроженко, Карабаєвої, Соловйової та Хартман серед показників готовності виокремлено здатність створювати образи й оперувати ними в уяві, а також наявність елементів творчої уяви в дитячій діяльності [43]. Тому підготовка до школи має включати малювання, конструювання, ліплення, сюжетні ігри, придумування історій, театралізацію, музично-рухову діяльність, творчі завдання.

Ще однією психологічною умовою є розвиток емоційної компетентності. Дитина має поступово вчитися розпізнавати власні емоції, називати їх, розуміти емоції інших, прийнятно виражати переживання,

заспокоюватися після напруження, звертатися по допомогу. У школі дитина стикається з новими емоційними ситуаціями: відповідь перед класом, знайомство з новими дітьми, очікування оцінки, необхідність виконувати правила, порівняння результатів, помилки. Якщо дитина не має навичок емоційної регуляції, ці ситуації можуть ставати для неї надмірно складними.

Емоційна готовність формується через уважне ставлення дорослих до переживань дитини. Важливо не знецінювати її страхи словами «нічого страшного», «не вигадуй», «усі ходять до школи», а допомагати проговорити почуття, пояснити ситуацію, знайти спосіб дії. Дитина, яка відчуває, що її емоції приймають і допомагають їй з ними впоратися, поступово засвоює способи саморегуляції. Це є важливою умовою не лише готовності до школи, а й подальшого психологічного благополуччя [61].

Окрему роль відіграє формування морально-етичних уявлень і правил поведінки. Старший дошкільний вік є чутливим періодом для засвоєння соціальних норм, розуміння добра і зла, справедливості, відповідальності, взаємодопомоги, поваги до інших. У статті «Індивідуальні особливості готовності дітей до вступу в школу» зазначається, що старший дошкільний вік є особливим сензитивним періодом для засвоєння соціальних норм, а дитині важливо доступно й послідовно формулювати правила поведінки та моральні норми, забезпечуючи позитивно забарвлений зворотний зв'язок [30]. Це важливо, оскільки школа є середовищем правил, і дитина має не просто боятися покарання, а поступово розуміти зміст правил для спільного життя.

Умовою готовності є також поступове привчання дитини до режиму та організованості. Шкільне життя має певний ритм: початок занять, уроки, перерви, підготовка речей, виконання завдань, дотримання розкладу. Якщо дитина до школи не мала жодного досвіду організованого режиму, їй складніше адаптуватися. Водночас режим не має бути жорстким і каральним. Він має бути передбачуваним, зрозумілим і таким, що враховує потреби дитини в русі, відпочинку, грі, сні, харчуванні, вільній діяльності.

Передбачуваний режим знижує тривожність і допомагає дитині почуватися впевненіше.

Важливою умовою є дозоване навчальне навантаження. Підготовка до школи не повинна призводити до перевтоми. Надмірна кількість занять, гуртків, завдань, домашніх вправ може сформувати в дитини негативне ставлення до навчання ще до початку школи. Звертається увага на те, що частина центрів розвитку й підготовки до школи може перетворюватися на установи форсованого навчання, які фактично тренують дітей до вступу в престижні школи [33]. Такий підхід може зовні давати результат у вигляді окремих знань, але не завжди сприяє психологічній готовності, якщо ігнорує емоційний стан, здоров'я, гру та індивідуальний темп розвитку [54].

Умовою гармонійної готовності є також формування позитивного ставлення до вчителя як до дорослого, з яким можна взаємодіяти. Для дитини важливо розуміти, що вчитель не є каральною фігурою, а є людиною, яка допомагає навчатися, пояснює, організовує, підтримує, ставить правила. Якщо батьки формують образ учителя через страх, дитині складніше встановити довірливий контакт у школі. Якщо ж дорослі пояснюють, що вчитель допоможе, що до нього можна звертатися, що правила існують для всіх, то дитина легше приймає нову систему взаємодії.

Ще однією умовою є підготовка батьків до зміни ролі дитини. Часто труднощі адаптації виникають не лише через неготовність дитини, а й через неготовність батьків відпускати дитину в більшу самостійність або, навпаки, через різке підвищення вимог. Батькам важливо розуміти вікові особливості шестирічної-семирічної дитини, не очікувати від неї одразу «дорослої» організованості, але й поступово передавати їй відповідальність за посильні дії. Вони мають підтримувати дитину, але не виконувати все замість неї; цікавитися шкільним життям, але не контролювати кожен крок; допомагати, але не формувати залежність [20].

Психологічні умови готовності також передбачають профілактичну та просвітницьку роботу з педагогами. Педагог має розуміти, що дитина

приходить до школи з різним рівнем готовності, різним досвідом, різними емоційними реакціями. Від стилю педагогічної взаємодії значною мірою залежить, чи зможе дитина проявити свої можливості. Доброзичливість, чіткість вимог, послідовність, підтримка, вміння помічати зусилля, а не тільки результат, недопущення приниження і порівняння - усе це створює умови для успішного входження дитини в навчання [57].

Важливою умовою є раннє виявлення зон розвитку і своєчасна корекційно-розвивальна робота. Якщо дитина має труднощі з мовленням, дрібною моторикою, увагою, саморегуляцією, тривожністю, соціальною взаємодією, важливо не чекати, поки ці труднощі проявляться у школі, а м'яко працювати з ними ще в дошкільному віці. При цьому корекційна робота має бути не формальною і не каральною, а розвивальною, ігровою, підтримувальною. Її мета - не «виправити дитину», а допомогти їй набути тих способів дії, яких їй бракує для комфортного шкільного старту.

Психологічна готовність формується ефективніше тоді, коли дитина має досвід успіху. Успіх не означає, що все дається легко. Навпаки, важливо, щоб дитина переживала досвід: «я спробував», «було складно», «мені допомогли», «я зрозумів», «у мене вийшло». Такий досвід формує наполегливість, віру у власні сили, позитивне ставлення до зусиль. Якщо дитина звикає, що дорослі хвалять лише ідеальний результат, вона може боятися помилок. Якщо ж дорослі помічають старання, прогрес, спробу, самостійність, дитина вчиться бачити навчання як процес [36].

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що психологічні умови готовності дитини до навчання в школі мають комплексний характер. Вони охоплюють безпечне й підтримувальне середовище, дитиноцентричний та індивідуальний підхід, розвиток позитивної навчальної мотивації, підтримку допитливості, мовлення, мислення, гри, творчості, довільної регуляції, соціально-комунікативних умінь, емоційної стійкості, самостійності, адекватної самооцінки, фізичного здоров'я та психофізіологічної зрілості.

Вони також передбачають партнерство сім'ї, закладу дошкільної освіти, школи й психологічної служби.

Отже, психологічна готовність до школи не є результатом лише спеціальних занять із підготовки. Вона формується в цілісному життєвому просторі дитини - у сім'ї, грі, спілкуванні, творчості, русі, емоційній підтримці, поступовому прийнятті правил і відповідальності. Саме за таких умов дитина входить у школу не виснаженою та наляканою, а зацікавленою, більш упевненою, відкритою до нового досвіду й готовою поступово опанувати роль учня. Психологічно готова дитина - це не та, яка вже вміє все, що має вивчати в школі, а та, яка має внутрішні передумови, підтримку дорослих і достатній ресурс для того, щоб навчатися, розвиватися, взаємодіяти й адаптуватися до нового етапу життя [61].

Висновки до першого розділу

У першому розділі було розглянуто теоретичні засади дослідження психологічної готовності дитини до навчання в школі. Аналіз психолого-педагогічної літератури та нормативної бази дав змогу встановити, що психологічна готовність до шкільного навчання є складним, багатокomпонентним і динамічним утворенням, яке не може бути зведене лише до наявності в дитини певних знань, уміння читати, писати чи рахувати. Вона охоплює загальний рівень психічного, особистісного, соціального, емоційно-вольового, пізнавального та психофізіологічного розвитку дитини, який забезпечує її здатність перейти від дошкільного дитинства до нової соціальної ситуації розвитку - навчання в школі.

У процесі теоретичного аналізу було визначено, що вступ до школи є важливим і водночас складним етапом у житті дитини. Він пов'язаний зі зміною провідної діяльності, розширенням соціальних контактів, появою нових правил, обов'язків і вимог до поведінки. Дитина набуває нового соціального статусу школяра, тому її готовність до навчання передбачає не

лише інтелектуальну підготовленість, а й здатність приймати нову роль, взаємодіяти з учителем і однолітками, діяти за інструкцією, регулювати власну поведінку, долати посильні труднощі та зберігати позитивне ставлення до навчання.

Розкрито поняття психологічної готовності дитини до навчання в школі в психолого-педагогічній літературі. Встановлено, що сучасне розуміння цього поняття ґрунтується на дитиноцентричному, компетентнісному та діяльнісному підходах. Психологічна готовність розглядається як актуальний стан розвитку соціально-психологічних якостей, життєвих умінь, навичок, пізнавальних процесів, мотивації, довільної регуляції та особистісної зрілості дитини. Водночас підкреслено, що готовність до школи не означає дострокове формування «шкільних» умінь у дошкільному віці, а передбачає сформованість передумов, які дадуть дитині можливість успішно включитися в навчальну діяльність.

Проаналізовано базові складники і критерії психологічної готовності дитини до шкільного навчання. До основних складників віднесено мотиваційну, інтелектуально-пізнавальну, емоційно-вольову, соціально-психологічну, комунікативну, особистісну та психофізіологічну готовність. Кожен із цих компонентів має самостійне значення, але тільки їхня взаємодія забезпечує цілісну готовність дитини до школи. Було обґрунтовано, що високий рівень окремого компонента, наприклад інтелектуального розвитку, не гарантує успішного старту навчання, якщо водночас недостатньо сформовані саморегуляція, соціальна взаємодія, емоційна стійкість або позитивна мотивація.

До критеріїв психологічної готовності дитини до шкільного навчання було віднесено: позитивне ставлення до школи, наявність пізнавального інтересу, здатність приймати роль учня, розвиток мислення, мовлення, пам'яті, уваги й уяви, уміння діяти за зразком і словесною інструкцією, здатність дотримуватися правил, завершувати розпочату діяльність, долати труднощі, взаємодіяти з дорослими й однолітками, робити вибір, оцінювати

результат власної діяльності, виявляти самостійність і відповідальність. Окремо було підкреслено, що ці критерії не повинні використовуватися для жорсткого відбору або порівняння дітей, а мають слугувати орієнтиром для визначення потреб дитини та створення відповідних умов її розвитку.

Визначено психологічні умови формування готовності дитини до навчання в школі. До таких умов віднесено: створення безпечного, емоційно підтримувального та дитиноцентричного середовища; урахування індивідуальних особливостей розвитку дитини; підтримку позитивної мотивації до навчання; розвиток допитливості, мовлення, мислення, творчості та уяви; збереження провідної ролі гри в дошкільному віці; формування довільної регуляції поведінки; розвиток соціально-комунікативних умінь; підтримку адекватної самооцінки й віри дитини у власні сили; розвиток самостійності, емоційної стійкості, фізичного здоров'я та психофізіологічної зрілості.

Доведено, що особливе значення для формування психологічної готовності має гра. Саме в ігровій діяльності дитина вчиться діяти за правилами, приймати роль, взаємодіяти з іншими, контролювати власні дії, планувати поведінку, використовувати уяву та долати труднощі. Тому підготовка до школи не повинна перетворюватися на ранню академізацію дошкільного дитинства. Навпаки, вона має спиратися на природні для дитини види діяльності: гру, спілкування, рухову активність, творчість, конструювання, дослідження та практичні дії.

Психологічна готовність формується в системі партнерської взаємодії сім'ї, закладу дошкільної освіти, школи та психологічної служби. Сім'я забезпечує базове емоційне прийняття, формування самооцінки, мовленнєвого середовища, самостійності й ставлення до навчання. Заклад дошкільної освіти створює умови для соціалізації, ігрової, пізнавальної, творчої та комунікативної діяльності. Початкова школа має забезпечити м'який перехід дитини до навчання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Психологічна служба, у свою чергу, виконує важливу діагностичну, консультативну, профілактичну й розвивальну функцію.

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчив, що психологічна готовність дитини до навчання в школі є не одноразовим результатом підготовчих занять, а закономірним підсумком гармонійного дошкільного розвитку. Вона формується поступово і залежить від якості освітнього середовища, стилю сімейного виховання, характеру взаємодії з дорослими й однолітками, рівня емоційної безпеки, можливості дитини грати, досліджувати, спілкуватися, помилятися, отримувати підтримку та набувати досвіду самостійної діяльності.

Отже, психологічно готовою до школи можна вважати дитину, яка має достатній для свого віку рівень пізнавального, мотиваційного, емоційно-вольового, соціального, особистісного та психофізіологічного розвитку; проявляє інтерес до нового; здатна до взаємодії з дорослими й однолітками; може діяти за правилами та інструкцією; поступово контролює власну поведінку; приймає допомогу; не втрачає активності у разі труднощів і має внутрішні передумови для оволодіння навчальною діяльністю. Саме така готовність є важливою умовою успішної адаптації до школи, збереження його психологічного благополуччя та подальшого розвитку в освітньому середовищі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

2.1. Програма емпіричного дослідження, процедура та етапи проведення

Базами для проведення емпіричного дослідження психологічної готовності дитини до навчання в школі були Громадська організація «Центр розвитку, корекції, психіатричної, психологічної, педагогічної допомоги для дітей та дорослих Територія розвитку» у місті Дніпро та BLOOM Academy - ліцензований освітній заклад у місті Дніпро, який об'єднує садочок, початкову школу та гуртковий центр «Академія мистецтв».

Основні напрями роботи ГО «Територія розвитку»:

- діагностичне (консультування психіатра, дефектолога, логопеда, клінічного психолога);
- корекційне (корекційна робота психіатра, реабілітолога, дефектолога, логопеда, психолога, арт-терапевта, сімейного психолога; супровід дитини та сім'ї командою фахівців);
- функціональне (мікрополяризація з оксигенотерапією, високочастотна терапія за методом Влади Тарасенко, програма "SpeechLeader", комп'ютерні ігри, що розвивають, логоритміка).
- педагогічне (підготовка до школи, допомога у виконанні домашніх завдань, репетиторство з української та англійської мов, математики, біології та хімії);
- освітня (робота з батьками, волонтерами, фахівцями; батьківський клуб);
- навчальне (майстер-класи, супервізії, тренінги, інтенсив-зустрічі, фестивалі, конференції);
- методичне (розробка посібників, методичок, чек-листів, відеоматеріалів для занять та самостійної роботи);

- волонтерське (співпраця з громадськими організаціями, навчальними центрами, благодійними фондами, волонтерська робота з дітьми та дорослими).

ГО «Території розвитку» організовує заняття з підготовки дітей до школи, спрямовані на всебічний розвиток майбутніх першокласників. Програма занять охоплює розвиток мовлення, мислення, уваги, пам'яті, а також формування навчальної мотивації та соціальних навичок.

В ГО «Території розвитку» працюють такі фахівці як лікар психіатр, клінічний та медичних психолог, практичні психологи, нейропсихолог, дефектологи, логопеди та реабілітолог.

Другою базою емпіричного дослідження було обрано BLOOM Academy - ліцензований освітній заклад у місті Дніпро, який забезпечує комплексний супровід розвитку дитини та поєднує в одному освітньому просторі заклад дошкільної освіти, початкову школу та гуртковий центр «Академія мистецтв».

BLOOM Academy функціонує як сучасний дитячий освітньо-розвивальний простір, орієнтований на гармонійний розвиток дитини, формування її самостійності, пізнавальної активності, емоційної зрілості та соціальної компетентності. Особливістю закладу є поєднання освітньої, виховної, творчої та розвивальної діяльності в єдиній системі, що створює сприятливі умови для поступової підготовки дитини до навчання в школі.

У структурі BLOOM Academy функціонує садочок Монтесорі для дітей віком від 1,5 до 6 років. Освітній процес у цьому напрямі побудований на принципах природного розвитку дитини, підтримки її самостійності, індивідуального темпу пізнання та формування внутрішньої мотивації до навчання. Монтесорі-середовище сприяє розвитку сенсорного сприймання, дрібної моторики, мовлення, уваги, пам'яті, логічного мислення, практичних навичок самообслуговування та соціальної взаємодії. У таких умовах дитина поступово навчається робити вибір, завершувати розпочату діяльність, дотримуватися правил, взаємодіяти з однолітками та дорослими, що є важливими передумовами психологічної готовності до школи.

Окремим напрямом діяльності BLOOM Academy є початкова школа для дітей віком від 6 до 10 років. Освітній процес у школі поєднує засади Нової української школи із сучасними освітніми підходами, зокрема проєктною діяльністю, розвитком фінансової грамотності, інтегрованим навчанням та білінгвальним підходом. Англійська мова інтегрується в навчальний процес, що сприяє розширенню пізнавального досвіду дітей, розвитку комунікативних навичок і формуванню гнучкості мислення.

Важливим компонентом діяльності закладу є гуртковий центр «Академія мистецтв», у межах якого діти мають можливість відвідувати творчі студії, мовні курси, інженерні заняття та спортивні секції. Така організація освітнього простору дає змогу забезпечити не лише інтелектуальний, а й творчий, емоційний, фізичний та соціальний розвиток дитини. Для дітей старшого дошкільного віку це має особливе значення, оскільки саме в цей період активно формуються довільність поведінки, навички саморегуляції, здатність до співпраці, уміння діяти за інструкцією та приймати правила спільної діяльності.

У роботі BLOOM Academy значна увага приділяється розвитку емоційного інтелекту дітей, формуванню екологічної свідомості, вихованню відповідального ставлення до природи, людей і самого себе. Такий підхід відповідає сучасному розумінню готовності дитини до школи як комплексного утворення, що охоплює не лише рівень знань і пізнавальних умінь, а й мотиваційну, емоційно-вольову, комунікативну та соціальну зрілість.

Освітнє середовище BLOOM Academy є безпечним, структурованим і водночас гнучким, що дозволяє дитині проявляти ініціативу, розвивати самостійність, набувати досвіду взаємодії у групі та поступово адаптуватися до вимог шкільного навчання. У закладі створено умови для цілісного розвитку дитини через навчання, гру, творчість, спілкування та практичну діяльність.

Таким чином, обрані бази емпіричного дослідження є доцільними для вивчення психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до

навчання у школі, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з розвитком, вихованням, підготовкою дітей до школи та формуванням передумов успішного входження дитини в освітній процес.

Емпіричне дослідження психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі було спрямоване на виявлення рівня сформованості основних компонентів готовності до шкільного навчання, а також на перевірку ефективності психолого-педагогічної розвивальної роботи, орієнтованої на розвиток пізнавальної активності, довільної поведінки, емоційної стійкості, самостійності та соціально-комунікативних умінь дітей.

Метою емпіричного дослідження було визначити особливості психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі та простежити динаміку її змін після проведення розвивальної роботи з дітьми експериментальної групи.

Відповідно до мети було визначено такі завдання емпіричного дослідження:

1. Визначити вихідний рівень психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.
2. Охарактеризувати рівень сформованості мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового, соціально-комунікативного та особистісного компонентів психологічної готовності.
3. Розподілити дітей на контрольну та експериментальну групи для подальшого порівняння результатів.
4. Провести розвивальну психолого-педагогічну роботу з дітьми експериментальної групи.
5. Здійснити повторну діагностику рівня психологічної готовності дітей до навчання у школі.
6. Порівняти результати контрольної та експериментальної груп до і після проведення розвивальної роботи.
7. Визначити ефективність запропонованих психолого-педагогічних заходів щодо формування психологічної готовності дитини до школи.

У дослідженні психологічної готовності дітей до навчання у школі взяли участь 50 дітей старшого дошкільного віку, які готуються до вступу в перший клас у новому навчальному році. Із загальної кількості досліджуваних 35 дітей відвідували заняття з підготовки до школи в ГО «Територія розвитку», серед них 24 хлопчики та 11 дівчаток. Також у дослідженні взяли участь 15 дітей, які відвідують BLOOM Academy, серед них 5 хлопчиків та 10 дівчаток.

За віковим складом вибірка була розподілена таким чином: 20 дітей віком 5 років, 10 дітей віком 6 років та 20 дітей віком 7 років. Такий розподіл дав змогу охопити дітей, які перебувають на різних етапах підготовки до шкільного навчання, та проаналізувати особливості сформованості психологічної готовності до школи з урахуванням вікового чинника.

З метою перевірки ефективності розвивальної роботи вибірку було поділено на дві групи: експериментальну та контрольну. До експериментальної групи увійшли 35 дітей, які відвідували заняття з підготовки до школи в ГО «Територія розвитку» та були залучені до спеціально організованої психолого-педагогічної роботи, спрямованої на формування психологічної готовності до шкільного навчання. До контрольної групи увійшли 15 дітей, які відвідували BLOOM Academy та брали участь у діагностичному обстеженні, однак у межах дослідження з ними не проводилася спеціально організована розвивальна програма.

Такий поділ дав змогу порівняти результати дітей, з якими проводилася цілеспрямована розвивальна робота, із результатами дітей, які перебували у звичайних умовах освітнього процесу. Порівняння показників контрольної та експериментальної груп на початковому й підсумковому етапах дослідження дозволило оцінити динаміку психологічної готовності дітей до навчання у школі та визначити ефективність запропонованих психолого-педагогічних заходів.

Дослідження проводилося у три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

На констатувальному етапі було здійснено первинну діагностику психологічної готовності дітей до навчання у школі. На цьому етапі вивчалися особливості ставлення дітей до школи, рівень розвитку пізнавальних процесів, здатність виконувати інструкції дорослого, прояви довільної поведінки, емоційної стійкості, самостійності та комунікативної активності. Отримані результати дали змогу визначити початковий рівень готовності дітей до шкільного навчання та виявити ті компоненти, які потребують подальшого розвитку.

На формувальному етапі з дітьми експериментальної групи проводилася спеціально організована розвивальна робота, спрямована на формування основних компонентів психологічної готовності до школи. Зміст роботи включав ігрові, комунікативні, пізнавальні та емоційно-регуляційні вправи, які сприяли розвитку уваги, пам'яті, мислення, мовлення, довільності поведінки, уміння діяти за інструкцією, співпрацювати з однолітками, контролювати емоційні реакції та позитивно ставитися до майбутнього навчання. З дітьми контрольної групи спеціально організована розвивальна робота в межах дослідження не проводилася; вони перебували у звичайних умовах освітнього процесу.

На контрольному етапі було проведено повторну діагностику психологічної готовності дітей до навчання у школі. Метою цього етапу було визначення змін, які відбулися після проведення розвивальної роботи, а також порівняння результатів контрольної та експериментальної груп. Особлива увага приділялася тому, чи змінилися показники мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, соціально-комунікативної та особистісної готовності дітей.

Процедура дослідження передбачала індивідуальну та групову роботу з дітьми в умовах, наближених до природного освітнього середовища, з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку. Під час проведення психологічного обстеження дотримувалися умов, які забезпечували емоційний комфорт дитини,

достовірність отриманих результатів та етичність психодіагностичної взаємодії.

Обстеження проводилося у спеціально облаштованому приміщенні, яке відповідало віковим особливостям дітей і сприяло встановленню довірливого контакту між дитиною та дорослим. Важливою умовою було створення спокійної, доброзичливої атмосфери без психологічного тиску, оцінювання або порівняння дитини з іншими дітьми. Під час роботи забезпечувалася спільна просторова позиція психолога і дитини: дорослий не займав домінуючої позиції, а взаємодіяв із дитиною на одному рівні, що сприяло зниженню напруження й формуванню довіри.

На початку обстеження дитині надавалася можливість короткого вільного вибору діяльності, зокрема гри, малювання або спілкування. Це давало змогу встановити емоційний контакт, знизити можливу тривожність і забезпечити природне входження дитини в ситуацію дослідження. Під час виконання завдань регулювалося інтелектуальне та емоційне навантаження, використовувалася зміна видів діяльності, зокрема спілкування, конструювання, рухові елементи та малювання. Такий підхід дозволяв підтримувати інтерес дитини до завдань і запобігати швидкому виснаженню.

Психодіагностичне обстеження проводилося з урахуванням режиму дня дітей дошкільного віку, переважно в першій половині дня, коли діти є більш працездатними й емоційно стабільними. Загальна тривалість обстеження однієї дитини становила від 30 до 60 хвилин залежно від її віку, індивідуальних особливостей, темпу роботи та рівня втомлюваності. Безперервна тривалість виконання діагностичних завдань не перевищувала 20 хвилин; за перших ознак втоми здійснювався перехід до іншого виду діяльності або робилася пауза.

Під час дослідження використовувалося психолого-педагогічне спостереження за поведінкою та діяльністю дитини. Особлива увага приділялася тому, як дитина вступає в контакт із дорослим, чи розуміє інструкцію, чи може діяти за зразком, як реагує на складність завдання, чи

зберігає інтерес до діяльності, чи звертається по допомогу, як взаємодіє з однолітками, чи виявляє самостійність, довільність поведінки та емоційну стійкість.

Отже, організація емпіричного дослідження передбачала поєднання первинної діагностики, розвивальної роботи з експериментальною групою, повторного обстеження та порівняльного аналізу результатів контрольної й експериментальної груп. Така структура дала змогу не лише визначити початковий рівень психологічної готовності дітей до навчання у школі, а й простежити позитивні зміни після проведення цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи.

2.2. Діагностика психологічної готовності дитини до навчання в школі

Діагностичне дослідження психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі було спрямоване на комплексне вивчення рівня сформованості основних компонентів готовності: мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового, соціально-комунікативного та особистісного. Такий підхід дав змогу не обмежуватися лише оцінюванням знань або окремих умінь дитини, а дослідити її готовність до шкільного навчання як цілісне психологічне утворення.

З метою отримання більш об'єктивних результатів діагностичне дослідження було організовано за трьома взаємодоповнюючими напрямками: анкетування батьків, анкетування вихователів та безпосереднє діагностичне обстеження дітей. Поєднання цих напрямів дало змогу розглянути особливості готовності дитини до школи не лише в ситуації спеціального обстеження, а й у сімейному та освітньому середовищі.

Для проведення діагностичного дослідження було використано такий діагностичний інструментарій:

1. Анкета для батьків «Чи готова Ваша дитина йти до школи?» (Додаток А).
2. Анкета для вихователів «Дослідження психологічної готовності дитини 6 років до шкільного навчання» (Додаток Б).
3. Анкета «Ставлення дитини до однолітків» для батьків і вихователів (Додаток В).
4. Бесіда для дітей старшого дошкільного віку (Додаток Г).
5. Тест на визначення сформованості «внутрішньої позиції школяра» (Додаток Д).
6. Тест «Веселий - сумний» за О. Л. Венгером для оцінювання емоційного ставлення до майбутнього процесу навчання у школі (Додаток Е).
7. Тест «Кому що пасує?» для оцінювання емоційного ставлення дитини до школи (Додаток Ж).
8. Методика «Читання казки» для визначення домінуючого ігрового або пізнавального мотиву дитини (Додаток З).

Анкетування батьків проводилося з метою отримання інформації про особливості поведінки дитини в сімейному середовищі, її ставлення до майбутнього навчання, рівень самостійності, емоційної зрілості, комунікативності та мотивації до школи. Анкета «Чи готова Ваша дитина йти до школи?» дала змогу з'ясувати, як батьки оцінюють готовність дитини до шкільного навчання, які сильні сторони вони помічають та які можливі труднощі прогнозують у процесі адаптації до школи. Додатково анкета «Ставлення дитини до однолітків» дозволила уточнити особливості соціальної взаємодії дитини, її здатність встановлювати контакт, домовлятися, брати участь у спільній діяльності та дотримуватися правил групової взаємодії.

Анкетування вихователів було спрямоване на оцінювання психологічної готовності дитини в умовах організованого освітнього середовища. Саме у групі закладу дошкільної освіти найбільш помітно проявляються особливості поведінки дитини, її пізнавальна активність, уміння слухати інструкцію дорослого, взаємодіяти з однолітками, виконувати завдання, дотримуватися

правил та проявляти самостійність. Анкета «Дослідження психологічної готовності дитини 6 років до шкільного навчання» дала змогу оцінити рівень сформованості основних компонентів готовності до школи, зокрема мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового та соціального. Використання анкети «Ставлення дитини до однолітків» у роботі з вихователями дозволило доповнити дані про міжособистісну взаємодію дитини у групі.

Безпосереднє діагностичне обстеження дітей проводилося з метою виявлення індивідуальних особливостей їхньої психологічної готовності до навчання у школі. Бесіда для дітей старшого дошкільного віку використовувалася для з'ясування уявлень дитини про школу, навчання, роль учня, ставлення до майбутнього шкільного життя та очікувань від навчання. Така бесіда дала змогу визначити, чи має дитина загальне розуміння змісту шкільного навчання, чи сприймає школу позитивно, нейтрально або з тривогою, а також наскільки усвідомлено вона ставиться до майбутньої зміни соціальної ролі.

Тест на визначення сформованості «внутрішньої позиції школяра» застосовувався для оцінювання мотиваційної готовності дитини до навчання. За допомогою цієї методики визначалося, чи переважає у дитини зовнішній інтерес до школи, пов'язаний із портфелем, зошитами, формою або бажанням бути дорослішою, чи формується більш глибока навчальна мотивація, пов'язана з бажанням дізнаватися нове, виконувати навчальні завдання, взаємодіяти з учителем та приймати роль школяра.

Тест «Веселий - сумний» за О. Л. Венгером використовувався для оцінювання емоційного ставлення дитини до майбутнього навчання у школі. Методика дала змогу виявити, які емоційні переживання пов'язані у дитини зі школою: радість, зацікавленість, очікування успіху, невпевненість, тривога або негативне ставлення. Це є важливим показником психологічної готовності, оскільки емоційне прийняття школи значною мірою впливає на успішність адаптації дитини до нового освітнього середовища.

Тест «Кому що пасує?» застосовувався для уточнення емоційного ставлення дитини до шкільного життя, навчальних ситуацій, ролі учня та взаємодії з учителем і однолітками. Методика дала змогу простежити, наскільки дитина співвідносить себе з образом школяра, чи приймає майбутню навчальну діяльність, чи пов'язує школу з позитивними або негативними емоційними очікуваннями.

Методика «Читання казки» використовувалася для визначення домінуючого мотиву діяльності дитини - ігрового або пізнавального. Її застосування дозволило з'ясувати, що є для дитини більш привабливим: продовження ігрової діяльності чи отримання нової інформації, слухання, пізнання, виконання завдання. Це дало змогу оцінити рівень сформованості пізнавального інтересу як важливої передумови навчальної мотивації.

Таким чином, обраний діагностичний інструментарій забезпечив комплексне вивчення психологічної готовності дітей до навчання у школі. Дані, отримані від батьків, вихователів та під час безпосереднього обстеження дітей, дали змогу зіставити різні джерела інформації, виявити особливості мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, соціально-комунікативної та особистісної готовності дітей, а також визначити напрями подальшої розвивальної роботи з експериментальною групою.

2.3. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

Аналіз результатів емпіричного дослідження здійснювався відповідно до обраного діагностичного інструментарію, який охоплював анкетування батьків, анкетування вихователів та безпосереднє діагностичне обстеження дітей старшого дошкільного віку. Такий підхід дав змогу комплексно оцінити психологічну готовність дітей до навчання у школі, зокрема її мотиваційний, пізнавальний, емоційно-вольовий, соціально-комунікативний та особистісний компоненти.

За результатами проведення анкетування батьків за методикою «Чи готова Ваша дитина йти до школи?» було отримано такі дані. У 11 дітей, що становить 22% вибірки, зафіксовано достатній рівень готовності до шкільного навчання. Респонденти набрали від 15 до 18 балів, що свідчить про сформованість основних передумов успішного входження дитини в освітній процес, зокрема самостійності, позитивного ставлення до школи, здатності виконувати прості інструкції дорослого та відносної емоційної стабільності.

У 27 дітей, що становить 54% вибірки, виявлено середній рівень готовності до школи. Отримані результати перебували в межах 10 -14 балів. Це свідчить про наявність базових передумов до навчання, однак окремі аспекти психологічної готовності ще потребують подальшого розвитку. Найчастіше це може стосуватися довільної поведінки, стійкості уваги, самостійності, комунікативної впевненості або сформованості навчальної мотивації.

У 12 дітей, що становить 24% вибірки, зафіксовано недостатній рівень готовності до шкільного навчання. Ці діти набрали 9 балів і нижче, що вказує на необхідність цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки, спрямованої на розвиток мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової та соціально-комунікативної сфер.

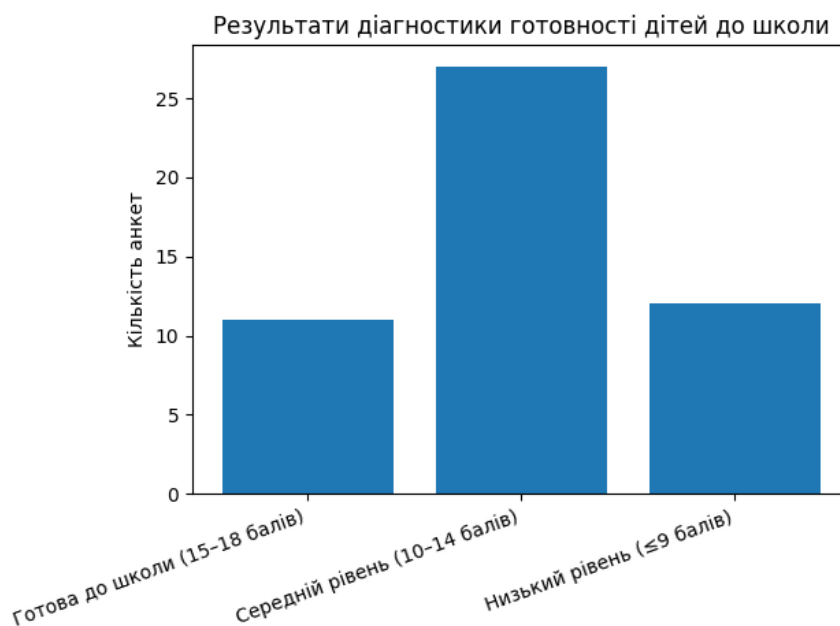

Рис. 2.1. Результати анкетування батьків за методикою «Чи готова Ваша дитина йти до школи?»

За результатами анкетування вихователів за методикою «Дослідження психологічної готовності дитини 6 років до шкільного навчання» (за Керна-Йірасика), було отримано такі показники. Високий рівень психологічної готовності, що відповідає 30-36 балам, виявлено у 9 дітей, тобто у 18% вибірки. Це свідчить про достатню сформованість основних компонентів готовності до навчання, зокрема пізнавальної активності, довільності поведінки, емоційної стабільності, здатності виконувати інструкції та взаємодіяти з дорослими й однолітками.

Середній рівень психологічної готовності, що відповідає 22-29 балам, зафіксовано у 24 дітей, тобто у 48% вибірки. Такі показники свідчать про загалом достатній рівень розвитку дітей, однак окремі компоненти готовності потребують подальшого вдосконалення та цілеспрямованої педагогічної підтримки.

Низький рівень психологічної готовності, що відповідає 12-21 балу, виявлено у 17 дітей, тобто у 34% вибірки. Це свідчить про недостатню сформованість ключових передумов до шкільного навчання. У зв'язку з цим

виникає необхідність організації системної розвивальної роботи, спрямованої на розвиток когнітивної, емоційно-вольової та поведінкової сфер.

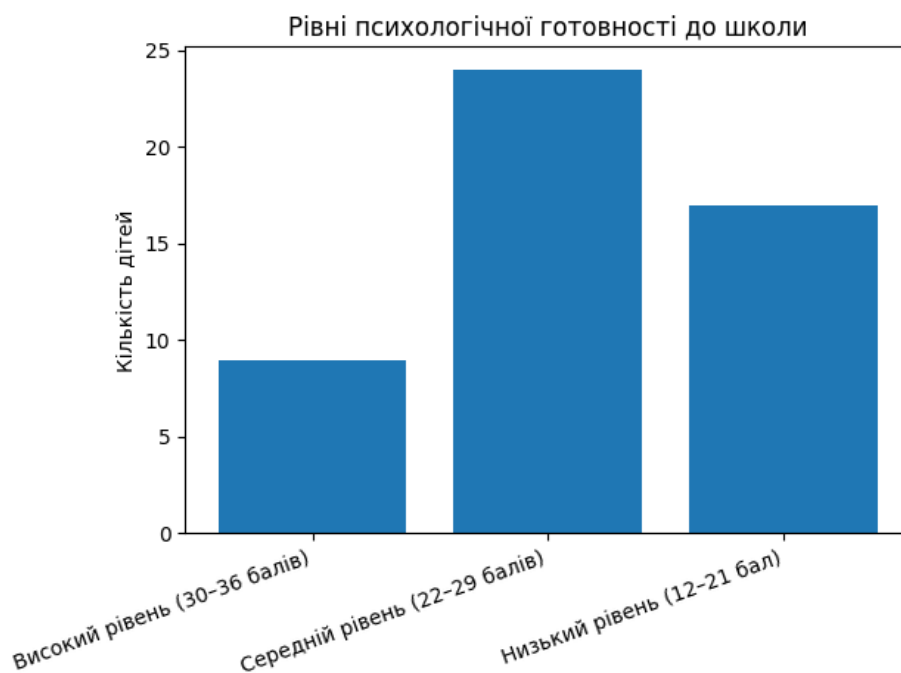

Рис. 2.2. Результати анкетування вихователів за методикою «Дослідження психологічної готовності дитини 6 років до шкільного навчання»

За результатами анкетування батьків і вихователів за методикою «Ставлення дитини до однолітків» (за Рене Жилем), було встановлено особливості соціальної взаємодії дітей старшого дошкільного віку. У 7 випадках зафіксовано результати в межах 7-10 балів, що свідчить про наявність виражених труднощів у спілкуванні з однолітками. Такі труднощі можуть проявлятися у негативному ставленні дитини до інших дітей, уникненні контактів, конфліктності або невмінні включатися у спільну діяльність. У подальшому це може ускладнювати процес адаптації до шкільного колективу.

У 25 випадках результати становили 4-6 балів. Це вказує на наявність певних труднощів у налагодженні контактів з однолітками, які можуть бути пов'язані з недостатнім досвідом спілкування, невпевненістю дитини у власних можливостях або ситуативними труднощами взаємодії у групі.

У 28 випадках зафіксовано низькі показники в межах 1-3 балів, що свідчить про незначні або ситуативні труднощі у спілкуванні. Такі особливості зазвичай пов'язані з індивідуальними рисами дитини та можуть успішно коригуватися в процесі взаємодії з дитячим колективом, за умови підтримки з боку дорослих.

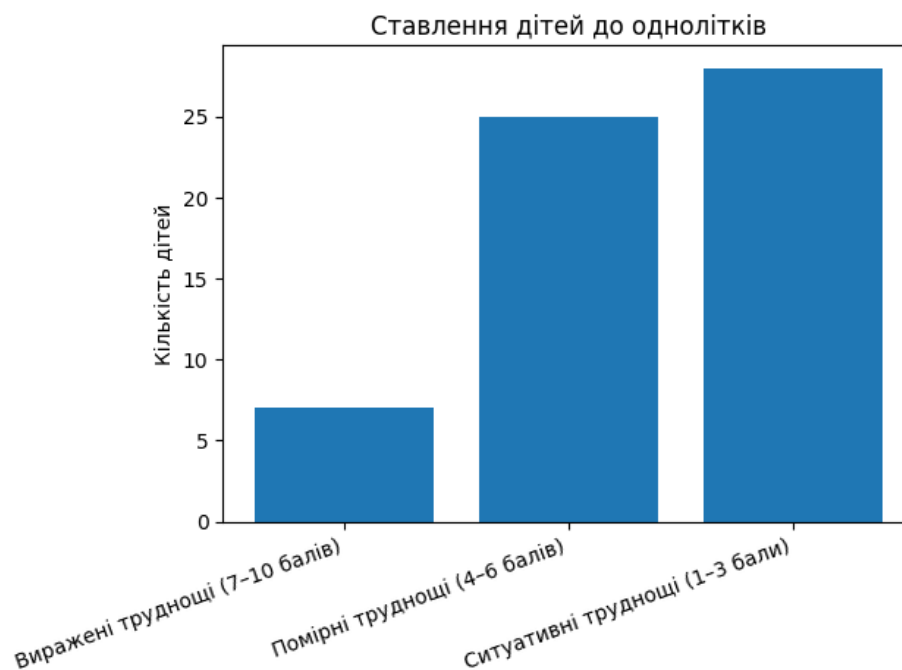

Рис. 2.3. Результати анкетування батьків і вихователів за методикою «Ставлення дитини до однолітків»

Результати бесіди, проведеної з дітьми старшого дошкільного віку, засвідчили різний рівень сформованості орієнтування в навколишньому середовищі, уявлень про школу, навчання та майбутню роль учня. З вибірки у 50 дітей високий рівень виявлено у 8 дітей, що становить 16% вибірки. Це свідчить про достатньо сформовані уявлення про шкільне навчання, позитивне ставлення до майбутньої ролі школяра та здатність дитини відповідати на запитання, пов'язані з навчанням і соціальним життям.

Середній рівень зафіксовано у 29 дітей, що становить 58% вибірки. Діти цієї групи загалом орієнтуються в питаннях, пов'язаних зі школою, однак їхні уявлення ще не завжди є повними, послідовними або достатньо

усвідомленими. Вони можуть позитивно ставитися до школи, але водночас пов'язувати її переважно із зовнішніми атрибутами або можливістю спілкування з однолітками.

Низький рівень виявлено у 13 дітей, що становить 26% вибірки. Це свідчить про недостатню сформованість уявлень про школу та навчальну діяльність, що може ускладнювати прийняття дитиною нової соціальної ролі учня. Такі діти потребують додаткової підтримки у формуванні позитивного образу школи, розвитку пізнавального інтересу та готовності до організованої навчальної діяльності.

Рис. 2.4. Результати бесіди з дітьми старшого дошкільного віку

Результати свідчать про різний рівень мотиваційної готовності дітей до шкільного навчання. Високий рівень сформованості, що відповідає 8-12 балам за кількістю співпадінь із ключем, виявлено у 5 дітей, тобто у 10% вибірки. Це свідчить про наявність усвідомленої навчальної мотивації, позитивного ставлення до школи як до соціально значущої діяльності та готовності прийняти нову роль учня.

Середній рівень сформованості внутрішньої позиції школяра, що відповідає 4-7 балам, зафіксовано у 30 дітей, тобто у 60% вибірки. Для цієї

групи характерне бажання відвідувати школу, однак навчальна діяльність часто сприймається переважно через зовнішні ознаки або як можливість ігрової активності та соціальної взаємодії з однолітками. Це свідчить про часткову сформованість мотиваційної готовності, яка потребує подальшого розвитку.

Низький рівень сформованості внутрішньої позиції школяра, що відповідає 0-3 балам, виявлено у 15 дітей, тобто у 30% вибірки. Це свідчить про недостатню сформованість навчальної мотивації, слабе усвідомлення змісту майбутньої навчальної діяльності та неготовність частини дітей до повного прийняття нової соціальної ролі учня.

Рис. 2.5. Результати на визначення сформованості «внутрішньої позиції школяра»

Результати оцінювання емоційного ставлення до майбутнього процесу навчання у школі за допомогою тесту «Веселий-сумний» (за О. Л. Венгером) свідчать про переважно позитивне або нейтральне сприйняття майбутнього шкільного навчання серед дітей старшого дошкільного віку. У 42 дітей, що становить 84% вибірки, виявлено позитивне емоційне ставлення до школи. Це проявляється у зацікавленості, очікуванні нових вражень, позитивному настрої та готовності до включення в освітній процес.

Водночас у 8 дітей, що становить 16% вибірки, зафіксовано негативне емоційне ставлення до майбутнього навчання. Воно може проявлятися у тривозі, невпевненості, страху перед шкільним середовищем або небажанні змінювати звичний дошкільний спосіб життя. Такі результати свідчать про потребу в додатковому психолого-педагогічному супроводі, спрямованому на зниження емоційного напруження та формування позитивного ставлення до школи.

Результати оцінювання емоційного ставлення до школи за допомогою тесту «Кому що пасує?» (за О. Оверчук) також свідчать про переважно позитивне сприйняття шкільного навчання серед досліджуваних дітей. У 41 дитини, що становить 82% вибірки, виявлено загальне позитивне ставлення до школи. Це проявляється у зацікавленості навчальною діяльністю, прийнятті ролі учня та позитивному емоційному настрої щодо майбутнього навчання.

Водночас у 9 дітей, що становить 18% вибірки, зафіксовано негативне ставлення до школи. Таке ставлення може проявлятися у тривожності, небажанні відвідувати навчальний заклад, страхах або негативних очікуваннях, пов'язаних із навчальним процесом. Отримані результати вказують на необхідність додаткової підтримки цих дітей з боку батьків, вихователів і практичного психолога.

Результати дослідження за методикою «Читання казки» (за Л. І. Божович), спрямованої на визначення домінуючого ігрового або пізнавального мотиву дитини, засвідчили такий розподіл вибірки. У 26 дітей, що становить 52% вибірки, виявлено виражений пізнавальний інтерес. Це проявлялося у перевазі слухання казки до завершення, зацікавленості змістом оповіді, здатності концентрувати увагу та прагненні отримувати нову інформацію. Такий результат свідчить про сформованість пізнавальної мотивації як важливої передумови готовності до шкільного навчання.

У 24 дітей, що становить 48% вибірки, зафіксовано переважання ігрового мотиву зі слабше вираженою пізнавальною потребою. Такі діти частіше обирали ігрову діяльність замість слухання казки, що може свідчити

про збереження провідної ролі гри та недостатню сформованість навчально-пізнавальної мотивації. Водночас для старшого дошкільного віку ігровий мотив залишається природним, тому завдання дорослих полягає не у витісненні гри, а у поступовому поєднанні ігрової та пізнавальної активності.

Узагальнення результатів констатувального етапу дослідження дає змогу зробити висновок, що більшість дітей старшого дошкільного віку мають середній рівень психологічної готовності до навчання у школі. Це свідчить про наявність базових передумов до шкільного навчання, однак окремі компоненти готовності залишаються недостатньо сформованими та потребують подальшого розвитку. Найбільшої уваги потребують формування внутрішньої позиції школяра, розвиток стійкої навчальної мотивації, довільності поведінки, емоційної впевненості, соціально-комунікативних умінь і здатності до організованої навчальної діяльності.

Отримані результати підтверджують доцільність проведення спеціально організованої психолого-педагогічної роботи з дітьми експериментальної групи. Така робота має бути спрямована на розвиток пізнавальної активності, позитивного ставлення до школи, самостійності, уміння діяти за інструкцією, взаємодіяти з однолітками, регулювати власну поведінку та поступово приймати нову соціальну роль школяра.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було здійснено емпіричне дослідження психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Дослідження проводилося на базі ГО «Територія розвитку» та BLOOM Academy і охоплювало 50 дітей старшого дошкільного віку, які готуються до вступу в перший клас. Для забезпечення комплексності дослідження було використано анкетування батьків, анкетування вихователів та безпосереднє діагностичне обстеження дітей.

У процесі дослідження було проаналізовано основні компоненти психологічної готовності до шкільного навчання: мотиваційний, пізнавальний, емоційно-вольовий, соціально-комунікативний та особистісний. Такий підхід дав змогу розглянути готовність дитини до школи не лише як наявність окремих знань або вмінь, а як цілісне психологічне утворення, що охоплює ставлення до школи, рівень пізнавальної активності, здатність до довільної поведінки, емоційну стабільність, комунікативні навички та готовність прийняти нову соціальну роль учня.

За результатами анкетування батьків за методикою «Чи готова Ваша дитина йти до школи?» було встановлено, що 11 дітей мають достатній рівень готовності до шкільного навчання, 27 дітей - середній рівень, а 12 дітей - недостатній рівень. Це свідчить про те, що більшість дітей мають базові передумови до навчання у школі, однак значна частина з них потребує подальшої психолого-педагогічної підтримки для розвитку окремих компонентів готовності.

Аналіз результатів анкетування вихователів також засвідчив неоднорідність рівня психологічної готовності дітей. Високий рівень готовності було виявлено у 9 дітей, середній- у 24 дітей, низький - у 17 дітей. Отримані дані підтверджують, що частина дітей має достатньо сформовані пізнавальні, поведінкові та соціальні передумови до навчання, однак у значній кількості дітей спостерігаються труднощі, пов'язані з довільністю поведінки, здатністю виконувати інструкції, емоційною стійкістю та соціальною взаємодією.

Результати вивчення ставлення дітей до однолітків показали, що у частини дітей наявні труднощі у сфері міжособистісної взаємодії. Це може проявлятися у невпевненості, недостатньому досвіді спілкування, ситуативних конфліктах або складнощах у включенні до спільної діяльності. Такі особливості є важливими для аналізу психологічної готовності, оскільки успішне навчання у школі передбачає не лише індивідуальну пізнавальну активність, а й здатність дитини взаємодіяти з учителем та однокласниками.

Бесіда з дітьми старшого дошкільного віку засвідчила різний рівень сформованості уявлень про школу, навчання та майбутню роль учня. Високий рівень було виявлено у 8 дітей, середній - у 29 дітей, низький - у 13 дітей. Це свідчить про те, що більшість дітей мають загальні уявлення про школу, однак у частини з них ці уявлення ще залишаються недостатньо повними, фрагментарними або пов'язаними переважно із зовнішніми атрибутами шкільного життя.

Дослідження сформованості «внутрішньої позиції школяра» показало, що високий рівень навчальної мотивації мають лише 5 дітей, середній рівень - 30 дітей, низький рівень - 15 дітей. Це свідчить про переважання частково сформованої мотиваційної готовності. Для значної частини дітей школа ще сприймається не стільки як простір навчальної діяльності, скільки як нове середовище для гри, спілкування або отримання зовнішніх атрибутів статусу школяра. Отже, розвиток внутрішньої позиції школяра є одним із важливих напрямів подальшої розвивальної роботи.

Вивчення емоційного ставлення до школи за тестами «Веселий-сумний» та «Кому що пасує?» засвідчило переважно позитивне сприйняття майбутнього навчання. За тестом «Веселий-сумний» позитивне емоційне ставлення до школи виявлено у 42 дітей, негативне - у 8 дітей. За тестом «Кому що пасує?» позитивне ставлення до школи встановлено у 41 дитини, негативне - у 9 дітей. Отримані результати свідчать про загалом сприятливий емоційний фон щодо майбутнього навчання, однак наявність групи дітей із негативними очікуваннями вказує на потребу в додатковій підтримці, спрямованій на зниження тривожності та формування позитивного образу школи.

За результатами методики «Читання казки» було встановлено, що у 26 дітей переважає пізнавальний мотив, тоді як у 24 дітей домінує ігровий мотив. Це свідчить про відносну рівновагу між ігровою та пізнавальною мотивацією у досліджуваній вибірці. З одного боку, такий результат є природним для старшого дошкільного віку, оскільки гра ще зберігає важливе значення в розвитку дитини. З іншого боку, підготовка до школи потребує поступового

посилення пізнавального мотиву, формування інтересу до навчальних завдань, здатності зосереджуватися на змісті діяльності та доводити її до завершення.

Таким чином, результати емпіричного дослідження засвідчили, що психологічна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі має неоднорідний характер. У більшості дітей виявлено середній рівень готовності, що свідчить про наявність базових передумов до шкільного навчання. Водночас частина дітей має недостатньо сформовані окремі компоненти готовності, зокрема мотиваційний, емоційно-вольовий, соціально-комунікативний та пізнавальний.

Виявлені результати підтверджують необхідність організації цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи, спрямованої на розвиток навчальної мотивації, внутрішньої позиції школяра, пізнавальної активності, довільної поведінки, емоційної стійкості, самостійності та навичок взаємодії з однолітками. Саме ці напрями мають стати основою подальшої розвивальної роботи з дітьми експериментальної групи та розроблення практичних рекомендацій для психологів, вихователів і батьків щодо формування психологічної готовності дитини до навчання у школі.

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

3.1. Рекомендації для практичних психологів у роботі з дітьми дошкільного віку

За результатами констатувального етапу емпіричного дослідження було встановлено, що психологічна готовність дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі має неоднорідний характер. У значній частині дітей виявлено середній рівень готовності, а також недостатню сформованість окремих її компонентів: мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового, соціально-комунікативного та особистісного. Саме тому виникла необхідність у проведенні цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи, спрямованої на розвиток основних передумов успішного переходу дитини до шкільного навчання.

Формувальний етап дослідження проводився з дітьми експериментальної групи, до якої увійшли 35 дітей, які відвідували заняття з підготовки до школи в ГО «Територія розвитку». З дітьми контрольної групи, до якої увійшли 15 дітей, які відвідували BLOOM Academy, спеціально організована розвивальна програма в межах дослідження не проводилася. Вони перебували у звичайних умовах освітнього процесу. Такий підхід дав змогу порівняти динаміку показників психологічної готовності дітей до школи в експериментальній і контрольній групах та оцінити ефективність запропонованої формувальної роботи.

Метою формувального етапу було створення психолого-педагогічних умов для розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі шляхом цілеспрямованого впливу на мотиваційну, пізнавальну, емоційно-вольову, соціально-комунікативну та особистісну сфери розвитку дитини.

Основними завданнями формувального етапу були: розвиток позитивного ставлення дітей до школи та майбутньої ролі учня; формування пізнавального інтересу й навчальної мотивації; розвиток уваги, пам'яті, мислення, мовлення та здатності діяти за інструкцією; формування довільної поведінки, саморегуляції та вміння завершувати розпочату діяльність; розвиток емоційної стійкості, впевненості у власних силах і здатності долати посильні труднощі; удосконалення комунікативних умінь, навичок співпраці, взаємодії з однолітками та дорослими; формування самостійності й відповідальності як важливих передумов шкільної адаптації.

Зміст формувального етапу будувався з урахуванням результатів первинної діагностики. Особлива увага приділялася тим компонентам психологічної готовності, які виявилися недостатньо сформованими у частини дітей: внутрішній позиції школяра, навчальній мотивації, довільності поведінки, емоційній упевненості, умінню взаємодіяти з однолітками та здатності виконувати завдання за інструкцією дорослого.

Формувальна робота здійснювалася у формі ігрових, пізнавальних, комунікативних та емоційно-регуляційних занять. Використання ігрової форми було принципово важливим, оскільки гра залишається провідною діяльністю дитини старшого дошкільного віку і водночас створює природні умови для розвитку довільності, соціальної взаємодії, мовлення, мислення та саморегуляції. У процесі занять діти виконували завдання, спрямовані на розвиток уваги, пам'яті, логічного мислення, мовлення, вміння слухати інструкцію, працювати за зразком, взаємодіяти в парі або групі, домовлятися, чекати своєї черги, контролювати емоційні реакції та позитивно сприймати ситуацію майбутнього навчання.

Психолого-педагогічна робота з дітьми експериментальної групи передбачала поєднання кількох взаємопов'язаних напрямів.

Перший напрям був спрямований на розвиток мотиваційної готовності. У межах цього напрямку використовувалися бесіди про школу, ігрові ситуації «Я майбутній школяр», вправи на формування позитивного образу школи,

обговорення правил шкільного життя, моделювання ситуацій взаємодії з учителем і однокласниками. Метою було не створення страху перед школою або завищених очікувань, а формування спокійного, позитивного й реалістичного ставлення до майбутнього навчання.

Другий напрям передбачав розвиток пізнавальної готовності. Він включав завдання на розвиток уваги, пам'яті, мислення, мовлення, просторового орієнтування, вміння порівнювати, класифікувати, узагальнювати, встановлювати прості причинно-наслідкові зв'язки. Такі вправи сприяли підвищенню пізнавальної активності дітей і формуванню інтересу до виконання навчально-ігрових завдань.

Третій напрям був пов'язаний із розвитком емоційно-вольової готовності. У межах цього напрямку використовувалися вправи на розвиток довільної поведінки, самоконтролю, вміння чекати, діяти за правилом, завершувати розпочату справу, реагувати на помилки без надмірного емоційного напруження. Особлива увага приділялася формуванню в дітей впевненості у власних силах і здатності долати посильні труднощі.

Четвертий напрям був спрямований на розвиток соціально-комунікативної готовності. З дітьми проводилися вправи на співпрацю, взаємодію в парах і малих групах, вміння домовлятися, слухати іншого, звертатися по допомогу, приймати правила спільної діяльності. Це мало важливе значення для підготовки дітей до входження в шкільний колектив.

П'ятий напрям передбачав розвиток особистісної готовності. Він охоплював вправи на формування самостійності, відповідальності, позитивної самооцінки, здатності робити вибір і оцінювати результат власної діяльності. Дітей заохочували до самостійного виконання посильних завдань, висловлення власної думки, прийняття невеликих рішень і усвідомлення власних успіхів.

Контрольна група в період формувального етапу не залучалася до спеціально організованої розвивальної програми. Діти цієї групи продовжували перебувати у звичайних умовах освітнього процесу, що дало

зможу надалі порівняти природну динаміку розвитку з динамікою дітей експериментальної групи, які брали участь у цілеспрямованій формувальній роботі.

Після завершення формувального етапу було передбачено повторне діагностичне обстеження дітей експериментальної та контрольної груп за тими самими напрямками, що й на констатувальному етапі. Це дало змогу визначити, які зміни відбулися у рівні психологічної готовності дітей до навчання у школі, а також оцінити ефективність запропонованої психолого-педагогічної роботи.

Таблиця 3.1

Програма формувального етапу щодо розвитку психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі

№	Тема заняття / напрямку роботи	Мета заняття	Основний зміст роботи	Очікуваний результат
1	«Я майбутній школяр»	Формування позитивного ставлення до школи та майбутньої ролі учня	Бесіда про школу, обговорення того, хто такий школяр, що діти роблять у школі, чим школа відрізняється від дитячого садка. Вправа «Що я вже вмію?», малювання «Я у школі».	Дитина формує позитивний образ школи, починає усвідомлювати майбутню соціальну роль учня, зменшується тривожність перед школою.
2	«Навіщо потрібно вчитися?»	Розвиток навчальної мотивації та пізнавального інтересу	Ігрова бесіда про користь знань, обговорення ситуацій, у яких людині потрібні читання, лічба, уміння ставити запитання. Вправа «Я хочу дізнатися».	Посилюється інтерес до навчання, дитина починає сприймати школу не лише через зовнішні атрибути, а як простір пізнання.
3	«Уважні оченята і слухняні вушка»	Розвиток довільної уваги, уміння слухати інструкцію та діяти за правилом	Ігри «Слухай уважно», «Знайди відмінності», «Повтори за інструкцією», виконання коротких завдань за словесною	Покращується здатність зосереджуватися, слухати інструкцію, виконувати завдання послідовно та не відволікатися від діяльності.

			вказівкою дорослого.	
4	«Запам'ятай і повтори»	Розвиток пам'яті, слухового та зорового запам'ятовування	Ігри на запам'ятовування слів, предметів, картинок, коротких інструкцій. Вправа «Що змінилося?», «Запам'ятай послідовність».	Краще утримує інструкцію, запам'ятовує послідовність дій, розвиває здатність до довільного запам'ятовування.
№	Тема заняття / напряму роботи	Мета заняття	Основний зміст роботи	Очікуваний результат
5	«Думаємо, порівнюємо, знаходимо»	Розвиток мислення, уміння порівнювати, класифікувати та узагальнювати	Завдання на групування предметів, знаходження зайвого, встановлення подібностей і відмінностей, простих причинно-наслідкових зв'язків	Розвиваються основи логічного мислення, здатність аналізувати, порівнювати, робити прості висновки.
6	«Говоримо красиво і зрозуміло»	Розвиток мовлення, уміння висловлювати думку та відповідати на запитання	Складання коротких розповідей за картинками, опис предметів, відповіді на запитання, вправи на побудову зв'язного висловлювання.	Краще формулює власні думки, розширює словниковий запас, вчиться пояснювати свої дії та відповідати повними реченнями.
7	«Я можу діяти за правилом»	Розвиток довільної поведінки, самоконтролю та вольової регуляції	Ігри з правилами: «Так — ні», «Роби навпаки», «Зупинись за сигналом», вправи на очікування черги та завершення завдання.	Дитина вчиться контролювати імпульсивні реакції, дотримуватися правил, діяти не лише за бажанням, а відповідно до умови завдання.

Формувальна робота проводилася з дітьми експериментальної групи у доступній для старшого дошкільного віку формі. Основою занять були ігрові, комунікативні, пізнавальні та емоційно-регуляційні вправи, що відповідали віковим особливостям дітей і не створювали надмірного навчального навантаження. Кожне заняття було спрямоване на розвиток одного або кількох

компонентів психологічної готовності до школи: мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового, соціально-комунікативного та особистісного.

Контрольна група в період формувального етапу не залучалася до спеціально організованої розвивальної програми. Діти цієї групи продовжували перебувати у звичайних умовах освітнього процесу, що дало змогу надалі порівняти зміни, які відбулися природно, із результатами дітей експериментальної групи, з якими проводилася цілеспрямована психолого-педагогічна робота.

3.2. Рекомендації для батьків щодо формування психологічної готовності дитини до навчання в школі

Формування психологічної готовності дитини до навчання в школі значною мірою залежить від сімейного середовища, стилю виховання, характеру емоційного контакту з батьками та повсякденного досвіду дитини в родині. Саме сім'я є першим соціальним середовищем, у якому закладаються базові уявлення дитини про себе, інших людей, правила взаємодії, відповідальність, самостійність, навчання та майбутню роль школяра.

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що в частини дітей старшого дошкільного віку окремі компоненти психологічної готовності до школи потребують подальшого розвитку. Зокрема, це стосується навчальної мотивації, довольної поведінки, емоційної впевненості, самостійності, здатності діяти за інструкцією та вміння взаємодіяти з однолітками. У зв'язку з цим батькам важливо не лише готувати дитину до школи через навчання читанню, письму чи лічбі, а й створювати умови для цілісного психологічного розвитку.

Одним із ключових завдань батьків є створення позитивного образу школи. Дитина має сприймати школу не як джерело страху чи обов'язку, а як простір нових можливостей, цікавих знань і спілкування. Для цього важливо

уникати негативних висловлювань про навчання, вчителів або шкільні вимоги у присутності дитини, натомість підкреслювати позитивні аспекти шкільного життя.

Важливим чинником є формування у дитини навичок самостійності та відповідальності. Батькам рекомендується поступово залучати дитину до виконання простих побутових обов'язків, навчати її доводити розпочату справу до кінця, планувати власні дії та дотримуватися режиму дня. Це сприяє розвитку довільної поведінки, яка є важливою складовою шкільної готовності.

Особливу увагу слід приділяти розвитку емоційної сфери дитини. Батькам доцільно навчати дитину розпізнавати та називати свої емоції, обговорювати переживання, пов'язані з майбутнім навчанням, а також підтримувати її у ситуаціях тривоги або невпевненості. Емоційна підтримка з боку дорослих сприяє формуванню внутрішнього відчуття безпеки та впевненості.

Не менш важливим є розвиток пізнавальної мотивації. Рекомендується заохочувати дитину до пізнавальної активності через ігри, читання, спільне обговорення подій, спостереження за навколишнім світом. Навчання має сприйматися як природна та цікава діяльність, а не як примусовий процес.

Суттєве значення має організація режиму дня. Дитина повинна мати чітко структурований розпорядок із достатньою кількістю часу для відпочинку, гри, прогулянок і сну. Це сприяє формуванню дисциплінованості та зменшенню рівня емоційного напруження.

Батькам також рекомендується розвивати соціальні навички дитини: вміння спілкуватися з однолітками, дотримуватися правил взаємодії, вирішувати конфліктні ситуації у конструктивний спосіб. Це полегшує процес адаптації до шкільного колективу.

Не менш важливим є розвиток довільної поведінки. Дитина, яка йде до школи, має поступово вчитися слухати інструкцію, виконувати завдання за правилом, чекати своєї черги, завершувати розпочату діяльність, контролювати імпульсивні реакції. У сімейному середовищі цьому сприяють

настільні ігри з правилами, спільне виконання завдань за інструкцією, складання пазлів, конструювання, малювання за зразком, ігри «зроби навпаки», «уважно слухай», «знайди відмінності». Важливо, щоб такі заняття не перетворювалися на примус, а проводилися в доброзичливій ігровій формі.

Особливої уваги потребує емоційна готовність дитини. Батькам варто допомагати дитині розпізнавати й називати свої емоції, говорити про хвилювання, страх, радість, образу, невпевненість. Якщо дитина боїться школи або переживає через майбутнє навчання, важливо не знецінювати її почуття словами «не вигадуй» або «нічого страшного немає». Краще визнати переживання дитини, пояснити, що хвилювання перед новим етапом є нормальним, і разом обговорити, що може допомогти їй почуватися спокійніше.

Батькам слід формувати в дитини адекватне ставлення до помилки. У процесі підготовки до школи важливо пояснювати, що помилка - це не катастрофа і не причина для сорому, а можливість навчитися. Якщо дитину часто сварити за неправильну відповідь, порівнювати з іншими дітьми або висміювати її труднощі, це може сформувати страх перед навчанням і уникнення складних завдань. Натомість підтримка, спокійне пояснення, повторна спроба і доброзичливе ставлення до труднощів сприяють розвитку впевненості та емоційної стійкості.

Важливим чинником психологічної готовності є режим дня. Дитина старшого дошкільного віку потребує достатнього сну, прогулянок, рухової активності, гри, відпочинку та спокійного темпу життя. Різкий перехід від хаотичного режиму до шкільного розпорядку може бути складним для дитини. Тому ще до початку навчання бажано поступово формувати стабільний режим: регулярний час пробудження, прийому їжі, прогулянок, занять, гри та сну. Це знижує емоційне напруження і допомагає дитині легше адаптуватися до шкільного ритму.

Батькам також важливо розвивати соціальні навички дитини. Для успішної адаптації до школи дитина має вміти спілкуватися з однолітками,

домовлятися, дотримуватися правил, звертатися по допомогу, приймати відмову, чекати своєї черги, брати участь у спільній діяльності. Ці навички формуються у грі, спільних заняттях, спілкуванні з іншими дітьми, участі в групових активностях. Якщо дитина має труднощі у взаємодії з однолітками, батькам варто не ізолювати її, а поступово створювати безпечні ситуації спілкування, підтримувати й навчати конструктивних способів взаємодії.

Окремо слід наголосити на небажаності надмірної академізації дошкільного дитинства. Підготовка до школи не повинна зводитися лише до раннього читання, письма, рахунку або виконання великої кількості завдань у зошитах. Для дитини старшого дошкільного віку провідне значення все ще має гра. Саме через гру розвиваються мовлення, уява, довільність, соціальні ролі, правила, саморегуляція та здатність до співпраці. Тому важливо поєднувати пізнавальні завдання з ігровими формами, руховою активністю, творчістю та живим спілкуванням.

Батькам варто уникати порівняння дитини з іншими дітьми. Фрази «усі вже читають, а ти ні», «подивись, як інші добре займаються», «твій друг уже готовий до школи» можуть знижувати самооцінку, викликати тривогу й негативне ставлення до навчання. Натомість корисно порівнювати дитину лише з її власними попередніми результатами: «сьогодні тобі вдалося краще», «ти вже довше слухаєш завдання», «ти сам спробував виконати вправу». Такий підхід підтримує віру дитини у власні сили.

Емоційно стабільний стиль виховання є важливою умовою формування готовності до школи. Батькам слід уникати надмірного контролю, тиску, залякування школою, завищених вимог і покарань як основного способу впливу. Більш ефективними є підтримка, послідовність, доброзичлива вимогливість, позитивне підкріплення, спільне обговорення труднощів і поступове навчання дитини самостійності. Дитина краще готується до школи тоді, коли відчуває, що дорослі поруч, підтримують її і вірять у її можливості.

Отже, роль батьків у формуванні психологічної готовності дитини до навчання у школі є надзвичайно важливою. Саме в сім'ї створюються умови

для розвитку позитивного ставлення до школи, пізнавальної активності, самостійності, довільної поведінки, емоційної стійкості та соціальних навичок. Послідовна, доброзичлива й підтримувальна позиція батьків сприяє тому, що перехід дитини від дошкільного дитинства до шкільного навчання буде більш природним, психологічно безпечним і успішним.

3.3. Рекомендації для вихователів щодо формування психологічної готовності дитини до навчання в школі

Формування психологічної готовності дитини до навчання в школі є одним із ключових завдань закладу дошкільної освіти, оскільки саме у дошкільному віці закладаються основи навчальної мотивації, довільної поведінки, соціальної компетентності та емоційної стійкості. Вихователь відіграє провідну роль у створенні умов для гармонійного розвитку дитини та її успішного переходу до шкільного життя.

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що у частини дітей старшого дошкільного віку окремі компоненти психологічної готовності до школи сформовані недостатньо. Зокрема, це стосується внутрішньої позиції школяра, стійкої навчальної мотивації, довільності поведінки, здатності діяти за інструкцією, емоційної впевненості та соціально-комунікативних умінь. У зв'язку з цим робота вихователя має бути спрямована не лише на засвоєння дітьми окремих знань, а й на гармонійний розвиток особистості дитини як майбутнього школяра.

Передусім важливо забезпечити позитивне освітнє середовище, яке характеризується доброзичливою атмосферою, емоційною підтримкою та повагою до кожної дитини. У таких умовах формуються базові відчуття безпеки, впевненості у власних можливостях та готовності до нових видів діяльності.

Одним із пріоритетних напрямів роботи є розвиток пізнавальної активності дітей. Для цього доцільно використовувати ігрові методи навчання,

проблемні ситуації, дослідницьку діяльність, спостереження та експериментування. Такі форми роботи сприяють формуванню інтересу до навчання та розвитку допитливості як основи навчальної мотивації.

Особливу увагу слід приділяти формуванню позитивного ставлення до школи. Вихователь може використовувати бесіди про школу, сюжетно-рольові ігри «Школа», «Урок», «Учитель і учні», моделювання шкільних ситуацій, знайомство з правилами поведінки на уроці та перерві. Важливо, щоб у дітей формувалася не страх перед школою, а спокійне, реалістичне й позитивне уявлення про майбутнє навчання. Дитина має розуміти, що школа - це простір нових знань, спілкування, правил, відповідальності й поступового дорослішання.

Важливе значення має розвиток довільної поведінки, яка є необхідною умовою успішного навчання у школі. Вихователю рекомендується формувати у дітей вміння дотримуватися правил, виконувати інструкції дорослого, доводити розпочату справу до кінця та планувати власну діяльність. Ефективними є ігри з правилами, завдання на чергування дій та вправи на самоконтроль.

Окрему увагу слід приділяти розвитку емоційно-вольової сфери. Вихователь має допомагати дитині розпізнавати власні емоції, адекватно їх виражати та регулювати поведінку у складних ситуаціях. Використання сюжетно-рольових ігор, театралізації та арттерапевтичних елементів сприяє емоційному розвитку та зниженню рівня тривожності.

Важливим завданням вихователя є формування адекватного ставлення дитини до помилки. У дошкільному віці дитина може гостро реагувати на невдачу, відмовлятися від завдання або втрачати інтерес, якщо щось не виходить. Тому педагогові важливо створювати ситуації, у яких помилка сприймається не як поразка, а як природна частина навчання. Підтримувальні фрази, повторна спроба, допомога у пошуку іншого способу виконання завдання формують у дитини здатність долати труднощі та не боятися нової діяльності.

Не менш важливою є соціалізація дитини та розвиток комунікативних навичок. Вихователь має створювати умови для активної взаємодії дітей між собою, формування навичок співпраці, взаємодопомоги та конструктивного вирішення конфліктів. Це сприяє легшій адаптації до шкільного колективу.

У процесі підготовки до школи доцільно формувати у дітей позитивне ставлення до майбутнього навчання. Вихователь може використовувати бесіди, ігрові ситуації, знайомство зі шкільним середовищем, рольові ігри «школа», що дозволяє зменшити рівень невизначеності та тривожності перед новим етапом життя.

Вихователю доцільно підтримувати розвиток мовлення дітей, оскільки мовленнєва готовність є важливою передумовою успішного навчання. Для цього слід використовувати перекази казок, опис картинок, складання коротких розповідей, бесіди за змістом прочитаного, вправи на збагачення словникового запасу, відповіді на запитання, ігри на пояснення власних дій. Дитина, яка вміє висловити думку, поставити запитання, пояснити свої потреби й зрозуміти інструкцію дорослого, легше включається у шкільну взаємодію.

Важливою складовою є індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням її темпу розвитку, емоційного стану та особистісних особливостей. У разі виявлення труднощів необхідна своєчасна взаємодія з практичним психологом та батьками.

У разі виявлення труднощів у формуванні психологічної готовності до школи важливо забезпечити взаємодію вихователя, практичного психолога та батьків. Така співпраця дає змогу узгодити підходи до дитини, визначити її сильні сторони, своєчасно надати допомогу та уникнути ситуації, коли відповідальність за готовність до школи перекладається лише на одну сторону. Найефективнішим є партнерський підхід, коли вихователь підтримує дитину в групі, психолог проводить діагностичну й розвивальну роботу, а батьки закріплюють необхідні навички в сімейному середовищі.

Вихователям також рекомендується проводити роботу з батьками: індивідуальні консультації, короткі інформаційні повідомлення, батьківські зустрічі, рекомендації щодо розвитку самостійності, режиму дня, емоційної підтримки, формування позитивного ставлення до школи. Батькам важливо пояснювати, що психологічна готовність до школи — це не лише вміння читати або рахувати, а значно ширше утворення, яке включає мотивацію, довільність, емоційну стійкість, соціальні навички та здатність дитини взаємодіяти з дорослими й однолітками.

Отже, системна, послідовна та емоційно підтримувальна робота вихователя є важливим чинником формування психологічної готовності дитини до навчання у школі. Найбільш ефективною є така організація освітнього процесу, яка поєднує гру, пізнання, спілкування, творчість, розвиток самостійності, емоційної сфери та соціальних навичок. Саме за таких умов перехід дитини від дошкільного дитинства до шкільного навчання стає більш м'яким, природним і психологічно безпечним.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі кваліфікаційної роботи було розроблено та обґрунтовано програму формувального етапу дослідження, спрямовану на розвиток психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Програма була побудована з урахуванням результатів констатувального етапу, які засвідчили неоднорідний рівень сформованості основних компонентів психологічної готовності дітей до шкільного навчання.

Формувальний етап було спрямовано на розвиток мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового, соціально-комунікативного та особистісного компонентів психологічної готовності. Основна увага приділялася формуванню позитивного ставлення до школи, розвитку внутрішньої позиції школяра, пізнавального інтересу, довірливої поведінки,

емоційної стійкості, самостійності, відповідальності та навичок взаємодії з однолітками й дорослими.

Розвивальна робота проводилася з дітьми експериментальної групи, до якої увійшли 35 дітей, які відвідували заняття з підготовки до школи в ГО «Територія розвитку». З дітьми контрольної групи, до якої увійшли 15 дітей, які відвідували BLOOM Academy, спеціально організована розвивальна програма в межах дослідження не проводилася. Вони перебували у звичайних умовах освітнього процесу. Такий підхід дав змогу обґрунтувати необхідність порівняння динаміки змін у двох групах та визначити значення цілеспрямованої психолого-педагогічної роботи.

Зміст формувальної програми включав ігрові, пізнавальні, комунікативні та емоційно-регуляційні заняття, що відповідали віковим особливостям дітей старшого дошкільного віку. Використання ігрової форми роботи було доцільним, оскільки гра залишається провідною діяльністю дошкільника та водночас створює природні умови для розвитку довільності, мовлення, мислення, саморегуляції, соціальної взаємодії та навчальної мотивації.

У розділі також було розроблено методичні рекомендації для батьків і вихователів щодо формування психологічної готовності дитини до навчання у школі. Рекомендації для батьків акцентують увагу на важливості емоційно безпечного сімейного середовища, формування позитивного образу школи, розвитку самостійності, відповідальності, пізнавальної активності, довільної поведінки, соціальних навичок та адекватного ставлення дитини до помилок і труднощів.

Рекомендації для вихователів спрямовані на створення розвивального освітнього середовища в закладі дошкільної освіти, підтримку пізнавальної активності дітей, розвиток довільної поведінки, емоційної стійкості, мовлення, соціально-комунікативних умінь і позитивного ставлення до майбутнього навчання. Особливе значення має використання ігрових, дослідницьких,

творчих, комунікативних і діяльнісних форм роботи, які відповідають віковим потребам дітей старшого дошкільного віку.

Встановлено, що ефективне формування психологічної готовності дитини до школи можливе лише за умови комплексного, системного та узгодженого підходу, який передбачає взаємодію практичного психолога, вихователів і батьків. Важливо, щоб підготовка до школи не зводилася лише до формування академічних умінь, а охоплювала розвиток мотиваційної, пізнавальної, емоційно-вольової, соціально-комунікативної та особистісної сфер дитини.

Отже, результати третього розділу підтверджують, що формування психологічної готовності дитини до навчання у школі є багатокomпонентним процесом, який потребує цілеспрямованої психолого-педагогічної підтримки. Реалізація запропонованої формувальної програми та методичних рекомендацій сприятиме підвищенню рівня психологічної готовності дітей, полегшенню їхньої адаптації до школи та забезпеченню більш успішного входження в нову соціальну роль школяра.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі на тему «Психологічні особливості готовності дитини до навчання у школі» здійснено комплексне теоретико-емпіричне дослідження проблеми психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання, визначено її основні структурні компоненти, проведено емпіричну діагностику рівня сформованості готовності до школи, розроблено програму формувального етапу та методичні рекомендації для батьків і вихователів.

У процесі виконання першого завдання було проаналізовано наукові підходи до розуміння поняття психологічної готовності дитини до навчання у школі. Встановлено, що психологічна готовність не може розглядатися лише як наявність у дитини окремих знань, умінь і навичок, зокрема вміння читати, писати або рахувати. Вона є складним інтегративним психологічним утворенням, що охоплює мотиваційний, пізнавальний, емоційно-вольовий, соціально-комунікативний та особистісний компоненти. Саме поєднання цих компонентів забезпечує здатність дитини прийняти нову соціальну роль школяра, включитися в навчальну діяльність, взаємодіяти з учителем і однолітками, виконувати правила, діяти за інструкцією та долати сильні труднощі.

У межах другого завдання було розкрито сутність психологічної готовності дитини до навчання у школі та визначено її значення для успішного переходу від дошкільного дитинства до початкової освіти. Доведено, що готовність до школи формується поступово в процесі гри, спілкування, пізнавальної діяльності, емоційного розвитку, взаємодії з дорослими й однолітками. Особливого значення набуває наступність між дошкільною та початковою освітою, оскільки успішний початок шкільного навчання залежить не лише від індивідуальних особливостей дитини, а й від якості освітнього середовища, стилю педагогічної взаємодії та підтримки з боку сім'ї.

У процесі виконання третього завдання було визначено основні структурні компоненти і критерії психологічної готовності дитини до школи. До таких компонентів віднесено мотиваційну готовність, що проявляється у позитивному ставленні до школи та сформованості внутрішньої позиції школяра; пізнавальну готовність, яка охоплює розвиток уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви та пізнавальної активності; емоційно-вольову готовність, що пов'язана зі здатністю до саморегуляції, довільної поведінки й подолання труднощів; соціально-комунікативну готовність, яка передбачає вміння взаємодіяти з дорослими та однолітками; особистісну готовність, що охоплює самостійність, відповідальність, упевненість у собі та здатність приймати нову соціальну роль.

У межах четвертого завдання було обґрунтовано психологічні умови формування готовності дитини до навчання у школі. Встановлено, що важливими умовами є створення безпечного, доброзичливого й розвивального освітнього середовища; підтримка ігрової діяльності як провідної для дошкільного віку; розвиток пізнавального інтересу; формування довільної поведінки; підтримка емоційної стійкості; розвиток мовлення, комунікативних умінь, самостійності та позитивної самооцінки. Також важливою умовою є узгоджена взаємодія батьків, вихователів і практичного психолога.

У процесі виконання п'ятого завдання було розроблено програму та здійснено емпіричне дослідження психологічної готовності дітей до навчання у школі. Дослідження проводилося на базі ГО «Територія розвитку» та BLOOM Academy. У ньому взяли участь 50 дітей старшого дошкільного віку, які готуються до вступу в перший клас. З метою комплексного вивчення психологічної готовності було використано анкетування батьків, анкетування вихователів та безпосереднє діагностичне обстеження дітей.

Результати емпіричного дослідження засвідчили неоднорідний рівень психологічної готовності дітей до шкільного навчання. За результатами анкетування батьків було встановлено, що 11 дітей мають достатній рівень

готовності, 27 дітей - середній рівень, а 12 дітей - недостатній рівень. За результатами анкетування вихователів високий рівень готовності було виявлено у 9 дітей, середній - у 24 дітей, низький - у 17 дітей. Це свідчить про те, що більшість дітей мають базові передумови до навчання у школі, однак значна частина потребує подальшої психолого-педагогічної підтримки.

Аналіз результатів бесіди з дітьми показав, що високий рівень сформованості уявлень про школу та навчання мають 8 дітей, середній - 29 дітей, низький - 13 дітей. Дослідження сформованості внутрішньої позиції школяра засвідчило, що високий рівень навчальної мотивації мають лише 5 дітей, середній рівень - 30 дітей, низький рівень - 15 дітей. Це підтверджує необхідність цілеспрямованого розвитку мотиваційної готовності та формування більш усвідомленого ставлення до майбутньої навчальної діяльності.

Вивчення емоційного ставлення до школи показало, що більшість дітей позитивно сприймає майбутнє навчання. За тестом «Веселий–сумний» позитивне емоційне ставлення до школи було виявлено у 42 дітей, негативне - у 8 дітей. За тестом «Кому що пасує?» позитивне ставлення до школи встановлено у 41 дитини, негативне - у 9 дітей. Водночас наявність групи дітей із негативними емоційними очікуваннями свідчить про потребу в додатковій підтримці, спрямованій на зниження тривожності та формування позитивного образу школи.

За результатами методики «Читання казки» було встановлено, що у 26 дітей переважає пізнавальний мотив, тоді як у 24 дітей домінує ігровий мотив. Такий результат є природним для старшого дошкільного віку, однак водночас підкреслює необхідність поступового розвитку пізнавальної мотивації та готовності до навчальної діяльності. Отже, результати емпіричного дослідження підтвердили, що формування психологічної готовності до школи потребує системної та цілеспрямованої роботи.

У межах дослідження було передбачено поділ дітей на експериментальну та контрольну групи. До експериментальної групи увійшли

35 дітей, які відвідували заняття з підготовки до школи в ГО «Територія розвитку» та були залучені до спеціально організованої розвивальної роботи. До контрольної групи увійшли 15 дітей, які відвідували BLOOM Academy і перебували у звичайних умовах освітнього процесу без спеціального розвивального впливу в межах дослідження. Такий підхід дав змогу обґрунтувати необхідність порівняння динаміки показників психологічної готовності у дітей, з якими проводилася цілеспрямована робота, та дітей, які залишалися у звичайних умовах освітнього середовища.

У процесі виконання шостого завдання було розроблено практичні рекомендації для батьків і вихователів щодо формування психологічної готовності дитини до навчання у школі. Також було обґрунтовано програму формувального етапу, спрямовану на розвиток мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового, соціально-комунікативного та особистісного компонентів готовності. Програма включала ігрові, пізнавальні, комунікативні та емоційно-регуляційні заняття, спрямовані на формування позитивного ставлення до школи, розвиток уваги, пам'яті, мислення, мовлення, саморегуляції, комунікативних умінь, самостійності та впевненості у власних силах.

Рекомендації для батьків спрямовані на створення емоційно безпечного сімейного середовища, формування позитивного й реалістичного образу школи, розвиток самостійності, відповідальності, пізнавальної активності, довільної поведінки, соціальних навичок та адекватного ставлення до помилок. Підкреслено, що підготовка до школи в сім'ї не повинна зводитися лише до раннього навчання читанню, письму чи лічбі, а має охоплювати цілісний розвиток дитини.

Рекомендації для вихователів орієнтовані на створення розвивального освітнього середовища, підтримку пізнавальної активності дітей, розвиток довільної поведінки, емоційної стійкості, мовлення, соціально-комунікативних умінь і позитивного ставлення до майбутнього навчання.

Визначено, що найбільш ефективними для дітей старшого дошкільного віку є ігрові, дослідницькі, творчі, комунікативні та діяльнісні форми роботи.

Отже, результати кваліфікаційної роботи підтверджують, що психологічна готовність дитини до навчання у школі є багатокomпонентним і динамічним утворенням, яке формується у процесі взаємодії дитини з дорослими, однолітками, сімейним та освітнім середовищем. Ефективне формування цієї готовності можливе лише за умови системного, комплексного та узгодженого підходу, що передбачає участь батьків, вихователів і практичного психолога. Реалізація запропонованої програми формувального етапу та методичних рекомендацій сприятиме підвищенню рівня психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до школи, полегшенню їхньої адаптації та забезпеченню успішного входження в нову соціальну роль школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» : від 05.04.2017, № № 2145-VIII..
2. Закон України «Про дошкільну освіту» : від 06.06.2024, № № 3788-IX..
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» : від 16.01.2020, № № 463-IX..
4. Державний стандарт початкової освіти: затверджений постановою Кабінету Міністрів України. Чинний від 21.02.2018.
5. Іванова Г. Ж. Я збираюся до школи. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 16 с.
6. Андрійчук С. Наступність у профілактиці соціальної дезадаптації дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (від теорії до практики). Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. 120 с.
7. Берегова Н., Кушнір І., Степанюк О . *Психологічні особливості самооцінки дітей старшого дошкільного віку. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців*, Хмельницький, 9 квіт. 2020. С. 7–20.
8. Бех І. Д. Дошкільна освіта: трансформаційні орієнтири. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи. Хмельницький, 2020. 39–44 с.
9. Буцкіна С. . Формування мотиваційної готовності дітей 6-7 років до навчання в школі. Практична психологія та соціальна робота, 2001. 190 с.
10. Біла І. М. Психологічні аспекти готовності до шкільного навчання. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи. Київ, 2020. 496 с.
11. Вашека Т. В. Психологія спілкування. Книжкове вид-во НАУ, 2006. 184 с.
12. Виготський Л. С. Психологія людини.: Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 127 с.

13. Вовнянко Т. Теоретичні засади адаптації шестирічних учнів до школи.: *Збірник матеріалів Міжвузівського науково-практичного семінару.*, Чернігів.
14. Гавриш І. В. Подорож до Країни Знань. Збірка розвивальних вправ і завдань для дітей дошкільного віку. Харків : Інтеллект України, 2019. 32 с.
15. Гавріна, С. Є., Кутявіна Н. Л. Навчальне видання. Серія «Я готуюся до школи».. Київ : ТОВ «Перо», 2011.
16. Галузяк В. М., Холковська І. Л. Педагогічна діагностика : курс лекцій.. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 155 с.
17. Гончаренко Т. Я хочу, я можу, я буду добре вчитись. Київ : Редакції Загально педагогічних газет, 2003.
18. Горленко В. М., Острова В. Д. Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2018. 106 с.
19. Демиденко О. Поради батькам майбутніх першокласників. *Педагогічна майстерня*. 2025. Т. 12. С. 29–30.
20. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія.. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 242 с.
21. Захарова Н. М. . Соціальна адаптація старших дошкільників засобами ігрової діяльності. Київ, 2007. 242 с.
22. Кепканова О. Психологічна діагностика та психологічне супроводження під час вступу дітей – шестерінок до школи. Київ : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка., 2003.
23. Кондратенко Р. В. Діагностичний супровід розвитку та виховання старших дошкільників. Кривий Ріг : КПІ, 2015. 224 с.
24. Коробко С. Л., Коробко О. І. Робота психолога з молодшими школярами. Київ : Літера ЛТД, 2006. 416 с.
25. Коцур Н. Адаптація шестирічної дитини до школи: психолого-педагогічні та медичні критерії. Рідна школа., 2008.

26. Кравченко В. П. Перехід від дошкільної до початкової ланки освіти. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема. *Матеріали конференції*, Кропивницький. КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського».

27. Кравчук Л. Особливості шкільної адаптації першокласників. Сучасна школа України., 2013.

28. Крамченкова В. О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший вік.. Харків : Ранок, 2013. 192 с.

29. Курінна С. Особливості соціалізації дітей 6-7 років в різних умовах життєдіяльності. Київ, 2004.

30. Лаврівська Ю. В. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема. *Матеріали конференції*, Кропивницький. КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». С. 71–73.

31. Ліщина С., Мокосєєва О., Прибульська В. Психологу ДНЗ. Форми роботи з дітьми, батьками, педагогами довкілля. Київ : Шкільний світ, 2017. 96 с.

32. М'ясоїд П. Загальна психологія,. Київ : Вища школа, 2001. 487 с.

33. Максименко С., Максименко К., Главник, О. Готовність дитини до навчання. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 112 с.

34. Мартін А. М. Підготовка дітей до школи в умовах дошкільного навчального закладу. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема. *Матеріали конференції*, Матеріали конференції. КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». С. 13–21.

35. Митрович М. Мама і тато ідуть до школи. Підручник для батьків майбутніх першокласників. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 160 с.

36. Молодушкіна І. В. Навігатор психологічного здоров'я дошкільників. Харків : Основа, 2018. 112 с.

37. Олійник І. В. Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі.. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*.. 2017. Т. 2 : Серія «Педагогіка і психологія».. С. 84–89.

38. Панка В. Г. Адаптація дітей до навчання у школі в діяльності психологічної служби: методичні рекомендації. Київ : Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи, 2013.

39. Пенькова О. І. Сімейні взаємини як умова становлення моральної спрямованості у дітей. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи. *Збірник наукових праць*, Хмельницький. ФОП Мельник А. А. С. 303–310.

40. Перегончук Н. Психологічні основи проявів дезадаптації учнів початкової школи. *Наукові записки : Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів. Серія «Початкове навчання»*, Вінниця.

41. Піроженко П., Карабаєва І. І., Федорчук О. І. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи*. 2023. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. С. 32.

42. Піроженко Т. О., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю. Іструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи. *Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2023. С. 36.

43. Піроженко Т. О., Карабаєва І. І., Соловйова Л. І. Іструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи: методичні рекомендації. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН, 2023.

44. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи. / Т. Піроженко та ін. *Психологічний часопис*. 2022. Т. 8. С. 18–32.

45. Піроженко Т., Завязкн Т., Кабаєва І. Ігрова діяльність дошкільника. Київ : Видавництво "Генеза", 2016.

46. Пісоцький В. П., Горянська А. М. Психічний розвиток особистості в онтогенезі. Київ, : КНТ, 2019. 144 с.

47. Скрипченко О., Долинська, Л. Вікова та педагогічна психологія. Просвіта, 2001. 416 с.

48. Сосновська М., Тірошко Т. Психологічний супровід формування готовності дошкільників до навчання у школі. Кіровоград : 2015.

49. Таран О. П. Психологічна готовність дитини до школи: діагностика та формування.. Київ : Шкільний світ. 128 . с.

50. Тарапака Н. В. Шляхи реалізації неперервності освітнього процесу на етапах дошкільної та початкової освіти. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема. *Матеріали конференції.*, Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського». С. 4–9.

51. Тимош Ю. В. Актуальні проблеми дошкільної освіти в Україні та за кордоном. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. 357–359. с.

52. Фасолько Т. С. Розвивальні та виховні можливості інноваційних педагогічних технологій та їх використання у роботі з дітьми передшкільного віку. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2020. 383 с.

53. Ференець В. Б . *Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку.* Національна академія педагогічних наук.. 2020. Вісник Національної академії педагогічних наук України.. С. 44.

54. Черкашина Н., Андрюх А., Бесчасна Л. Як досягати цілей: легкі вправи для потужних результатів. Київ : ТОВ "7БЦ", 2024. 245 с.

55. Черкашина Н., Бугайлова О., Суган Н. Світло всередині техніки для подолання емоційного вигорання. Київ : ТОВ "7БЦ", 2024. 270 с.

56. Черкашина Н., Литвинова І., Буніс А. Хейт, критика, абюз, арттерапевтичні техніки допомоги. Київ : ТОВ "7БЦ", 2024. 230 с.

57. Черкашина Н., Мозган С., Апостолак Л. Як казати "Ні" синдрому самозванця. Київ : ТОВ "7БЦ", 2024. 224 с.

58. Черкашина Н., Руднева О., Ситник Н. Життя в умовах невизначеності: арттерапевтичні техніки підтримки. Київ : ТОВ "7БЦ", 2024. 245 с.

59. Чумак В. В. Вікова психологія. Бердянськ : Ткачук О. В, 2015. 192 с.

60. Шаповал Т. А. Що робити, якщо... Проблемне виховання дошкільнят. Київ : Шкільний світ, 2016. 96 с.

61. Шахрайчук А. М. Психодіагностика : навчальний посібник. Харків : НТУ «ХП», 2018. 246 с.

ДОДАТОК А

Анкета для батьків «Чи готова Ваша дитина йти до школи?»

1. Чи хоче Ваша дитина йти до школи?
2. Чи думає Ваша дитина про те, що у школі вона багато дізнається та навчиться і їй буде цікаво?
3. Чи може Ваша дитина самостійно виконувати справу, яка потребує зосередженості впродовж 30 хвилин (наприклад, збирати конструктор)?
4. Чи Ваша дитина у присутності незнайомих анітрохи не соромиться?
5. Чи вміє Ваша дитина складати розповіді за картинкою не коротші, ніж із 7-8 речень?
6. Чи може Ваша дитина розповісти напам'ять кілька віршів?
7. Чи вміє вона відмінювати іменники за числами (наприклад, олівець - олівці)?
8. Чи вміє Ваша дитина читати по складах або цілими словами?
9. Чи вміє Ваша дитина рахувати до 10 і назад?
10. Чи може вона розв'язувати прості задачі на віднімання й додавання одиниць?
11. Чи правильно, що Ваша дитина має тверду руку?
12. Чи любить вона малювати і розфарбовувати картинки?
13. Чи може Ваша дитина користуватися ножицями і клеєм (наприклад, робити аплікації)?
14. Чи може вона зібрати пазл з п'яти частин за хвилину?
15. Чи знає дитина назви диких і свійських тварин?
16. Чи може вона узагальнювати поняття (наприклад, назвати одним словом овочі: помідори, морква, цибуля)?
17. Чи любить Ваша дитина самостійно працювати – малювати, збирати мозайку тощо?
18. Чи може вона розуміти і точно виконувати словесні інструкції?

Оцінка результатів

Підрахуйте кількість позитивних відповідей на запитання тесту.

- ◆ **15–18 балів** - Ваша дитина готова йти до школи. Ви не дарма з нею працювали, а шкільні труднощі, якщо і виникнуть, можна легко подолати.
- ◆ **10–14 балів** - Ви на правильному шляху, дитина багато чого навчилася, а запитання, на які Ви відповіли «ні», підкажуть Вам, над чим ще потрібно попрацювати.
- ◆ **9 і менше балів** - Потрібно приділити більше часу заняттям з дитиною і звернути увагу на те, чого вона не вміє.

АНКЕТА ДЛЯ ВИХОВАТЕЛІВ

Дослідження психологічної готовності дитини 6 років
до шкільного навчання

Мета: оцінка рівня психологічної готовності дитини до навчання у школі за результатами педагогічного спостереження.

ПІБ дитини: _____

Вік: _____

Група: _____

ПІБ вихователя: _____

Дата заповнення: _____

Інструкція

Просимо оцінити кожен характеристику дитини відповідно до спостережень у повсякденній діяльності.

Позначте один варіант відповіді:

- **3 - проявляється постійно**
- **2 - проявляється іноді**
- **1 - не проявляється**

Анкета

1. Дитина виявляє позитивне ставлення до майбутнього навчання у школі.

___ 3 ___ 2 ___ 1

2. Проявляє інтерес до навчальної діяльності (завдання, вправи, пізнавальні ігри).

___ 3 ___ 2 ___ 1

3. Уміє зосереджуватися на завданні протягом певного часу без відволікання.

___ 3 ___ 2 ___ 1

4. Доводить розпочату справу до кінця.
___ 3 ___ 2 ___ 1
5. Проявляє самостійність у виконанні завдань.
___ 3 ___ 2 ___ 1
6. Легко вступає у взаємодію з однолітками.
___ 3 ___ 2 ___ 1
7. Дотримується правил поведінки у групі.
___ 3 ___ 2 ___ 1
8. Адекватно реагує на зауваження дорослого.
___ 3 ___ 2 ___ 1
9. Здатна/здатний контролювати свої емоційні реакції.
___ 3 ___ 2 ___ 1
10. Проявляє витримку у ситуаціях труднощів або невдач.
___ 3 ___ 2 ___ 1
11. Має сформовані навички слухання інструкції та її виконання.
___ 3 ___ 2 ___ 1
12. Проявляє допитливість, ставить запитання, цікавиться новим.
___ 3 ___ 2 ___ 1

Додаткові спостереження вихователя

(за потреби)

КЛЮЧ ДЛЯ ОБРОБКИ РЕЗУЛЬТАТІВ АНКЕТИ

оцінювання психологічної готовності дитини 6 років до школи

1. Підрахунок балів

Кожен пункт оцінюється:

- **3 бали** - проявляється постійно
- **2 бали** - проявляється іноді
- **1 бал** - не проявляється

Загальна кількість пунктів: 12

Максимальний бал: 36

Мінімальний бал: 12

2. Інтерпретація результатів

Високий рівень психологічної готовності

30–36 балів

Дитина має сформовану психологічну готовність до школи:

- позитивне ставлення до навчання
- стійка увага та самоконтроль
- розвинена навчальна мотивація
- достатній рівень соціальної взаємодії
- емоційна стабільність у навчальних ситуаціях

Середній рівень психологічної готовності

22–29 балів

Готовність до школи сформована частково:

- навчальна мотивація нестійка
- увага і самоконтроль потребують розвитку
- можливі труднощі у спілкуванні або дотриманні правил
- емоційні реакції іноді нестабільні

Рекомендовано: розвиток довільності, уваги, соціальних навичок, ігрових навчальних форм.

Низький рівень психологічної готовності

12–21 бал

Психологічна готовність до школи недостатньо сформована:

- відсутній або слабкий інтерес до навчання
- низька здатність до зосередження
- труднощі у виконанні інструкцій
- емоційна нестабільність
- проблеми у взаємодії з однолітками

Рекомендовано: індивідуальна психолого-педагогічна підтримка, розвиток базових регуляторних функцій, робота з мотивацією.

ДОДАТОК В**Анкета «Ставлення дитини до однолітків»****(для батьків і вихователів)**

Якщо відмічена особливість поведінки властива дитині, то відповідне твердження оцінюється в 1 бал, якщо ні - 0 балів.

1. Старається уникнути активної участі в грі.
2. Не проявляє приязні і доброзичливості до інших дітей.
3. Ніколи не ділиться з іншими дітьми іграшками і солодощами.
4. Не надає допомоги іншим, навіть якщо їй про це попросять.
5. Погоджується на другорядні ролі, ніколи не висловлює бажання бути головним у грі.
6. У неї немає друзів ні в дитячому садочку, ні на подвір'ї.
7. Уникає спілкування з іншими дітьми.
8. У грі завжди прагне отримати значиму роль, а якщо не отримує, то відмовляється грати.
9. Не проявляє зацікавленості до колективних ігор, грає наодинці.
10. Часто жаліється дорослим, що їй ображають інші діти.

Оцінка результатів

7 - 10 балів - у дитини серйозні труднощі в спілкуванні, пов'язані з негативним ставленням до інших дітей, ці труднощі можуть виявитися в стосунках з однокласниками в школі.

4 - 6 балів - труднощі зумовлені невмінням встановлювати контакти з однолітками частіше за все через недостатній досвід спілкування чи через невпевненість в собі.

1 - 3 бала - труднощі в спілкуванні ситуативні чи зумовлені деякими індивідуальними особливостями дитини, які, як правило, корегуються під впливом дитячого колективу.

ДОДАТОК Г**Бесіда для дітей старшого дошкільного віку**

Опис діагностичної роботи: обстеження проводиться з усіма учнями, які вступають до першого класу. Вікова категорія дітей - 6-7 років. Дослідження проходить в формі індивідуальної роботи.

ХІД ДОСЛІДЖЕННЯ.

Бесіда проводиться в спокійній, невимушеній атмосфері. Питання задаються в усній формі. Якщо дитині складно відповісти на запитання, її потрібно підбадьорити. Ні в якому разі не слід лаяти дитину чи виявляти невдоволення за неправильну відповідь або відповіді немає взагалі.

Завдання 1.

Рекомендовані запитання:

1. Як тебе звуть?
2. Скільки тобі років?
3. Як звати твоїх батьків?
4. Як називається місто(селище), у якому ти живеш?
5. Яких домашніх тварин ти знаєш? Яких диких тварин?
6. В яку пору року на деревах з'являється листя?
7. Що залишається на землі після дощу?
8. Чим відрізняється день і ніч?

Завдання 2.

Ставлення до школи.

1. Чи хочеш ти йти до школи?
2. Як ти думаєш, що гарного, цікавого буде в школі?
3. Як по-твоєму, краще учитися – вдома з мамою чи в школі з учителькою?

Оцінка результату

За результатами бесіди після кожного запитання ставиться знак «+», «-».

Знак «+» ставиться при таких відповідях:

Завдання1.

- ✓ *запитання 1-4*: правильна відповідь (у тому числі й зменшувані імена);
- ✓ *запитання 5*: названо не менше двох домашніх та двох диких і не названі дикі тварини, замість домашніх-і навпаки;
- ✓ *запитання 6*: навесні, коли зима скінчилася і т.д.;
- ✓ *запитання 7*: калюжі, бруд, мокротиння, вода, сльота....;
- ✓ *запитання 8*: удень світло, сонце, а вночі місяць, уночі всі сплять.

Завдання2.

Знак «+» ставиться при таких відповідях:

- ✓ *запитання 1*: позитивна відповідь;
- ✓ *запитання 2*: вказується на заняття, здобування знань, тобто відповіді, у яких називаються тільки «ігри з хлопцями» і «перерва», зазначається, що в школі не треба спати вдень та інші оцінюються знаком «+»;
- ✓ *запитання 3*: переваги шкільного навчання перед домашнім.

Підсумковий рівень: орієнтування в навколишньому, запас знань визначається на основі підрахунку числа «+» з питань 1-8: «високий»- 7-8 плюсів; «середній»-5-6, «низький»-менше 4.

ДОДАТОК Д

**ТЕСТ НА ВИЗНАЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTI
«ВНУТРІШНЬОЇ ПОЗИЦІЇ ШКОЛЯРА»**

Поставте дитині наведені нижче питання і запишіть отримані відповіді.

1. Ти хочеш піти до школи?
2. Ти хочеш ще на рік залишитися в дитячому садочку (вдома)?
3. Що тобі найбільше подобається в дитячому садочку (вдома)?
4. Ти любиш, коли тобі читають книжки?
5. Ти сам просиш, щоб тобі почитали книжку?
6. Які книжки в тебе є найулюбленішими?
7. Чому ти хочеш піти до школи?
8. Чи намагаєшся ти облишити роботу, коли у тебе не виходить?
9. Тобі подобається шкільна форма і шкільне приладдя?
10. Якщо тобі вдома дозволять ходити в шкільній формі та користуватися шкільним приладдям, а в школу дозволять не ходити, то це тебе влаштує? Чому?
11. Якщо ми з тобою будемо грати в школу, то ким ти захочеш бути - учнем або вчителем?
12. Під час гри в школу що буде довшим - урок чи перерва?

Оцінювання результатів

Враховуються відповіді на питання №№ 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12.

Якщо «внутрішня позиція школяра» є сформованою, то відповіді на питання будуть такими (ключ до тесту):

№ 1 - Хочу йти до школи.

№ 2 - Не хочу залишитися ще на рік у дитячому садочку (вдома).

№ 3 - Ті заняття, на яких учили (букви, цифри тощо).

№ 4 - Люблю, коли мені читають книги.

№ 5 - Сам прошу, щоб мені почитали.

№ 10 - Ні, не влаштує, хочу йти до школи.

№ 11 - Хочу бути учнем.

№ 12 - Нехай буде довшим урок.

Оцінювання результатів:

Високій рівень - 8 -12 балів співпадінь з ключем.

Середній рівень - 4 -7 балів співпадінь з ключем. Дитина хоче йди до школи, але ж він бачить навчання як гру, спілкування з новими друзями.

Низькій рівень - 0-3 балів дитина уявлення про навчання в школі немає, не прагне вчитися.

ДОДАТОК Е

**Оцінювання емоційного ставлення до майбутнього процесу
навчання в школі**

Тест «Веселий-сумний» (за О. Л. Венгером)

На малюнках зображені діти в різних ситуаціях, пов'язаних зі школою і навчанням. Чи хоче дитина до школи?

На всіх малюнках немає облич, замість них - порожні кружечки. Попросіть дитину описати, яким, на її думку, повинен бути вираз обличчя дитини в кожній ситуації - веселим чи сумним - та пояснити, чому. Хлопчикам доцільним є запропонувати картинки із зображенням дівчаток, а дівчаткам — із зображенням хлопчиків.

Зазвичай діти охоче відповідають на питання, але якщо дитина говорить: «Не знаю», у цьому випадку поставте їй додаткові питання: «Як ти вважаєш, що тут взагалі відбувається? Хто намальований на картинці?» тощо.

1. Діти йдуть до школи, дитина дивиться на них із вікна.

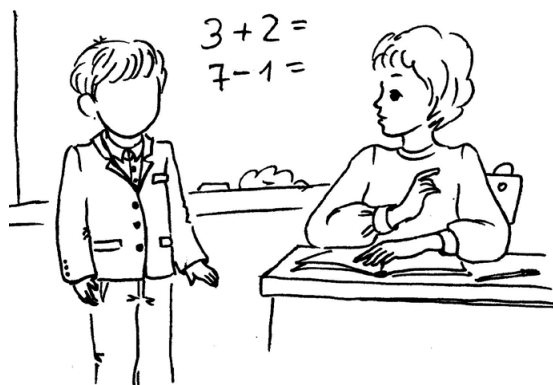

Варіант для хлопчика

Варіант для дівчинки

2. Учень біля дошки відповідає урок, поруч сидить учителька.

Варіант для хлопчика

Варіант для дівчинки

3. Діти в класі під час уроку.

4. Учень у шкільному коридорі розмовляє із учителькою.

Варіант для хлопчика

Варіант для дівчинки

5. Дитина вдома готує уроки.

Варіант для хлопчика

Варіант для дівчинки

6. Учениця у шкільному вестибюлі знаходиться поблизу роздягальні.

Варіант для хлопчика

Варіант для дівчинки

Оцінювання результатів

Емоційно неблагополучними, тривожними вважаються відповіді приблизно такого змісту:

- У хлопчика, що дивиться з вікна, дуже сумне обличчя, тому що він погано вчився і його покарали.
- Хлопчика викликали до дошки відповідати урок, а він не підготувався, не знає, що говорити, тому в нього сумне обличчя.
- У цього хлопчика сумне обличчя, тому що вчителька поставила йому незадовільну оцінку.
- Хлопчика сварять за погану поведінку, тому він такий сумний.
- Хлопчик виконує домашнє завдання, але задано дуже багато, він боїться, що не встигне все зробити, тому він дуже сумний.
- Хлопчик сумний, він спізнився до школи, тепер його будуть сварити.

Відповіді, в яких описується весела, свідчать про те, що малюк налаштований позитивно, та оцінюються як емоційно благополучні.

Якщо дитина дає 5-6 «тривожних» відповідей, це свідчить про те, що вона «болісно» ставиться до майбутнього шкільного життя, для неї цей етап у житті пов'язаний із сильними емоційними переживаннями, і їх потрібно «згладжувати».

ДОДАТОК Ж**Оцінювання емоційного ставлення до школи****Тест «Кому що пасує?»**

Запропонуйте дитині пограти в таку гру: «Зараз я тобі буду називати пари слів, наприклад, «гарний - поганий», а ти повинен сказати, кому більше пасує кожне з них - школяреві або дошкільникові?». Попросіть дитину розкласти заздалегідь підготовлені Вами картки з написаними на них словами: одну картку дитина повинна покласти у ранець (портфель, сумку і т. д.), іншу - у коробку з іграшками.

Пари слів із прикметниками-антонімами:

- Великий - маленький;
- дорослий - дитячий;
- веселий - сумний;
- швидкий - повільний;
- чистий - брудний;
- солодкий - гіркий;
- гладкий - колючий;
- хворий - здоровий;
- теплий - холодний;
- активний - пасивний;
- добрий - злий;
- сміливий - боязкий;
- бадьорий - втомлений;
- сильний - слабкий;
- світлий - темний.

Оцінювання результатів

Загальне позитивне ставлення до процесу навчання в школі оцінюється за переважною кількістю прикметників з позитивним емоційним забарвленням, які дитина зараховує до шкільного життя.

Наприклад, із запропонованих 15 пар прикметників 8 (чи понад 8) позитивно забарвлених дитина співвіднесла із навчальною, шкільною діяльністю. Це свідчить про загальне позитивне ставлення до школи.

ДОДАТОК 3

**Методика «Читання казки»
на визначення домінуючого ігрового
або пізнавального мотиву дитини**

Хід дослідження

На столі виставлено звичайні, не надто привабливі іграшки, дітям пропонують упродовж хвилини розглянути їх.

Після цього дітей підкликають і пропонують послухати казку, яку вони раніше

не чули. На цікавому місці читання переривається і експериментатор запитує

дітей, чого їм хочеться: погратися з виставленими на столі іграшками або дослухати казку до кінця.

Чому зайці взимку носять білі шубки

Зустрілися якось у лісі Мороз і Заєць. Мороз нахвалявся:

- Я найсильніший у лісі. Кожного заморожу, перетворю на бурульку.

- Не хвалися, Морозе Васильовичу, не здолаєш! - каже Заєць.

- Ні, здолаю!

- Ні, не здолаєш! - наполягає на своєму Заєць.

Сперечалися вони, сперечалися. Захопив Мороз заморозити Зайця. І каже:

«Давай, Зайцю, поб'ємося об заклад, що я тебе переможу».

- Давай, - погодився Заєць. (Тут читання переривається).

Мороз почав Зайця морозити. Холоду напустив, крижаним вітром закрутив. А заєць почав бігати, скакати. Катається по снігу, співає:

Князеві тепло,

Князеві гаряче,

Гріє, горить

Сонечко яскраве!

Стомився Мороз, міркує: «Який сильний Заєць». А сам ще сильніше лютує, такого холоду напустив, що кора на деревах лопається, тріщить. А Зайцеві байдуже.

Зовсім вибився із сил Мороз, а Заєць не замерз. Відступив Мороз від Зайця: «Хіба тебе заморозиш - дуже ти спритний та прудкий!»

Подарував Мороз Зайцеві білу шубку. Відтоді зайці взимку ходять у білих шубках.

Інтерпретація результатів

- Діти з вираженим пізнавальним інтересом воліють дослухати казку.
- Діти зі слабкою пізнавальною потребою воліють погратися. Але гра їх, як правило, може бути суто маніпулятивною.

Сертифікати, що підтверджують апробацію результатів кваліфікаційної роботи

Сторінка розроблена відповідно до в.13 Гостівки НМД України від 21.08.2019 р. № 820 (з змінами) і доповнення, введеного Постановою НМД України від 2.12.2019 р. № 9139

СЕРТИФІКАТ

№ С9/2026

яким засвідчується, що

Черкашина Надія Григорівна
була(ли) спікером на III Всеукраїнській студентській конференції:
«СУЧАСНА ПЕДАГОГІКА: ІННОВАЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»
виступила(ли) на тему:
“Дошкільна освіта: інновації у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку”

Організатори висловлюють подяку за активну участь у освітньому процесі.
Організатори:
Доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки, дошкільної та спеціальної освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Голова ГО «Територія розвитку», логопед, дефектолог, медичний психолог
Член ГО «Територія розвитку», логопед, дефектолог

Панчук С. А.
Поліщук Ю. В.
Храмова Ю. В.

10 квітня 2026 року

Centre of Excellence for Lifelong Learning
CERTIFICAT
№ 152/30.01.2026

НАДІЯ ЧЕРКАШИНА
взяла участь у короткотривалій онлайн-програмі підвищення кваліфікації для публічних службовців за темою:
«Між Сциллою капітуляції та Харибдою вічної війни: сценарне моделювання повоєнного розвитку України (аналітико-методологічна реконструкція)»
(Спікер: Олена СУШИЙ — доктор наук з державного управління, доцент, завідувач відділу психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України)
обсяг 6 академічних годин (0,2 кредити ЄКТС)

Мішель МАФФЕСОЛІ
Почесний професор Сорбонні, ласковий і ввічливий, Французької школи архетипів – Паризького центру досліджень у галузі мови і когнітивної психології

Едуард АФОНІН
Доктор соціологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, засновник і керівник Української школи архетипів

Міністерство освіти і науки України
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

СВІДОЦТВО
про підвищення кваліфікації
№ АК 0212537-0037/2026

Видано:
Черкашиній Надії Григорівні
про те, що з 026 січня 2026 р. по 031 січня 2026 р.

було підвищено кваліфікацію в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького за спеціальністю С4 Педагогіка А6 Спеціальна освіта, за освітньою програмою «Корекційно-розвивальні технології»

За час навчання опрацьовані такі модулі:

Назва модуля	Кількість годин
Архетипологічні технології в спеціальній педагогіці та психології	8
Від освіти трудовика до ефективної підтримки: функціональна робота рішень, в корекційно-розвивальній роботі	18
Корекційно-розвивальна робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями. Корекційна робота з дитиною РАС. Займання	4
Займання	30

Загальна кількість годин: 90 (3 кредити ЄКТС, з них аудиторних – 36 (1 кредит ЄКТС))

За результатами проходження курсу досягнуто компетентності:
1. Соціальна
2. Особиста та навчальна
3. Етична
4. Застосування новітніх технологій та інновацій у професійній діяльності

Ректор: Наталія ФАЛІКОВА
Регістраційний № 0037

Повторно з об'єктивними відповідностями «ДОКОНЦІ НА ГА» (ЄДРПОУ: 4026240) є суб'єктом надання освіти послуг і підвищення кваліфікації надати гарантовано гарантію в сумі 950,00 грн до 05.06.2026

Сертифікат

засвідчує, що
Надія Черкашина
успішно пройшла/ла онлайн-курс
«Very Verified 2.0: онлайн-курс із медіаграмотності»
тривалістю 15 годин (0,5 кредити ЄКТС) та здобула/ла знання та практичні навички з медіаграмотності.
«Very Verified 2.0: онлайн-курс із медіаграмотності» створений міжнародною організацією IREX спільно зі студією онлайн-освіти EdEra.
Курс розроблений у межах проєкту «Вивчай та розривай: інформаційна грамотність в освіті», який виконується Радою міжнародних наукових досліджень та об'єктом IREX за підтримки Посольства США в Україні у партнерстві з Міністерством освіти і науки України, Міністерством культури та стратегічних комунікацій України та Академією української преси.

Ірина ФАЛІКОВА
CEO EdEra

06.02.2026 524f3411-0b55-4360-9f7c-bd689f93e9a6

СЕРТИФІКАТ

№ 3432/2025

яким засвідчується, що

Черкашина Надія Григорівна
взяла(ли) участь у фестивалі та отримала(ли) практичні й теоретичні навички за темою:
ДЖЕРЕЛА ТВОРЧОСТІ
Від творчих фахівців для логопедів, дефектологів, учителів, вихователів та асистентів

Тривалість: 30 академічних годин / 1 кредит ЄКТС

Голова ГО «Територія розвитку», логопед, дефектолог, медичний психолог
Член ГО «Територія розвитку», логопед, дефектолог

Поліщук Ю. В.
Храмова Ю. В.

29 грудня 2025 року

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ НЕПРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
ДІВНО УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ НАДІЯ ЧЕРКАШІНА

СЕРТИФІКАТ

№ 00-01/0095

засвідчує, що
Надія ЧЕРКАШИНА
взяла участь у студентському освітньому форумі
«АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ВІД ЗАКОНОДАВЧИХ ВИМОГ ДО ЕТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»
що відбувся 24 квітня 2026 року в рамках міжнародної онлайн-виставки «ОСВІТА ТА КАР'ЄРА – 2026»
кількість годин/кредитів ЄКТС: 3 години/ 0,1 кредити

ДИРЕКТОРКА БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НЕПРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
ВІКТОРІЯ СИДОРЕНКО

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА ІМЗО ІНСТИТУТ МОДЕРІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ АГЕНЦІЯ СТАГО РОЗВИТКУ ТА ОСВІТНИХ ІНІЦІАТИВ 4PEOPLE

СЕРТИФІКАТ

№ ПМ-2026/1901 від 28.01.2026

засвідчує, що
Черкашина Надія Григорівна
протягом підвищення кваліфікації та виконання освітньої роботи за темою міжнародного освітнього проєкту
«Ініціатива в освіті: нові змісти та підходи»
обсяг: тривалістю 18 годин (0,3 кредити ЄКТС) Формат: дистанційний

Опис досягнутих результатів навчання:
Спікер (тривалістю 18 годин (0,3 кредити ЄКТС) Формат: дистанційний)
Курс розроблений професійними фахівцями з галузі освіти, психології та соціології з метою підвищення кваліфікації фахівців у галузі освіти та соціології.

Результати навчання (за темою):
- розробити власні навчальні матеріали з використанням сучасних технологій та методів навчання;
- застосувати на практиці набуті знання та навички у своїй професійній діяльності;
- розробити власні навчальні матеріали з використанням сучасних технологій та методів навчання;
- застосувати на практиці набуті знання та навички у своїй професійній діяльності;
- розробити власні навчальні матеріали з використанням сучасних технологій та методів навчання;
- застосувати на практиці набуті знання та навички у своїй професійній діяльності;

Олена БАКЕНОВА
Директорка Інституту Модерізації Змісту Освіти
Олена ТИМОШЕНКО
Голова Агенції Сталого Розвитку та Освітніх Ініціатив